

Ignatius van Loyola

HET VERHAAL VAN DE PELGRIM

Autobiografie

Vertaald
en van aantekeningen voorzien door
CHRISTOF VAN BUIJTENEN

Tweede druk,
herzien en bewerkt door
MARY BLICKMAN, BEN FRIE
en MARK ROTSAERT s.j.

Averbode
2000/39/22
ISBN 90-317-1538-7

INHOUD

[Over dit boekje](#)

[Ten Geleide](#) door Jerónimo Nadal

[De handelingen van Vader Ignatius](#) zoals deze voor het eerst en uit de mond van onze Vader zelf zijn opgetekend door Pater Luis Gonçalves

Voorwoord door Pater Luis Gonçalves

(1-12) [Hoofdstuk I](#)

(13-18) [Hoofdstuk II](#)

(19-37) [Hoofdstuk III](#)

(38-48) [Hoofdstuk IV](#)

(49-53) [Hoofdstuk V](#)

(54-63) [Hoofdstuk VI](#)

(64-72) [Hoofdstuk VII](#)

(73-86) [Hoofdstuk VIII](#)

(87-91) [Hoofdstuk IX](#)

(92-98) [Hoofdstuk X](#)

(99-101) [Nawoord](#) door Pater Luis Gonçalves

[Verantwoording](#) van de vertaling

OVER DIT BOEKJE

Het is 1555 als de laatste hand wordt gelegd aan de oorspronkelijke tekst van dit boekje. Een jaar later zal de hoofdpersoon, Ignatius van Loyola, op 65-jarige leeftijd in Rome overlijden. De Jezuïeten die hem na zeer veel aandringen zijn levensverhaal konden ontfoetselen, zijn precies op tijd geweest.

Wat u hier kunt lezen, is weliswaar een levensverhaal maar geen 'autobiografie' in de strikte zin. Als de nog jonge religieuze gemeenschap van de jezuïetenorde, die in 1540 door Ignatius werd gesticht, aanvoelt dat de stichter van de gemeenschap wellicht niet lang meer zal leven, gaat zij op zoek naar haar oorsprong. Maar zij zoekt die oorsprong niet primair in historische gegevens.

De vraag van Ignatius' medebroeders is geweest, dat hij hen zou vertellen *hoe de Heer hem van af het begin van zijn bekering geleid had*. Zij zoeken naar de manier waarop God in het leven van Ignatius heeft gewerkt, opdat het verslag daarvan hen en de snel groeiende nieuwe generatie jezuïeten tot inspiratie

zou dienen. De eigenlijke hoofdpersoon van dit verhaal is God.

Ignatius was een zo nauwkeurig verteller - met soms ook humoristische of pikante details - dat de luisteraars tegelijk iets konden opsteken over de historische situatie waarin zijn geloofsverhaal zich heeft afgespeeld. Soms blijkt dat iets wat historisch interessant had kunnen zijn, niet nader wordt uitgewerkt omdat het verhaal een ander belang dient.

Ignatius vertelt zijn verhaal weliswaar zelf, maar de weergave ervan is van Luis Gonçalves da Câmara. Na afloop van elk gesprek - interview zou een goed woord kunnen zijn - geeft hij zo trouw mogelijk weer wat hij zojuist gehoord heeft, zoveel mogelijk met Ignatius' eigen woorden. Als nauwkeurig verslaggever vertelt Gonçalves over Ignatius in de hijvorm.

Veel van wat toen bekend verondersteld kon worden, is nu niet meer direct begrijpelijk. Daarom werden aan de tekst noten toegevoegd voor wie al lezend nader wil toezien. Maar het belangrijkste doel van het verhaal van de pelgrim, zoals Ignatius hier wordt aangeduid, is verslag te doen van een mystiek levensproces waarin geleidelijk duidelijk wordt hoe Ignatius leert onderscheiden welke weg hij moet gaan. Dit onderscheiden is in de volle betekenis van het woord ten geestelijke oefening. De kern van deze oefening bestaat erin 'de Schepper in direct contact met zijn schepsel (te) laten werken en het schepsel met zijn Schepper en Heer.' (Geestelijke Oefeningen 15)

[Terug naar inhoud](#)

Ten geleide

1. Net als andere paters had ook ik 1 van onze Vader Ignatius gehoord dat hij God gesmeekt had drie gunsten te verkrijgen voor hij zou sterven: op de eerste plaats dat het Instituut van de Sociëteit zou worden bevestigd door de Apostolische Stoel; op de tweede plaats dat hetzelfde zou gebeuren met de Geestelijke Oefeningen; op de derde plaats dat hij nog Constituties zou kunnen schrijven.

2. Toen ik me dat herinnerde en tevens zag dat hij alles verkregen had 2, vreesde ik dat hij van ons zou worden weggeroepen naar een beter leven. Omdat ik wist dat de heilige Vaders die aan de oorsprong staan van het een of ander monachaal instituut, meestal hun volgelingen bij wijze van testament bepaalde richtlijnen hebben nagelaten waardoor zij, naar zij vertrouwden, geholpen konden worden tot de volmaaktheid in de deugd, zocht ik naar een geschikt ogenblik om hetzelfde aan Vader Ignatius te vragen.

1 Jerónimo Nadal, een van Ignatius' vaste medewerkers, voegt dit Ten Geleide aan het verhaal toe ruim twaalf jaar nadat het verteld is. Na een persoonlijke vorming van twee jaar door Ignatius en na zo'n vier jaar werkzaam te zijn geweest bij de oprichting van de Sociëteit in Sicilië, was Nadal uiteindelijk door Ignatius zelf uitgekozen om de toen bijna gereedliggende Constituties van de orde in de verschillende provincies in te voeren. Ignatius had daarbij in het bijzonder aan de Portugese provincie gedacht, waar destijds de oorspronkelijke geest van de Sociëteit op het spel had gestaan tijdens een ernstige crisis van het instituut. Het was vanuit deze van Ignatius zelf overgenomen zorg om de goede grondlegging van het instituut van de Sociëteit, dat hij over het verhaal begonnen was.

2 De Sociëteit van Jezus kreeg op basis van de daartoe opgestelde Schets van het Instituut haar eerste kerkelijke goedkeuring op 27 september 1540. Met de tekst van de Geestelijke Oefeningen gebeurde hetzelfde op 31 juli 1548 en van de Constituties lag al sinds 1550 een grondtekst klaar waarvan de eindredactie inmiddels in voorbereiding was.

Op een dag in 1551³ waren Vader Ignatius en ik samen en gebeurde er het volgende: 'Zojuist,' zei hij 'was ik hoger dan de hemel'. Ik meende dat hem een extase van de geest of geestverrukking was overkomen, zoals wel vaker gebeurde. Met passende eerbied vroeg ik hem: 'Wat bedoelt u daarmee, Vader?' Maar hij bracht het gesprek op iets anders. Het kwam mij voor dat dat het juiste ogenblik was en ik vroeg hem zeer dringend dat hij ons toch zou uitleggen hoe de Heer hem vanaf het begin van zijn bekering geleid had, opdat die uiteenzetting voor ons zoveel als een testament zou zijn en als een vaderlijke onderrichting zou gelden. 'Want,' zei ik, 'nu God die drie verlangens vervuld heeft die u voor uw dood gerealiseerd wilde zien, zijn wij bang, Vader, dat u naar de hemel geroepen zult worden.'

3. Onze Vader verontschuldigde zich vanwege bezigheden. Hij kon er zijn tijd en aandacht niet aan besteden. Toch zei hij: 'Dragen jullie drieën ieder over deze zaak de mis op 4, Polanco 5, Poncio 6 en jij, en kom me na afloop vertellen hoe jullie er dan, na gebed, over denken.' 'We zullen er dan precies hetzelfde over denken als nu, Vader', zei ik. Heel mild voegde hij eraan toe: 'Doe wat ik zeg.' We droegen de mis op, we vertelden hem hoe we er, nog hetzelfde over dachten en hij beloofde het te zullen doen.

Een jaar later, toen ik opnieuw uit Sicilië was teruggekomen om naar Spanje te worden gezonden⁷, vroeg ik onze Vader of hij al iets gedaan had. 'Niets', was het antwoord. Na terugkomst uit Spanje in 1554 vroeg ik het opnieuw; hij was er nog niet mee begonnen⁸. Toen heb ik gezegd - waar ik de moed vandaan haalde weet ik niet, maar in ieder geval op vastberaden toon: 'Vader, dat zijn nu al bijna vier jaar dat ik u niet alleen namens mijzelf maar ook namens de andere paters dringend verzoek ons te willen uitleggen hoe de Heer u vanaf het begin van uw bekering gevormd heeft. Wij zijn ervan overtuigd dat het ons en de Sociëteit van bijzonder veel nut zal zijn. Maar nu ik zie dat u het niet doet, durf ik u te verzekeren dat wij, als u doet wat wij zo sterk verlangen, ons die weldaad met ijver te nutte zullen maken en dat wij als u het niet doet, om die reden niet wankelmoediger zullen zijn, maar evenzeer op de Heer zullen blijven vertrouwen als wanneer u alles beschreven zou hebben.'

3 Hier moet Nadal of zijn secretaris een vergissing hebben gemaakt, want in 1551 was Nadal nog in Sicilië als rector van het college in Messina. Pas in 1552 was het dat hij naar Rome kwam om de Constituties te zien, zijn laatste geloften af te leggen in de handen van Ignatius zelf en een nieuwe zending te krijgen. Dit laatste werd uitgesteld tot het jaar daarop, in afwachting waarvan Nadal naar Sicilië terugkeerde.

4 De uitdrukking over een zaak de mis opdragen is net als 'over iets bidden' te verstaan tegen de achtergrond van de door Ignatius gepraktiseerde en aan anderen geleerde onderscheiding der geesten. In zijn 'Nawoord' vertelt pater Luis Conçalves hoe in de methode die Ignatius toepaste bij het schrijven van de Constituties eveneens het opdragen van de mis functioneerde binnen het onderscheidend zoeken naar Gods wil - Juan Alfonso de Polanco vervulde sinds 1547 de functie van algemeen secretaris van de Sociëteit.

5 De Spanjaard Juan Alfonso de Polanco vervulde sinds 1547 de functie van algemeen secretaris van de Sociëteit.

6 De Fransman Poncio Coaordan was sinds 1550 de financieel verantwoordelijke in huis.

7 In januari 1553 werd Nadal weer uit Sicilië teruggeroepen naar Rome waar hij eind maart eindelijk aankwam en vanwaar hij begin april alweer vertrok als algemeen gevolmachtigde naar de provincies van de Sociëteit in de 'Spaanse koninkrijken', dat wil zeggen in Spanje en Portugal. De eindredactie van de Constituties zou hem worden nagezonden.

8 Uit het voorwoord van Luis Conçalves blijkt dat er al wel een begin gemaakt was, maar dat het daarbij gebleven was en nadien alsmaar was uitgesteld.

Onze Vader antwoordde niets, maar ik geloof dat hij nog diezelfde dag pater Luis Gonçaves 9 bij zich geroepen heeft en begonnen is hem dat verhaal te vertellen wat die pater nadien vanuit zijn uitstekende geheugen opgeschreven heeft. Dat zijn 'De Handelingen van Vader Ignatius' die in omloop zijn. Pater Luis was op de eerste Algemene Vergadering stemgerechtigd deelnemer en werd tijdens diezelfde vergadering tot assistent gekozen van de algemene overste, pater Laínez 10. Later werd hij leraar en opvoeder van de koning van Portugal, Don Sebastiaan. Het is een pater van buitengewone vroomheid en deugd. Pater Gonçaves schreef gedeeltelijk in het Spaans, gedeeltelijk in het Italiaans, naargelang de secretaris die hem ter beschikking stond. Pater Annibal du Coudret 11, een bijzonder geleerd en vroom man, zorgde voor de vertaling in het Latijn. Beiden, zowel de schrijver als de vertaler, zijn nog in leven.

[Terug naar inhoud](#)

DE HANDELINGEN VAN VADER IGNATIUS ZOALS DEZE VOOR HET EERST EN UIT DE MOND VAN ONZE VADER ZELF ZIJN OPGETEKEND DOOR PATER LUIS GONÇALVES

VOORWOORD

1) Op 4 augustus 1553 - het was op een vrijdagmorgen, daags voor het feest van Onze-Lieve-Vrouw ter Sneeuw 12 - waren onze Vader en ik in de tuin naast het huis, preciezer gezegd: naast dat gedeelte van het huis dat 'van de Hertog' genoemd wordt 13. Ik begon daar rekenschap af te leggen over enkele bijzonderheden aangaande mijn ziel 14, en had het met hem onder andere over de ijdele roem. Onze

9 De Portugees Luis Gonçaves da Câmara was in Rome, omdat hij verslag moest uitbrengen van de crisis die in de Portugese jezuïetenprovincie was uitgebroken; maar zijn gang naar Rome was mede ingegeven door zijn verlangen om voor wat langere tijd Ignatius van nabij te mogen meemaken. Hij bleek de ideale persoon om Ignatius' verhaal op te nemen.

10 Diego Lainez behoorde tot de groep van de eerste gezellen en was sindsdien onder meer al werkzaam geweest als pauselijk theoloog op het Concilie van Trente, als retraitepater en predikant in verschillende Italiaanse steden, als eerste provinciale overste van Italië, en hij zou de eerste opvolger worden van Ignatius in diens functie als algemeen overste.

11 Annibal du Coudret was een Fransman, afkomstig uit de Haute Savoie, die op 21 -jarige leeftijd tot de Sociëteit was toegetreden en eerst een tijdlang in Sicilië gewerkt had als leraar voor Latijn en Grieks. Tijdens zijn verblijf in Rome (alvorens in 1561 definitief naar Frankrijk terug te keren) maakte hij waarschijnlijk de bedoelde vertaling.

12 Een oude legende verhaalt dat sneeuwval op een van de heuvels van Rome de plaats zou hebben aangegeven waar de Moeder Gods graag een godshuis zag. Daaraan is de volksaanduiding ontleend voor het kerkwijdingfeest van de Santa Maria Maggiore: Onze-Lieve-Vrouw ter Sneeuw. Omdat dit een aanduiding is die binnen het Nederlandse taalgebied nog een zekere herkenbaarheid heeft en omdat het 'Voorwoord' buiten het strikte Verhaal van de Pelgrim valt, vertaalde ik hier 'nuestra Señora' met 'Onze-Lieve-Vrouw': zie hiervoor hoofdstuk 1, aantekening 39.

13 Zo heette dat gedeelte van het huis sinds de hertog van Gandía, de latere heilige Francisco de Borja, er tijdens het heilig jaar 1550-1551 enige maanden met hertogelijk vertoon gewoond had. Hoewel hij toen al tot de Sociëteit van Jezus behoorde, waren er redenen waarom hij voor de buitenwereld beter nog enige tijd 'de hertog' kon blijven.

14 Een gesprek op dit niveau - de zogenaamde 'rekenschap van geweten' - is typerend voor de verhouding van de

Vader gaf me als geneesmiddel dat ik al het mijne vaak tot God zou terugbrengen en me erop zou toelagen Hem al het goede aan te bieden dat ik in mezelf aantrof, het als het Zijne te erkennen en Hem ervoor te bedanken. Hij zei dat op een manier die me veel troost gaf, zodat ik mijn tranen niet kon bedwingen. Onze Vader vertelde me namelijk hoe hijzelf twee jaar lang met dit gebrek te kampen had gehad, met het gevolg dat hij, toen hij zich in Barcelona voor Jeruzalem inscheepte, aan niemand had durven zeggen dat hij naar Jeruzalem ging 15 en hoe hij in andere, soortgelijke omstandigheden hetzelfde had gehad. Hij voegde er nog aan toe dat hij sindsdien een grote vrede daaromtrent in zijn ziel voelde. Een uur of twee later gingen we aan tafel. Magister 16, Polanco en ik aten samen met hem en terwijl ze zaten te eten, zei onze Vader dat magister Nadal en andere leden van de Sociëteit hem vaak iets gevraagd hadden waarin hij nooit een besluit genomen had, maar dat hij na dat gesprek met mij zich op zijn kamer teruggetrokken had en toen zoveel devotie en neiging ertoe gevoeld had het toch te doen, dat hij tot een duidelijk besluit gekomen was. Hij zei dat op een manier die toonde dat God hem een grote helderheid had gegeven omtrent dit besluit. Het ging erom alles te vertellen wat er zich tot nu toe in zijn ziel had afgespeeld. Ook had hij besloten dat ik degene zou zijn aan wie hij die dingen zou onthullen.

2) Onze Vader was er in die tijd slecht aan toe. Nu is hij helemaal niet gewend zichzelf al was het maar één dag van leven in het vooruitzicht te stellen. Integendeel, want als iemand zegt dat hij dit of dat binnen veertien dagen of binnen een week zal doen, zegt onze Vader altijd alsof hij ontsteld is: 'Wat? Denk je nog zo lang te leven?' Toch zei hij die keer dat hij nog drie of vier maanden hoopte te leven om deze zaak te kunnen afmaken.

De volgende dag sprak ik hem aan en vroeg hem wanneer hij wilde dat we zouden beginnen. Hij antwoordde me dat ik hem er elke dag aan moest herinneren. Hoeveel dagen ik dat gedaan heb, weet ik met precisie, maar omdat hij vanwege bezigheden er niet de gelegenheid toe had, herinnerde ik hem er na enige tijd nog slechts elke zondag aan. Zo gebeurde het dat onze Vader me in september 17 - op welke dag het precies geweest is, weet ik niet - meer bij zich riep en me heel zijn leven begon te vertellen, ook de misstappen die hij tijdens zijn jeugd begaan had 18, op een duidelijke manier, heel nauwkeurig en

overste met de andere leden van de communiteit in de Sociëteit van Jezus. Het kwam dan ook in haar Constituties terecht, waar het voor haar gevormde leden staat voorgeschreven met een minimumfrequentie van eens per jaar. Omdat Gonçalves nog maar pas in huis was en vermoedelijk nog wet enige tijd zou blijven, lag het voor de hand dat hij vroeg of laat in een gesprek met Ignatius met zo'n rekenschap van geweten een begin zou maken. Dat men van de andere kant aan zoiets niet zomaar begint, spreekt vanzelf en kan mede ter verklaring worden aangevoerd van het feit dat Luis Gonçalves zich nog zo goed herinnert wanneer een en ander heeft plaatsgevonden.

15 Ignatius heeft het hem nog een keer verteld, toen hij hem zijn Verhaal deed; zie nummer 36.

16 De titel 'magister' mocht door diegenen gevoerd worden, die met goed gevolg het speciale examen daartoe afgelegd hadden in de zogenaamde 'artes liberales' of vrije kunsten, die vergelijkbaar waren met onze filosofie. Dat examen stond boven het normale afsluitende examen, het zogenaamde baccalaureaat en is enigszins te vergelijken met wat in onze tijd 'doctoraal' of 'licentiaat' heet.

17 Volgens de tekst van het Verhaal zelf moet het begin in augustus gelegen hebben; zie nummer 10.

18 In het Verhaal zoals dat via handschriften en afschriften is overgeleverd, ontbreken deze 'misstappen uit zijn jeugd'. Het opent met een samenvattende zin over wat hij 'tot aan zijn zesentwintigste' het liefste deed, waarbij de leeftijds aanduiding voor historici problemen oplevert maar geen moeilijkheden veroorzaakt om het Verhaal te kunnen volgen.

met alle omstandigheden erbij. Diezelfde maand riep hij me daarna nog drie of vier keer bij zich en kwam met het verhaal tot aan 'enkele dagen in Manresa blijven', zoals men aan het andere handschrift kan zien 19.

3 De manier waarop onze Vader vertelde, was die welke hij bij alles gewoon is: met zo'n helderheid namelijk dat het voor wie naar hem luistert, wordt alsof wat vroeger gebeurd is, nu plaatsvindt. Het was daarom helemaal niet nodig hem een vraag te stellen, want wat van enig belang was om hem te kunnen volgen, herinnerde Vader zich en vertelde hij. Onmiddellijk daarna, zonder nog iets tegen onze Vader te zeggen, zette ik mij aan het schrijven: eerst eigenhandig in de vorm van korte aantekeningen, daarna uitvoeriger zoals het nu geschreven staat 20. Ik heb daarbij alle moeite gedaan geen enkel woord te gebruiken dat ik niet van onze Vader zelf had gehoord. Als er iets is waarin ik vrees tekortgeschoten te zijn, dan is het dat ik, om niet van de woorden van onze Vader af te wijken, niet goed de kracht van sommige ervan heb kunnen uitleggen.

Zo schreef ik dit, zoals ik gezegd heb, tot in september 1553. Van toen af, tot 18 oktober 1553, de dag waarop pater Nadal kwam, bleef onze Vader zich almaar verontschuldigen vanwege ziekte of vanwege verschillende zaken die er tussen kwamen. Hij zei me dan: 'Herinner me eraan zo gauw die zaak af is.' Was die dan af en herinnerde ik hem eraan, dan kreeg ik als antwoord: 'Nu zijn we met die andere zaak bezig; herinner me eraan wanneer deze af is.'

4. Maar toen pater Nadal was gekomen, was deze zo blij dat er een begin mee gemaakt was, dat hij me opdroeg om Vader ermee te blijven lastigvallen. Dikwijls zei hij me dat onze Vader de Sociëteit met niets een grotere weldaad kon bewijzen dan door zijn verhaal af te maken en dat dit pas werkelijk de grondslag legde voor de Sociëteit. Ook zelf sprak hij dikwijls in die trant met onze Vader. Deze zei me dat ik hem eraan moest herinneren, zodra die zaak van de financiering van het college achter de rug zou zijn 21. Maar toen het zover was, heette het : zo gauw de kwestie van de Priester opgelost is en de bode vertrokken 22. Toen we eindelijk op 9 maart verdergingen met het verhaal, raakte onmiddellijk daarop Julius III in doodsgevaar en stierf op 23 maart, zodat onze Vader de zaak weer uitstelde totdat er een nieuwe paus zou zijn. Maar deze was nauwelijks gekozen - het was Marcellus 23 - of ook hij werd ziek en stierf, waardoor onze Vader de zaak uitstelde tot Paulus IV gekozen was²⁴. Vanwege de zomerhitte en

19 Als het inderdaad juist is de aanduiding als aanhaling op te vatten, wat ik deed door de betreffende woorden tussen aanhalingstekens te zetten, dan zou dat betekenen dat Ignatius in deze eerste periode zijn verhaal niet verder verteld heeft dan tot halfweg nummer 18, waar het heet dat hij een omweg nam over Manresa: 'Hij besloot daar enkele dagen (...) te blijven... Maar omdat de oorspronkelijke, door Gonçaves zelf gedicteerde tekst verloren is gegaan, is dit niet meer aan het andere handschrift te verifiëren.

20 Dit 'uitvoeriger' hield ook in dat Gonçaves het niet meer eigenhandig uitschreef, maar zijn eindredactie dicteerde aan een amanuensis' of secretaris; zie het slot van het voorwoord

21 Het ging erom de inkomsten rond te krijgen van het zogenaamde Collegio Romano, dat in 1551 was gesticht, maar op een erg wankelende financiële basis.

22 De kwestie 'van de Priester' sloeg op de onderhandelingen met de Portugese koning over diens verzoek om jezuïeten voor de Ethiopische missie. In Portugal en ook elders bestond de overtuiging dat een legendarische 'Priester Jan' daar keizer was.

23 Marcellus 11 werd op 9 april gekozen en stierf op de 30ste van dezelfde maand.

24 In zijn Verhaal (nummer 93) verwijst Ignatius naar deze paus - toen nog kardinaal Gian Pietro Caraffa - als naar de

de veelvuldige bezigheden raakte de zaak daarna steeds opnieuw uitgesteld tot aan 21 september.

Omdat er op die dag voor het eerst sprake van was dat ik naar Spanje gezonden zou worden, drong ik er bij onze Vader sterk op aan dat hij het verhaal af zou maken, zoals hij me beloofd had en zo kwam het tenslotte tot een afspraak voor de 22ste, 's morgens in de 'Rode Toren' 25.

5) Direct nadat ik de mis had opgedragen 26, ging ik naar hem toe om te vragen of het al tijd was. Hij antwoordde me dat ik maar alvast moest gaan en in de 'Rode Toren' op hem moest wachten, opdat als hij zou komen, ik er al zou zijn. Ik maakte daaruit op dat ik daar lang op hem zou moeten wachten. Maar toen ik in een poortgebouw met een broeder stond te praten die me om het een of ander gevraagd had, kwam onze Vader er aan en wees me terecht omdat ik, tegen de gehoorzaamheid in, niet op hem had gewacht; hij wilde die dag niets doen.

Wij hebben daarop sterk bij hem aangedrongen, zodat hij uiteindelijk naar de 'Rode Toren' is teruggekomen. Bij het dicteren 27 liep hij gewoonlijk op en neer en om daarbij zijn gezicht te kunnen zien, kwam ik steeds wat dichterbij, ofschoon onze Vader me zei: 'Houd je aan de regel.' 28 Toen ik daar weer een keer geen acht op sloeg en toch dichterbij kwam en dat twee tot drie keer herhaalde, zei hij me dat nog eens en ging heen. Toch kwam hij later weer terug om in diezelfde Toren het verhaal van wat hier geschreven staat af te maken. Omdat ik echter al geruime tijd klaar stond om te vertrekken - de dag voordat ik ten slotte vertrok was de laatste waarop onze Vader met mij hierover gesproken heeft 29 - heb ik niet meer alles in Rome kunnen schrijven. Bij gebrek aan een Spaanse secretaris heb ik in Genua de aantekeningen die ik uit Rome had meegebracht in het Italiaans gedicteerd³⁰. Met dat werk ben ik klaargekomen in de maand december van het jaar 1555 te Genua.

[Terug naar inhoud](#)

'Theatijnse kardinaal' die hij aanvankelijk liever niet in Rome wilde ontmoeten.

25 De 'Rode Toren': zo noemden ze het pand naast het oude huis dat ze er op 5 december 1553 bij hadden kunnen kopen.

26 Van het resterende gedeelte van Gonçalves' voorwoord is alleen een Latijnse vertaling bekend. Het ontbrak in de oude handschriften, maar werd door de Bollandisten opgespoord toen die in 1731 de eerste uitgave van de Handelingen van Vader Ignatius verzorgden. Zij vertaalden het toen in het Latijn. Het handschrift waaraan zij het ontleenden, is nadien echter weer zoek geraakt.

27 Het is niet meer na te gaan welke Spaanse term er voor dit 'dicteren' gestaan heeft, maar wel is duidelijk dat het een aanduiding blijft voor de door Gonçalves zelf beschreven werkwijze.

28 Dit 'Houd je aan de regel' moet men verstaan tegen de achtergrond van de toen sinds kort in de Romeinse huizen van de Sociëteit ingevoerde en ingeoeffende 'regels van de bescheidenheid', waarin onder meer stond dat men bij een gesprek met iemand aan wie men eerbied en respect verschuldigd was, deze niet voortdurend in de ogen moest proberen te kijken.

29 Uit nummer 99 van het Verhaal blijkt dat die laatste dag niet daags voor zijn vertrek geweest is, maar drie dagen ervoor, namelijk op 20 oktober 1555. Gonçalves is de 23ste vertrokken.

30 Van deze overgang is in de beschikbare grondtekst wel een spoor achter gebleven: het Spaans loopt tot in nummer 79, waar het Italiaans begint met 'En om dit te kunnen bereiken...'.

HOOFDSTUK I

1. Tot aan zijn zesentwintigste 31 was hij iemand die zich overgaf aan de ijdelheden van de wereld. Wat hij vooral graag deed was zich oefenen in het hanteren van de wapens, met een groot en ijdel verlangen daarbij eer te behalen.

Zo ook die keer toen hij zich in een vesting bevond, die door de Fransen werd aangevallen 32. Iedereen was van mening dat ze zich moesten overgeven, op voorwaarde dat men hen in leven liet. Zo duidelijk was het dat ze zich niet konden verdedigen. Maar hij slaagde erin de bevelhebber met zoveel argumenten tot de verdediging over te halen, en dat tegen de mening van alle ridders in, dat ook zij zich toen door zijn moed en kracht lieten sterken. De dag waarop ze de beschieting verwachtten, sprak hij zijn biecht 33 bij een van zijn wapengezellen. De beschieting was al een hele tijd aan de gang, toen hij door een kanonskogel getroffen werd die zijn been verbrijzelde. Omdat de kogel langs beide benen was gegaan, raakte ook het andere ernstig gewond.

2. Toen hij uitgevallen was, gaven de anderen in de vesting zich onmiddellijk aan de Fransen over. Dezen namen de vesting in en zorgden daarna erg goed voor de gewonde. Ze behandelden hem hoffelijk en vriendelijk, en na twaalf tot vijftien dagen Pamplona bracht men hem op een overdekte draagbaar naar huis.

Toen hij er thuis erg slecht aan toe was, riepen ze er van heinde en ver alle artsen en chirurgen bij. Die vonden dat het been opnieuw gebroken en de botten opnieuw op hun plaats gezet moesten worden. Ze zeiden dat de botten niet op de juiste plaats gezet waren, doordat ze ofwel de vorige keer niet goed gezet waren ofwel onderweg verschoven waren. In ieder geval zou hij op deze manier niet genezen. Men richtte toen opnieuw een ware slachterij aan, waarbij hij geen woord zei, net als bij al het andere dat hij daarvoor had doorgemaakt en daarna nog zou doormaken. Alleen zijn samengeknepen vuisten deden vermoeden dat hij pijn had.

31 Indien Ignatius geboren is in 1491, zoals de historici vandaag aannemen, dan is hij bij de verovering van Pamplona (zie noot 32) dertig jaar oud.

32 In mei 1521 maakten de Fransen gebruik van een gevaarlijke binnenlandse situatie in Spanje - de opstand der comunidades, een verbond van steden en gemeenten tegen het centrale gezag - en probeerden in een snelle veroveringsoorlog zich weer meester te maken van het koninkrijk Navarra, dat zij in 1512 hadden moeten prijsgeven aan de troepen van Ferdinand de Katholieke. Binnen enkele dagen stonden ze voor Pamplona. Íñigo de Loyola, in die tijd in dienst van de vice-koning van Navarra Antonio Manrique de Lara, hertog van Najera, haastte zich bij het horen van dat bericht naar het strijdtoneel en zag nog juist vóór de omsingeling kans de citadel te bereiken. Over deze versterkte 'vesting' gaat het.

33 Deze biecht bij een wapengezel is niet alleen illustratief voor een middeleeuwse gewoonte, maar toont ook dat Íñigo doordrongen was van de ernst van de situatie. De biecht bij een niet-priester was immers alleen geoorloofd bij doodsgevaar.

3. Ondanks dat alles bleef hij achteruitgaan. Hij kon niet meer eten en vertoonde ook de overige symptomen van een naderende dood. Op de dag van Sint Jan 34 raadde men hem aan te biechten. De artsen hadden namelijk erg weinig vertrouwen in zijn genezing. Toen hij de dag vòòr Petrus en Paulus 35 de sacramenten ontving, zeiden ze dat hij ten dode opgeschreven was tenzij hij zich vòòr middernacht nog beter zou gaan voelen. Nu had de genoemde zieke een zekere devotie tot de heilige Petrus 36 en zo wilde onze Heer dat hij zich midden in precies die nacht beter begon te voelen. Hij ging toen zelfs zo goed vooruit, dat hij enkele dagen daarna al buiten doodsgevaar werd geacht.

4. Toen de botten weer aan elkaar begonnen te groeien, bleef er onder de knie een stuk bot over het andere geschoven, waardoor het ene been korter bleef dan het andere. Bovendien bleef er op die plaats zo'n knobbel zitten, dat het er lelijk uitzag. Hij kon dat niet uitstaan. Hij was immers vastbesloten de wereld te volgen en vond dat dit hem lelijk maakte. Daarom informeerde hij bij de chirurgen of ze het niet konden wegsnijden. Die zeiden dat dit inderdaad kon, maar dat de pijn erger zou zijn dan alles wat hij al doorstaan had. Omdat het al genezen was, zou er een opening gemaakt moeten worden om het weg te kunnen snijden. Toch besloot hij toen, uit pure ijdelheid, zich te laten martelen. Zijn oudere broer 37 zei ontsteld dat hij het nooit van zichzelf zou kunnen verkrijgen zo'n pijn te verdragen. Maar de gewonde onderging het met zijn gewone geduld.

5. Toen het vlees en de knobbel weggesneden waren, gebruikte men allerlei middelen om te voorkomen dat het been zo kort zou blijven. Het werd met allerlei soorten zalf ingewreven en voortdurend opgerekt met instrumenten die hem dagenlang een marteling waren. Maar onze Heer gaf hem zijn gezondheid terug. Hij ging zo goed vooruit dat hij helemaal gezond werd. Het enige was dat hij nog niet goed op dat ene been kon staan, waardoor hij nog het bed moest houden. Nu las hij erg graag van die wereldse en fantasierijke boeken die men ridderromans pleegt te noemen. Om de tijd te doden en omdat hij zich weer goed voelde, vroeg hij om enkele van zulke boeken. Maar van het soort dat hij meestal las, was er daar in huis geen enkel te vinden. Toen gaf men hem maar een Spaanse vertaling van het 'Leven van Christus' en van een boek over het leven van de heiligen 38.

34 De 'dag van Sint-Jan' is de dag waarop de Kerk het geboortefeest viert van Sint-Jan de Doper: 24 juni.

35 Dat is op 28 juni, daags voor het feest van de apostelen Petrus en Paulus.

36 Men heeft in dit verband gewezen op een Petruskapel in de buurt van huize Loyola, waar een tante van Íñigo zorg voor droeg, ook op de patroon van de parochiekerk uit zijn pagetijd in Arévalo: Sint Petrus met het Zwaard, en ten slotte op een vers dat hij in die tijd ooit op Petrus gedicht zou hebben.

37 De 'oudere broer' waar het hier over gaat is Martin Garcia. In leeftijd scheelde Íñigo erg veel met hem, want toen hij amper twee jaar oud was trouwde Martin al met Magdalena de Araoz. Na de dood van zijn moeder waren Martin Garcia en Magdalena in huize Loyola komen inwonen (vermoedelijk toen Íñigo ongeveer zeven jaar oud was) en sinds vaders dood (Íñigo was toen veertien jaar oud) was Martin de heer van Loyola geweest. Even verderop in het Verhaal spreekt de pelgrim hem dan ook met 'Heer' aan; zie nummer 12.

38 Twee oude boeken in een recente vertaling, waarschijnlijk door Magdalena de Araoz meegebracht toen ze haar intrek nam in Loyola en vermoedelijk al in haar bezit vanaf de tijd dat zij hofdame was (tot aan haar huwelijk) bij koningin Isabela de Katholieke. Dat boek 'over het leven van de heiligen' stamde uit de dertiende eeuw, heette de 'Flos Sanctorum' (bloemlezing der heiligen), werd ook wel aangeduid als het boek der Gulden Legendes en werd geschreven door Jacobus de Voragine (Varazze). Het 'Leven van Christus' stamde uit de veertiende eeuw en was van de hand van de kartuizer monnik Ludolf van Saksen

6. Maar doordat hij er vaak in las, begon datgene wat hij erin aantrof hem toch wel iets te doen. Hield hij echter op met daarin te lezen, dan bleef hij soms in gedachten bezig met wat hij gelezen had, terwijl andere keren zijn gedachten weer naar de dingen van de wereld gingen, waaraan hij daarvoor meestal had liggen denken.

Van die vele ijdele dingen die bij hem opkwamen, nam er één zozeer zijn hart in beslag, dat hij in gedachten daaraan wel twee of drie, soms vier uur geheel en al opging zonder het in de gaten te hebben. Dan verbeeldde hij zich in dienst te staan van een bepaalde meesteres³⁹ en ging hij na wat voor midde- len hij zou gebruiken om bij het landgoed te kunnen komen waar zij verbleef, wat voor verzen hij voor haar zou maken, met wat voor woorden hij zich tot haar zou richten en wat voor geweldige dingen hij met de wapens voor haar zou presteren. Daar ging hij dan zo in op dat hij gewoon niet zag dat hij dat onmogelijk zou kunnen bereiken. De betreffende meesteres was immers niet van gewone adel, geen gravin of hertogin, maar haar stand was hoger dan iedere andere⁴⁰.

7. Toch kwam onze Heer hem te hulp, door ervoor te zorgen dat er op die gedachten andere volgden, die voortkwamen uit de dingen die hij las. Want als hij het leven van onze Heer en van de heiligen las, raakte hij aan het denken en redeneerde hij bij zichzelf. 'Hoe zou het zijn als ik eens hetzelfde zou doen als Sint-Franciscus, en als ik eens hetzelfde zou doen als Sint-Dominicus?' Heel veel dingen die hij goed vond, ging hij zo na, waarbij hij zich steeds de moeilijke en zware dingen voorstelde. Daarbij had hij het gevoel dat hij die dingen gemakkelijk aan zou kunnen. Zijn overweging behelsde overigens niet meer dan dat hij bij zichzelf zei: 'Sint-Dominicus deed dit, dan moet ik dat ook kunnen. Sint-Franciscus deed dat, dan moet het mij ook lukken.' Ook die gedachten namen heel wat tijd in beslag. Kwam er dan het een of ander tussen, dan kwamen daarna die wereldse gedachten weer terug waar boven sprake van was. Ook daar bleef hij dan weer geruime tijd mee bezig. Die opeenvolging van onderling zo uiteenlopende gedachten heeft lang geduurd. Steeds stond hij stil bij de op dat moment terugkerende gedachte, of die nu over de geweldige dingen ging die hij in de wereld verlangde te presteren, dan wel over die andere geweldige dingen die hij in zijn fantasie voor God presteerde. Dat duurde dan totdat hij die gedachte, moe geworden, losliet en zijn aandacht aan iets anders gaf.

8. Toch was er een verschil. Was hij namelijk met zijn gedachten bij dat van de wereld dan vond hij daar wel veel behagen in, maar liet hij het ten slotte vermoeid los dan voelde hij zich dor en ontevreden. Bedacht hij daarentegen hoe het zou zijn om barrevoets naar Jeruzalem te trekken, en hoe het zou zijn om enkel plantaardig voedsel te eten en om ook al die overige gestrengheden te verrichten waarvan hij gezien had dat de heiligen die hadden gedaan, dan vond hij niet alleen troost zolang hij daar in gedachten mee bezig was, maar bleef hij ook tevreden en opgewekt nadat hij ze had losgelaten. Maar hij schonk daar geen aandacht aan en kwam er niet toe dieper in te gaan op dat verschil, totdat hem op een keer de ogen een beetje opengingen en hij zich over dat onderscheid begon te verwonderen. Toen begon hij erover na te denken en op grond van zijn ervaringen kwam hij tot het inzicht dat sommige gedachten in hem droefheid achterlieten, andere daarentegen blijdschap. Zo leerde hij beetje bij beetje de verschillende aard kennen van de geesten

³⁹ 'Meesteres' liever dan Vrouwe, omdat deze laatste term te zeer uit het spraakgebruik verdwenen is en omdat in de eerste duidelijker het dienstverband tot uitdrukking komt waarin zich de verliefdheid, althans in de verbeelding, concretiseert. Ook waar in het verhaal Maria als 'nuestra Señora' wordt aangeduid, hield ik me aan deze vertaling om beter te doen uitkomen dat iets van deze verhouding mede vorm gaf aan de aanvankelijke Maria devotie van de pelgrim; zie vooral hoofdstuk 11.

⁴⁰ Onderzoekingen betreffende dit punt doen vermoeden dat het hier ging om Catarina, de jongste zus van Karel V, die toen in Tordesillas een triest bestaan leidde bij haar waanzinnig verdrietige moeder Johanna.

waardoor hij bewogen werd: de een van de duivel, de ander van God. (Dit was de eerste redenering die hij inzake dingen van God opzette, en toen hij later de Oefeningen maakte, ontleende hij hieraan het inzicht voor wat daar staat over de verscheidenheid van innerlijke bewegingen.) 41

9. Toen hij eenmaal door het lezen van die boeken een en ander in een heel ander licht zag, begon hij meer naar waarheid over zijn vroegere leven na te denken en zag hij in, hoe hij het nodig had daarvoor boete te doen. Hier dienden zich toen verlangens aan om de heiligen na te doen, waarbij hij nergens anders oog voor had dan dat hij van plan was met de genade van God hetzelfde te presteren als zij. Heel zijn verlangen ging er ten slotte naar uit op tocht te gaan naar Jeruzalem, waar boven al sprake van was. Zodra hij beter was zou hij dat gaan doen, en dit dan onder zoveel tuchtiging en onthouding als een van God ontvlamde, edelmoedige ziel verlangt te doen.

10. Zijn vroegere gedachten begon hij zelfs al te vergeten doordat hij zulke heilige verlangens koesterde. Als volgt werd hij daarin door een 'bezoek' bevestigd. Toen hij op een nacht wakker lag, zag hij duidelijk een beeld van onze Meesteres met het heilig Kind Jezus. Bij het zien daarvan ontving hij gedurende opmerkelijk lange tijd een erg overdadige vertroosting. Het liet in hem zo'n afkeer achter van heel zijn vroegere leven, vooral van de dingen van het vlees, dat hij de indruk had alsof hem alle voorstellingen waarmee hij zijn ziel vroeger beklad had ontnomen waren. Vanaf dat uur, tot aan augustus 1553 waarin dit geschreven wordt, heeft hij ook nooit meer ingestemd met de dingen van het vlees, zelfs niet in het minste. Uit die uitwerking zou men mogen concluderen dat het iets van God geweest is, ofschoon hij daar zelf geen uitsluitel over durfde te geven en er niet meer van zei dan dat hij nog eens bevestigde wat hij al gezegd had. Maar zijn broer zowel als alle andere huisgenoten konden aan de buitenkant de verandering merken die zich in zijn ziel voltrokken had.

11. Hij van zijn kant maakte zich nergens zorgen over en volhardde in zijn lezen en in zijn goede voornemens. Sprak hij met zijn huisgenoten, dan ging het altijd over de dingen van God, waarmee hij hun zielen vooruithielp. Omdat hij veel smaak vond in die boeken, kwam hij op de gedachte om van de meer belangrijke dingen in 'het Leven van Christus' en in 'het Leven van de Heiligen' een kort uittreksel te maken. Daar hij binnenshuis al wat op begon te komen, zette hij er zich met grote zorgvuldigheid aan een boek te schrijven. (Het telde ongeveer driehonderd geheel beschreven vellen, van kwartoformaat.) De woorden van Christus schreef hij met rode inkt, de woorden van onze Meesteres met blauwe. Het was op glad en gelinieerd papier, en met een mooie letter, want dat kon hij erg goed. Een gedeelte van zijn tijd besteedde hij aan het schrijven, een gedeelte aan gebed. De grootste troost vond hij in het kijken naar de hemel en de sterren. Dit deed hij dan ook vaak en langdurig, want daarbij voelde hij een grote kracht in zich om onze Heer te dienen. Dikwijls was hij met zijn gedachten bij zijn plan en dan

41 De tekst tussen vierkante haken is de eerste van de in de Verantwoording vermelde 'kanttekeningen': vermoedelijk later toegevoegd door Luis Gonçalves. Of hij het zich later nog herinnerde als iets dat Ignatius hem ook nog verteld had, dan wel uit andere bron vernomen heeft, is niet meer uit te maken. Zoekt men niettemin in de Geestelijke Oefeningen nauwkeuriger naar een plaats waar deze verwijzing op zou kunnen slaan, dan lijken daarvoor - gezien de uitdrukking 'de verscheidenheid van innerlijke bewegingen ~ vooral twee teksten in aanmerking te komen. De eerste staat aan het begin van het algemene gewetensonderzoek: 'Ik ga ervan uit dat er in mij dachten zijn: mijn eigen gedachten, die uit mijn eigen vrijheid en verlangen voortkomen, en twee soorten die van buiten komen: sommige van de goede geest, andere van de kwade' (G.O. 32). De tweede tekst staat achteraan in het boekje van de Geestelijke Oefeningen 'Richtlijnen om de verschillende bewegingen die in de ziel veroorzaakt worden enigszins te voelen en te onderkennen, de goede om erop in te gaan, de slechte om ertegen in te gaan' (G.O. 313).

verlangde hij al helemaal gezond te zijn om op weg te kunnen gaan.

12. Toen hij zich afvroeg wat hij na terugkeer uit Jeruzalem zou doen om altijd in boetvaardigheid te kunnen leven, kreeg hij het idee om dan in het kartuizerklooster van Sevilla in te treden. Daar zou hij niet vertellen wie hij was, zodat ze hem voor minder zouden houden, en hij zou er nooit iets anders eten dan plantaardig voedsel. Wanneer hij echter een andere keer weer aan de boetvaardigheden dacht die hij op zijn tocht door de wereld verlangde te doen, dan bekoelde zijn verlangen naar het kartuizerklooster, omdat hij bang was dat hij daar de haat die hij tegen zichzelf had opgevat, niet zou kunnen beoefenen. Toch vroeg hij een bediende die naar Burgos moest, inlichtingen in te winnen over de regel van het kartuizerklooster, en de informatie die hij van hem kreeg, beviel hem wel. Om de genoemde reden besteedde hij er echter geen verdere aandacht aan. Te meer omdat het pas na terugkeer overlegd moest worden en hij nu helemaal opging in de gedachte aan de tocht die hij spoedig zou gaan ondernemen.

Omdat hij zich al wat op krachten voelde komen, vond hij dat het tijd geworden was om te vertrekken. Tegen zijn broer zei hij: 'Zoals u weet, Heer, is de Hertog van Najera ervan op de hoogte dat ik het weer goed maak. Daarom lijkt het me goed dat ik naar Navarrete ga.' In die dagen was dat diens verblijfplaats 42. (Maar zijn broer en enkele andere huisgenoten vermoedden dat hij de een of andere verandering op het oog had.) Daarom voerde zijn broer hem van de ene kamer naar de andere en terwijl hij hem hoog ophemelde, begon hij hem te smeken dat hij zich toch niet zou vergoien, dat hij toch in overweging diende te nemen hoeveel de mensen wel van hem verwachtten en wat hij zou kunnen betekenen, en meer van dergelijke woorden - alles met de bedoeling hem af te brengen van het goede verlangen dat hij koesterde. Maar het antwoord dat hij gaf was zo, dat hij zonder de waarheid te verdraaien, want daarin was hij al nauwgezet, aan zijn broer wist te ontkomen.

[Terug naar inhoud](#)

HOOFDSTUK II

13. Op een muilezel reed hij weg (en vanaf de dag dat hij van huis vertrok, tuchtigde hij zich elke nacht.) Een andere broer 43 van hem wilde tot aan Oñate met hem meerijden en hij wist deze onderweg zo ver te krijgen dat ze bij onze Meesteres van Aránzazu 44 een nachtwake hielden. Daar bad hij die nacht om nieuwe krachten te ontvangen voor zijn weg. Zijn broer liet hij in Ohade achter in het huis van zijn zus 45 die hij ging bezoeken. Zelf begaf hij zich op weg naar Navarrete.

42 Sinds november 1521 was de hertog geen onderkoning meer en woonde hij niet meer in Pamplona, hoofdstad van Navarra.

43 Deze 'andere broer' schijnt zijn priester-broer geweest te zijn, Pedro Lopez. Als men bedenkt dat hij met deze broer al eens vaker 'op stap' geweest was, maar dan met heel andere bedoelingen (getuige het proces-verbaal dat in 1515 tegen hen beiden vanwege nachtelijke misdragingen is opgemaakt), en als men bovendien bedenkt dat deze priester-broer het niet zo nauw nam met de celibaatsverplichting (vier onwettige kinderen stonden op zijn naam) - dan komt de opmerking dat hij hem zo ver wist te krijgen een nachtwake te houden bij Maria, beter tot zijn recht.

44 Voor de mensen uit Azpeitia en omstreken - daar stond huize Loyola - was de Heilige Maria van Aranzazu een begrip. Een bedevaart naar dit genadeoord, ook nachtwaken, kwamen vaker voor.

45 Het is niet zeker over welke zus het hier gaat. Hij had er vier, naast zes broers (de twee onwettige kinderen van zijn vader niet meegerekend). Zelf was hij de laatste in de rij.

Toen het hem te binnen schoot dat ze hem ten huize van de hertog nog enkele dukaten schuldig waren, leek het hem goed deze te gaan innen. Hij schreef daartoe een briefje aan de schatmeester, maar deze zei dat hij geen geld had. Toen de hertog dit te weten kwam, zei deze dat het voor iedereen mocht ontbreken behalve voor Loyola en hij bood hem - mits hij het wilde aannemen - een goede luitenant-plaats aan, vanwege het vertrouwen dat hij in het verleden gewonnen had. Hij nam het geld in ontvangst en gaf opdracht een deel ervan aan enkele personen te geven aan wie hij meende wel wat schuldig te zijn, en het voor de rest te besteden aan een beeld van onze Meesteres dat in slechte staat verkeerde: men moest het ervoor opknappen en heel mooi versieren. Nadat hij ten slotte ook nog de twee bedienden die met hem meegegaan waren had weggestuurd, vertrok hij op zijn muilezel in zijn eentje uit Navarrete, richting Montserrat.

14. Onderweg overkwam hem iets, waarvan het goed is dat het wordt opgeschreven, zodat men begrijpt hoe onze Heer omging met deze ziel die weliswaar blind was, maar er toch sterk naar verlangde Hem te dienen in al wat ze ervan wist, en die zo besloten had grote boetvaardigheden te verrichten, nog niet zozeer met het oog op genoegdoening voor haar zonden, als wel met de bedoeling om God welgevallig te zijn en te behagen. (Van zijn vroegere zonden had hij zo'n afschuw, en zijn verlangen om vanwege Gods liefde grote dingen te presteren was zo levendig, dat hij bij die boeteplegingen nauwelijks aan zijn zonden dacht, zonder overigens van oordeel te zijn dat deze hem al vergeven waren.)

Wanneer hem een bepaalde boete te binnen schoot die de heiligen verricht hadden, dan nam hij zich voor hetzelfde te presteren en zelfs meer. In die gedachten lag heel zijn troost, en hij lette helemaal niet op iets innerlijks. Wat nederigheid was wist hij niet, noch wat liefde was of geduld, evenmin wat onderscheiding was waarvan deze deugden regel en maat kregen. Zijn bedoeling was enkel die grote uiterlijke werken te presteren, omdat de heiligen ze voor de eer van God net zo gedaan hadden. Op een andere, meer bijzondere omstandigheid lette hij niet.

15. Toen hij dan zijn weg vervolgde, werd hij ingehaald door een moor op een muil-dier. Al pratend reden ze samen verder en kwamen zo over onze Meesteres te spreken. De moor zei dat het hem wel juist leek dat de Maagd zonder man ontvangen had, maar dat van dat baren en toch maagd blijven, dat kon hij niet geloven; en hij voerde daar de natuurlijke redenen voor aan die bij hem opkwamen. Wat voor argumenten de pelgrim 46, toen ook aanvoerde, het lukte hem niet die mening te weerleggen. Daarop was de moor met zo'n haast vooruit gereden, dat hij hem uit het zicht verloren had, maar met zijn gedachten bleef hij nog bij hetgeen er met de moor was voorgevallen. Daarbij ontstonden er in zijn ziel bewegingen, die hem van de ene kant ontevreden deden zijn over zichzelf omdat hij de indruk had dat hij zijn plicht niet gedaan had, en die van de andere kant verontwaardiging in hem opwekten jegens de moor omdat hij de indruk had er verkeerd aan gedaan te hebben een moor toe te laten zulke dingen over onze Meesteres te zeggen en dat het eigenlijk zijn plicht geweest was voor haar eer op te komen. Zo groeide in hem het verlangen op zoek te gaan naar de moor en hem met zijn dolk te lijf te gaan om wat hij gezegd had. Ofschoon hij hevig tegen dat verlangen vocht, bleef hij ten slotte toch in twijfel, zonder precies te weten wat nu zijn plicht was.

Nu had de moor, toen hij verder gereden was, gezegd dat hij op weg was naar een plaats wat verderop in

46 Hier heet Íñigo voor het eerste 'de pelgrim' en hij zal zo blijven heten tot in Rome toe. Aan het eind neemt Gonçalves de naam zelfs over als hij het heeft over hoe hij 'de pelgrim vroeg over de Oefeningen en de Constituties; zie het Verhaal, 99.

dezelfde richting, vlak aan de hoofdweg, maar dat de hoofdweg er niet doorheen liep.

16. Omdat hij moe geworden was van dat zoeken wat nu het beste was, en omdat hij maar niet tot een vast besluit had kunnen komen, nam hij zich ten slotte het volgende voor. Bij de splitsing van de weg zou hij de ezel de vrije teugel geven. Zou deze dan de weg van het dorp inslaan, dan zou hij op zoek gaan naar de moor en deze met zijn dolk te lijf gaan. Als de ezel niet naar het dorp zou afslaan, maar de hoofdweg zou aanhouden, zou hij hem met rust laten. Precies volgens plan bracht hij het ten uitvoer, en hoewel het dorp toch maar op dertig à veertig passen afstand lag en de weg er naartoe heel breed was en erg goed, wilde onze Heer toch dat de ezel de hoofdweg aanhield en de dorpsweg liet liggen.

Toen hij nog voor Montserrat bij een grote plaats 47 aankwam, wilde hij daar de kleding aanschaffen die hij besloten had te dragen en waarin hij naar Jeruzalem wilde gaan. Hij kocht dus van dat soort stof waar men meestal zakken van maakt, grof van weefsel en erg ruw, en liet er meteen een lang kledingstuk van maken dat hem tot op de voeten hing. (Ook kocht hij een paar sandalen, waarvan hij er maar één droeg. Dat deed hij niet om op te vallen, maar omdat zijn ene been helemaal omzwachteld was en er wat beroerd aan toe was. Elke avond was het opgezwollen, ondanks het feit dat hij reed. Daarom vond hij het nodig aan die voet een schoen te dragen.) Na nog een stok en een veldfles te hebben gekocht, bond hij alles op de ezel voor het zadel.

17. Zo volgde hij zijn weg naar Montserrat, terwijl hij zoals altijd met zijn gedachten bij de heldendaden was die hij om de liefde Gods zou presteren. Omdat zijn verstand echter vol zat met zulke dingen als er in Amadis de Gaula 48 en dergelijke staan, kwam hem een en ander in gedachte dat daar veel van weg had. Hij besloot namelijk om een hele nacht een wapenwacht te houden voor het altaar van onze Meesteres van Montserrat, waarbij hij niet zou gaan zitten of liggen, maar afwisselend zou staan en knielen. Tevens besloot hij om daar dan zijn kleren achter te laten en zich met de wapens van Christus te bekleden. Zo was hij na zijn vertrek uit die plaats naar gewoonte in gedachten bezig met zijn voornemens. Na aankomst in Montserrat sprak hij een algemene biecht nadat hij daar eerst over gebeden had en het met zijn biechtvader had besproken. Hij had zijn biecht helemaal uitgeschreven en ze nam drie dagen in beslag. Met zijn biechtvader kwam hij overeen dat deze ervoor zou zorgen dat de ezel opgehaald werd. Zwaard en dolk zou hij ophangen bij het altaar van onze Meesteres. Deze biechtvader was de eerste aan wie hij zijn besluit onthulde, want tot op dat moment had hij het nog aan geen ander gezegd.

18. In 1522, daags voor het feest van onze Meesteres in maart 49, ging hij 's avonds laat en zoveel mogelijk in het geheim naar een arme. Hij legde er al zijn kleren af, gaf ze hem, trok daarna de kleren aan waar hij zo naar verlangd had en ging toen naar het altaar van onze Meesteres om er neer te knielen. Zo bracht hij de hele nacht door. Af en toe in die houding, maar ook af en toe rechtop, met de stok in de hand. Om niet herkend te worden vertrok hij bij het aanbreken van de dag. Ook nam hij niet de weg die rechtstreeks naar Barcelona voert, waar hij er veel zou tegenkomen die hem zouden herkennen en eren, maar een omweg over een dorp dat Manresa heet. Hij besloot daar enkele dagen in een gasthuis 50 te

47 Misschien Lerida, of anders Igualada.

48 De onbetwiste 'bestseller' onder de ridderromans.

49 'Het feest van onze Meesteres in maart' is dat van Maria Boodschap op 25 maart.

50 Hij kreeg dat onderdak aangeboden van de leidster van dat gasthuis, die hij onderweg naar Manresa was tegengekomen. Onder 'gasthuis' moet niet zich een huis voorstellen dat vooral openstond voor daklozen, voor arme

blijven en er ook enkele dingen in zijn boek aan te tekenen, dat hij met zorg bewaarde en dat hij onder veel troost met zich meedroeg.

Hij was al een mijl van Montserrat verwijderd, toen hij door iemand werd ingehaald die hem met veel haast achterop kwam en hem vroeg of hij een arme soms wat kleren had gegeven zoals die beweerde. Terwijl hij daarop bevestigend antwoordde, sprongen hem de tranen in de ogen uit medelijden met de arme aan wie hij zijn kleren had gegeven. Uit medelijden, want hij begreep dat ze hem lastiggevallen hadden in de veronderstelling dat hij ze wel gestolen zou hebben. Hoe hij overigens ook de achting ontvluchtte, na korte tijd in Manresa vertelden de mensen er al grote dingen van hem. Die mening ontstond naar aanleiding van wat er in Montserrat gebeurd was en al spoedig groeide het gerucht aan en vertelden ze meer dan er in feite gebeurd was: hij zou zoveel inkomsten hebben opgegeven, enzovoorts.

[Terug naar inhoud](#)

HOOFDSTUK III

19. In Manresa vroeg hij dagelijks om aalmoezen. Vlees at hij niet en hij dronk geen wijn, ook al gaf men hem die. 's Zondags vastte hij niet. Gaven ze hem dan een beetje wijn, dan dronk hij die wel. Omdat hij naar de gewoonte van die tijd erg veel aandacht besteed had aan de verzorging van zijn haar - het zijne zat bovendien mooi - besloot hij het zomaar te laten groeten, zoals het van nature viel, zonder het te kammen of te knippen en zonder het 's nachts of overdag met iets te bedekken. Om diezelfde reden liet hij ook zijn nagels groeien, zowel die aan zijn handen als die aan zijn voeten, want ook daar had hij erg veel zorg aan besteed.

Tijdens zijn verblijf in dat gasthuis overkwam het hem op klaarlichte dag dikwijls dat hij vlakbij zich iets in de lucht zag dat hem veel troost gaf omdat het zo uitzonderlijk mooi was. Hij kon er niet goed aan zien wat het voor iets was, maar op de een of andere manier had hij de indruk dat het de vorm had van een slang, met veel dingen eraan die als ogen schitterden, ook al waren het er geen. Hij vond veel behagen en troost in het zien ervan. Hoe vaker hij het zag, hoe meer de troost toenam, en als het verdween was hij daar verdrietig over.

20. Tot aan die tijd had hij volhard in nagenoeg steeds dezelfde innerlijke gesteldheid, altijd even blijmoedig en zonder enige kennis van inwendige geestelijke zaken. Maar tijdens de dagen van dat visioen of kort voordat het begonnen was, ondervond hij op een keer veel hinder van een gedachte, waarbij hem de moeilijkheid van zijn leven voor ogen kwam en het hem was als werd er binnenin zijn ziel gezegd: 'Hoe kun je zo'n leven al die zeventig jaar dat je nog te leven hebt uithouden?' Maar omdat hij voelde dat het van de vijand 51 kwam, antwoordde hij daarop, eveneens inwendig en met grote kracht: 'Ellendige, kun je mij ook maar één uur leven garanderen?' Op die manier overwon hij de bekoring en bleef hij rustig. Na wat er tot nu toe verteld is, was dit de eerste bekoring die hem overkwam. Het gebeurde bij het binnengaan van een kerk waar hij elke dag de gezongen hoogmis, vespers en completen

pelgrims en voor zieken die niets konden betalen.

51 Alles wat een mens belet om vooruitgang te maken op de weg naar 'het doel waarvoor hij geschapen is, namelijk God onze Heer te loven, eerbied te bewijzen en te dienen (G.O. 23), komt van de kwade geest of van de 'vijand van de menselijke natuur', zoals hij genoemd wordt in de Geestelijke Oefeningen.

bijwoonde, waarbij hij veel troost voelde. Gewoonlijk las hij tijdens de mis het lijdensverhaal en bewaarde bij dat alles steeds dezelfde gelijkmoedigheid.

21. Maar onmiddellijk na de bovengenoemde bekering begon hij in zijn ziel grote wisselingen te ondervinden. Soms voelde hij zich zo dor dat hij geen smaak had in het bidden van de getijden of in het bijwonen van de mis, noch in enige ander vorm van gebed die hij beoefende. Andere keren daarentegen overkwam hem zozeer het tegendeel, en dat zo plotseling, dat hij de indruk had dat hem de droefheid en de troosteloosheid ontnomen waren zoals wanneer men iemand een mantel van de schouders neemt.

Nog nooit eerder had hij zulke wisselingen ondervonden, zodat hij zich daarover begon te verwonderen en zichzelf afvroeg: 'Wat is dit toch voor een nieuw leven dat we nu beginnen?'

Niettemin voerde hij in deze tijd af en toe gesprekken met geestelijke personen. Zij stelden vertrouwen in hem en wilden met hem spreken omdat hij, ofschoon hij van geestelijke zaken geen kennis had, in zijn spreken blijk gaf van veel vuur en van een sterke wil om in de dienst van God vooruit te gaan. Nu bevond zich in die tijd in Manresa een bejaarde vrouw die ook al vele jaren telde in dienst van God. Ze stond als zodanig in veel streken van Spanje bekend, in die mate zelfs dat de katholieke koning 52 haar eens had laten roepen om een en ander met haar te bespreken. Toen deze vrouw nu op zekere dag met de nieuwe soldaat van Christus sprak, zei ze hem: 'O, mocht het toch mijn Heer Jezus Christus behagen u eens te willen verschijnen.' Maar hij schrok daarvan omdat hij het zo letterlijk opvatte. Hoe zou Jezus Christus aan mij moeten verschijnen?

Intussen bleef hij zich houden aan zijn gewoonte om iedere zondag te biechten en te communie te gaan.

22. Daarbij raakte hij echter in hevige moeilijkheden vanwege gewetensangsten. Want hoewel hij die algemene biecht in Montserrat met voldoende zorgvuldigheid gedaan had en - zoals gezegd - helemaal had uitgeschreven, had hij soms toch de indruk dat hij enkele zaken niet had gebiecht. Hij werd daar erg neerslachtig van, want ook al biechtte hij dat dan, toch bleef hij onvoldaan.

Zo kwam het dat hij naar enkele geestelijke mensen begon uit te zien die hem wellicht van die gewetensangsten zouden kunnen afhelfen, maar er was niets dat hem hielp. Toen daar ten slotte op een dag 'een doctor van de kathedraal' 53 kwam spreken - een echt geestelijk man - ging hij bij hem biechten en kreeg hij van hem de raad alles op te schrijven wat hij zich kon herinneren. Dat deed hij, maar nadat hij gebiecht had, kwamen de gewetensangsten toch weer terug. Ze betroffen steeds kleinere zaken, zodat hij er erg bedroefd van werd.

Hij wist wel dat die gewetensangsten hem veel schade berokkend en dat het goed zou zijn ze van zich

52 Met de 'katholieke koning' is Ferdinand II van Aragon bedoeld, die ruim vijf jaar geleden gestorven was. Nog voordat zijn vrouw Isabella de Katholieke stierf, droegen ze deze titel - hen door de paus verleend - samen als de katholieke koningen van Aragon en Castilië.

53 Letterlijk staat er 'un doctor de la Seo'. Dit laatste woord, afkomstig van 'sede', was een aanduiding voor een kerk waar een bisschopszetel stond. De bedoelde gastpredikant stond dus om drie redenen in hoog aanzien. Om te beginnen was hij doctor in de theologie. Bovendien was hij 'van de kathedraal' ten slotte ook nog bekend als 'een echte geestelijke man'.

af te zetten, maar hij kon dat niet van zichzelf gedaan krijgen. Soms dacht hij dat het zou helpen als zijn biechtvader hem in naam van Jezus Christus zou verbieden nog iets van vroeger te biechten. Hij verlangde er zelfs naar dat de biechtvader hem dit zou opleggen, maar hij durfde hem dat niet zeggen.

23. Maar ook zonder dat kwam deze er uit zichzelf al toe hem te verbieden nog iets van vroeger te biechten, behalve in het geval dat het iets heel duidelijk mocht zijn. Maar omdat hij op dat terrein juist alles heel duidelijk vond, hielp dit verbod hem niet vooruit en zo bleef hij in moeilijkheden.

Hij woonde in die tijd in een kamertje dat ze hem in het dominicanenklooster hadden aangeboden. Zijn zeven uur geknield bidden zette hij door, hij bleef midden in de nacht opstaan en ook de overige oefeningen waarvan sprake geweest is, hield hij vol. Maar in geen van die oefeningen vond hij een geneesmiddel tegen zijn gewetensangsten, die hem intussen al maandenlang kwelden. Op een keer was hij er zo bedrukt onder dat hij zich aan het bidden zette en in het vuur van zijn gebed luidop tot God begon te roepen: 'Help mij, Heer, want noch bij de mensen, noch bij enig ander schepsel vind ik een geneesmiddel. Als ik zou denken het te kunnen vinden, zou geen moeite me te groot zijn. Laat U mij zien, Heer, waar ik het kan vinden. Al moest ik een hondje achterna lopen om van U het geneesmiddel te krijgen, ik zou het doen.'

24. Zulke gedachten gingen dikwijls gepaard met de sterke bekoring zich door het gat te werpen dat daar in zijn kamer zat, vlak bij de plaats waar hij zat te bidden. Maar wanneer hij dan weer beseftte dat zelfmoord zonde was, begon hij weer te roepen: 'Heer, ik zal niets doen wat U beledigt.' Deze woorden heeft hij - net als die eerste trouwens - heel vaak herhaald.

Op een keer kwam hem het verhaal van een heilige in gedachte, die er hevig naar verlangde iets van God te verkrijgen en die daarom dagenlang zonder eten was gebleven, totdat hij het had gekregen. 54

Het hield hem een hele tijd bezig en ten slotte besloot hij hetzelfde te doen. Hij zou eten noch drinken - zo zei hij bij zichzelf - totdat God erin zou voorzien of totdat hij zou merken dat hij de dood nabij kwam. Want hij besloot dat, als het zo ver zou komen dat hij in doodsgevaar zou verkeren - dat wil zeggen wanneer hij spoedig zou sterven tenzij hij iets zou eten - dat hij dan om brood zou vragen en het zou eten. Het is overigens de vraag of hij dat dan nog gekund zou hebben.

25. Dit gebeurde op een zondag, nadat hij te communie was gegaan. De hele week hield hij het vol, zonder ook maar iets te gebruiken. Van zijn gewone oefeningen liet hij intussen niets achterwege. Hij bleef zelfs het koorgebed bijwonen en zijn gebed in geknielde houding doen, zelfs 's nachts, enzovoorts. Maar toen brak de volgende zondag aan waarop hij moest gaan biechten. Omdat hij gewoon was zijn biechtvader heel precies verslag uit te brengen van wat hij deed, vertelde hij hem ook dat hij die week

54 Het ligt voor de hand te denken dat de pelgrim dit verhaal wel eens uit dat boek zou kunnen hebben dat hij thuis in handen gekregen had. Inderdaad staat in de Gulden Legendes te lezen hoe op een keer een oude man, Nicolaas geheten, bij de heilige apostel Andreas kwam en hem vroeg om namens hem tot God te bidden om vergeving over zijn vele zonden. Nadat de oude man dit gevraagd had, weende hij zijn zonden van het derde tot het negende uur. Toen de heilige Andreas dat zag, bad hij tot God en wilde hij vanaf dat gebed niets meer eten totdat hij er zeker van zou zijn dat God die oude man vergeven had, Vijf dagen heeft zijn vasten geduurd, totdat een engel van God hem kwam zeggen dat Nicolaas vergeving had gevonden bij Jezus Christus.

helemaal niets gegeten had. De biechtvader beval hem met die onthouding te stoppen, en hij gehoorzaamde hem, ofschoon hij nog krachten over had. Die dag bleef hij vrij van gewetensangsten, evenals de volgende. Maar toen hij op de derde dag aan het bidden was - het was op een dinsdag - begon hij zich zijn zonden weer te herinneren. Het was als iets dat aaneengeregen werd, zo ging hij in gedachten van de ene zonde van vroeger naar de andere zonde, waarbij hij de indruk had dat hij nog eens verplicht was ze te gaan biechten. Maar het einde van die gedachten was dat hij wat tegenzin voelde ten aanzien van zijn levenswijze en de neiging kreeg om ermee te kappen. Hiermee wilde de Heer dat hij wakker werd als uit een droom.

Omdat hij door de lessen die God hem gegeven had, al wat ervaring had aangaande de verscheidenheid van geesten, begon hij na te gaan met welke middelen die geest gekomen was. Zo kwam hij in grote helderheid tot het besluit om niets van vroeger meer te biechten. Vanaf die dag bleef hij vrij van die gewetensangsten en beschouwde het als zeker dat onze Heer hem in zijn barmhartigheid had willen bevrijden.

26. Behalve dat hij zeven uur per dag bad, hielp hij ook enkele zielen die hem daar kwamen opzoeken in geestelijke zaken. Wat er dan nog aan tijd overschoot, besteedde hij helemaal aan het denken over dingen van God naar aanleiding van wat hij die dag had gemediteerd of gelezen⁵⁵. Ging hij echter slapen, dan overkwamen hem vaak geweldige inzichten, grote geestelijke vertroosting, waardoor hij veel van de toch al geringe tijd die hij voor slapen bestemd had, verloor. Toen hij dat een paar keer had opgemerkt, bedacht hij bij zichzelf dat hij nu al zoveel vaste tijden had voor het spreken met God, en bovendien nog al wat er van de dag overbleef, dat hij eraan begon te twijfelen of die inzichten wel van de goede geest kwamen. Ten slotte besloot hij ze te laten voor wat ze waren, en de vastgestelde tijd te slapen. Wat hij ook deed.

27. Intussen onthield hij zich nog steeds van vlees. Hij was daarin zo vastbesloten dat hij er op geen enkele manier aan dacht op dat punt te veranderen. Op zekere dag echter gebeurde het volgende. 's Morgens bij het opstaan stond hem heel duidelijk de voorstelling voor de geest van een stuk vlees dat klaar was om gegeten te worden. Het was alsof hij het met eigen ogen zag. Toch was er geen enkel verlangen daarnaar aan voorafgegaan. Daarmee ging tegelijkertijd een sterke instemming van de wil gepaard om er van dat ogenblik af weer van te eten. Hij herinnerde zich wel degelijk zijn voornemen van daarvoor, maar kon er toch niet aan twijfelen en besloot dat hij weer vlees moest eten. Toen hij het naderhand aan zijn biechtvader vertelde, zei deze dat hij eens moest nagaan of het misschien niet toch een bekering geweest was. Hij heeft het toen nog eens onderzocht, maar kon er onmogelijk aan twijfelen.

In die tijd deed God met hem wat een schoolmeester met een kind doet: Hij onderwees hem. Of dat nu was vanwege zijn ongeschoolde en ongevormde geest, of omdat hij niemand anders had die hem onderwees, of vanwege de vaste wil die God hem zelf gegeven had om Hem te dienen - in ieder geval was dat het wat God met hem deed. Daar was hij hoe dan ook van overtuigd en hij is het ook altijd gebleven. Hij zou het zelfs een belediging van zijn goddelijke Majesteit vinden, als hij dat zou betwijfelen. Iets daarvan kan men aan de volgende vijf punten zien.

28. Ten eerste

⁵⁵ In Manresa leest de pelgrim de Navolging van Christus van Thomas a Kempis (Thomas van Kempen). Dit boek - kroongetuige van de Moderne Devotie - blijft de pelgrim bijzonder dierbaar tot aan zijn dood.

Omdat hij veel devotie had voor de allerheiligste Drie-eenheid, bad hij iedere dag tot elk van de drie Personen. Omdat hij dat ook deed tot de allerheiligste Drie-eenheid als zodanig, vroeg hij zich wel eens af hoe dat eigenlijk kon: vier gebeden tot de Drie-eenheid? Toch ondervond hij van die gedachte weinig of geen hinder en hechtte hij er weinig belang aan.

Terwijl hij echter op zekere dag de getijden van onze Meesteres 56 aan het bidden was, op de treden van de kloostertrap, begon zijn verstand zich te verheffen en was het als zag hij de allerheiligste Drie-eenheid onder de gedaante van drie orgeltoetsen, wat met zoveel tranen en snikken gepaard ging, dat hij zich niet kon inhouden. Diezelfde ochtend liep hij in een processie die vanaf die plaats vertrok. Ook toen lukte het hem nog niet zijn tranen te bedwingen. Dat lukte pas bij het eten. Na het eten kon hij nergens anders over spreken dan over de allerheiligste Drie-eenheid, met veel verschillende vergelijkingen, in grote blijdschap en onder veel troost. Als gevolg hiervan is hem zijn hele leven de indruk bijgebleven grote devotie te voelen als hij tot de allerheiligste Drie-eenheid bad.

29. Ten tweede

Op een keer kwam hem in het verstand een voorstelling voor de geest van de manier waarop God de wereld heeft geschapen, wat met grote geestelijke blijdschap gepaard ging. Hij had de indruk iets wits te zien, waar wat stralen van uitgingen, en het leek hem dat God er licht van maakte. Maar van deze dingen wist hij geen uitleg te geven. Bovendien kon hij zich die geestelijke inzichten, die God hem destijds in de ziel gedrukt had, niet helemaal goed herinneren.

Ten derde

Toen hij in hetzelfde Manresa waar hij bijna een jaar bleef, door God vertroost begon te worden en de vrucht zag die hij door zijn omgang met de mensen in hun zielen bewerkte, liet hij zijn extreme gedrag van daarvoor achterwege. Zijn nagels en zijn haren knipte hij weer. Toen hij namelijk op een dag in dat dorp in de kerk van het genoemde klooster de mis bijwoonde, zag hij tijdens de opheffing van het Lichaam van de Heer met de inwendige ogen iets als witte stralen die van boven kwamen. Hoewel hij dat na zoveel tijd niet goed kon uitleggen, was hetgeen hij toen met het verstand gezien had toch heel duidelijk dit: hoe Jezus Christus in dat allerheiligst Sacrament aanwezig was.

Ten vierde

Dikwijls en gedurende lange tijd zag hij tijdens zijn gebed met de inwendige ogen de mensheid van Christus in de gedaante van iets dat op een wit lichaam leek, met zo groot en ook niet zo klein, maar hij zag geen onderscheid van ledematen. Als hij zou zeggen dat hij het twintig of veertig keer had gezien, zou hij niet durven beweren dat dat een leugen was. Een andere keer heeft hij het gezien toen hij in Jeruzalem was, en ook nog een keer onderweg, vlak bij Padua. Ook onze Meesteres heeft hij in een dergelijke gestalte gezien, zonder de ledematen te onderscheiden.

Deze dingen die hij heeft gezien, bevestigden hem indertijd zozeer en gaven hem steeds zoveel

56 De getijden of uren van onze Meesteres, ook het kleine officie van Maria genaamd, hebben naast het volledige getijdengebed of grote officie een zelfstandige functie gehad in de christelijke vroomheid.

geloofsbevestiging, dat hij vaak bij zichzelf gedacht heeft dat zelfs als er geen heilige schrift zou bestaan, die ons die geloofszaken onderwees, hij dan nog zou besluiten ervoor te sterven, alleen al om hetgeen hij gezien had.

30. Ten vijfde

Op een keer ging hij uit devotie naar de kerk die iets meer dan een mijl van Manresa ligt en naar ik meen San Paulo heet. De weg er naartoe loopt langs een rivier 57. In godvruchtige gedachten verzonken ging hij onderweg even zitten met zijn gezicht naar de rivier, die daar in de diepte stroomde. Terwijl hij daar zat, begonnen hem de ogen van het verstand open te gaan. Niet dat hij een visioen zag, maar hij kreeg inzicht in veel dingen en verwerf veel kennis, zowel op het terrein van het geestelijke, als inzake geloof en letteren 58. Dat ging met zo'n sterke verlichting gepaard, dat hem alle dingen nieuw schenen. Het is onmogelijk van het inzicht dat hij toen verwerf de bijzonderheden uit te leggen - wel waren het er veel. Het enige dat ervan gezegd kan worden, is dat hij een grote helderheid in het verstand ontving. (Hij bleef er met zo'n verlicht verstand van achter, dat hij de indruk had een ander mens te zijn in, met een ander verstand dan hij vroeger had.) Zelfs al zou hij alle hulp bij elkaar tellen, die hij gedurende zijn hele leven over al die tweeënzig jaar 59 van God ontvangen had, dan nog had hij de indruk dat dat bij elkaar niet zoveel zou zijn als dat van die ene keer.

31. Nadat dit een hele tijd geduurd had, stond hij op om neer te knielen voor een kruisbeeld dat daar vlakbij stond, om God te bedanken. Daar verscheen hem weer dat visioen dat hem al dikwijls was verschenen en dat hij nooit begrepen had: dat ding namelijk waar boven sprake van geweest is, wat hij zo mooi vond en dat veel ogen had. Nu hij voor het kruisbeeld stond, zag hij heel goed dat het niet zo'n mooie kleur had als gewoonlijk. Heel helder zag hij toen in dat dat ding de duivel was en met dat inzicht ging een krachtige instemming van de wil gepaard. Dikwijls en gedurende lange tijd is het hem daarna nog verschenen, maar bij wijze van geringschatting joeg hij het dan weg met een stok die hij gewoonlijk in de hand had.

32. Toen hij op een keer in Manresa ziek was, kwam hij ten gevolge van een bijzonder hoge koorts zo dicht bij de dood, dat hij ervan overtuigd was dat zijn ziel spoedig uit hem zou heengaan. Daarbij kwam een gedachte in hem op die hem ingaf dat hij een rechtvaardige was. Hij had daar zo mee te kampen dat hij niets anders deed dan ze van zich afzetten en zich zijn zonden voor de geest halen. Hij had het met die gedachte nog zwaarder dan met de koorts zelf. Hoe hij zich ook inspande om die gedachte te overwinnen, het lukte hem niet. Ten slotte zakte de koorts wat en stond hij niet meer zo op het punt de geest te geven. Daarop begon hij enkele vrouwen die hem waren komen opzoeken met luide stem te bezweren

57 Het riviertje heet de Cardoner.

58 Als het in het Verhaal over de letteren gaat, worden daarmee de filosofische en theologische wetenschappen bedoeld zoals die in die tijd in het kerkelijke opleidingsmilieu (dat wil zeggen de universiteiten) beoefend werden.

59 Ofschoon deze leeftijdsaanduiding voor het verstaan van het verhaal niet van belang is, heeft zij de historici nogal wat problemen opgeleverd, omdat uit andere gegevens (Gonçalves dagboek) blijkt dat Ignatius dit gedeelte van de tekst pas in 1555 verteld heeft, terwijl hij toen toch al 64 jaar oud was. Was het een vergissing of heeft een latere afschrijver geprobeerd om minstens deze aanduiding in overeenstemming te brengen met de in nummer 10 gegeven datering: augustus 1553? Hoe dat ook zij, duidelijk is in ieder geval dat de hier genoemde 62 jaar geen argument kunnen zijn om de eerste onderbreking van het Verhaal pas na nummer 30 te laten plaatsvinden. Zie hierover aantekening 18 bij het Voorwoord.

dat ze hem - in geval ze hem nog eens op het punt van sterven zouden aantreffen - om de liefde Gods toch hardop zondaar zouden noemen, en hem zouden toeroepen dat hij zich de beledigingen maar eens te binnen moest brengen die hij God aangedaan had.

33. Een andere keer - het was op zee, toen hij tijdens een hevige storm van Valencia naar Italië voer 60 - gebeurde het dat het roer van het schip brak, waardoor de nood zo hoog steeg dat ze, naar zijn mening en die van vele andere opvarenden, normaal gesproken niet aan de dood zouden kunnen ontkomen. Ofschoon hij zijn geweten toen nauwkeurig onderzocht en zich op zijn dood voorbereidde, kon hij in die tijd geen vrees voelen om zijn zonden, noch was hij bang dat hij veroordeeld zou worden. Wel voelde hij een grote schaamte en smart omdat hij vond dat hij de gaven en genaden die God onze Heer hem had meegedeeld, niet goed gebruikt had.

Nog een keer was in 1550. Hij maakte het toen heel slecht vanwege een zware ziekte die naar zijn eigen oordeel en dat van vele anderen wel de laatste zou zijn. In die tijd was het zo dat als hij aan de dood dacht, hij zich dan zo opgewekt voelde en zo'n grote troost vond hij de gedachte te zullen sterven, dat hij helemaal smolt in tranen. Op den duur was dat zelfs zo aanhoudend het geval dat hij het dikwijls vermeed om aan de dood te denken om niet zoveel van die troost te hebben.

34. Bij het aanbreken van de winter werd hij heel ernstig ziek 61. Met het oog op zijn verzorging had de plaatselijke overheid hem ondergebracht in een huis van de vader van een zekere Ferrara 62, dezelfde die later in dienst geweest is bij Balthasar de Farria 63 Daar werd hij met veel toewijding verzorgd. Veel vooraanstaande dames kwamen zelfs 's nachts bij hem waken uit devotie die ze voor hem hadden opgevat.

Eenmaal van die ziekte hersteld, bleef hij toch erg verzwakt en leed hij vaak aan maagpijn. Zowel om die redenen als omdat het een erg koude winter was, zagen ze erop toe dat hij zich goed kleepte, dat hij schoenen droeg en zich het hoofd bedekte. Ze wisten hem zelfs zo ver te krijgen dat hij twee manteltjes aannam, van een grauwe kleur en grove stof, en ook zoiets als een muts van hetzelfde materiaal.

In die tijd waren er heel wat dagen dat hij er hevig naar verlangde over geestelijke dingen te spreken en personen te vinden die daar het bevattingsvermogen voor hadden. Intussen naderde het moment waarop hij had gedacht naar Jeruzalem te zullen vertrekken.

35. Zo vertrok hij dan begin 1532 naar Barcelona om zich daar in te schepen. Ook al dienden zich

60 Gonçalves laat hier de chronologische lijn los en volgt even de thematische lijn van drie doodservaringen en de geestelijke reactie daarop van de pelgrim.

61 Het is niet duidelijk of het hier over een tweede ziekte in Manresa gaat, dan wel of hier het Verhaal hervat wordt nadat in de voorafgaande twee nummers uitzicht gegeven is op de verdere geestelijk groei van de pelgrim. Is het laatste het geval, dan wordt hier de ernstige ziekte uit nummer 32 hernomen.

62 Dat niet de vader maar de zoon hier met name genoemd wordt, komt omdat deze laatste nog niet zo lang geleden in Rome geweest was als dienaar van de zo dadelijk te noemen Balthasar de Farria en als zodanig waarschijnlijk aan Gonçalves en andere leden van de Sociëteit bekend.

63 Deze Balthasar de Farria was van 1543 tot 1551 Portugees zaakgelastigde in Rome geweest. Vanwege de veelvuldige contacten met Portugal, waar de koning zelf jezuïeten naartoe gehaald had, zal Ferrera wel vaak boodschappen hebben moeten overbrengen en daarom bij de jezuïeten bekend geweest zijn.

enkele mogelijkheden aan om in gezelschap te reizen, toch wilde hij per se alleen gaan. Het ging er immers juist om God alleen als toevlucht te hebben. Dat bleek wel toen op zekere dag er een paar waren die er sterk bij hem op aandrongen dat hij zich toch bij een bepaald gezelschap zou aansluiten, omdat hij immers noch Italiaans noch Latijn kende. Ze legden hem uit hoeveel hulp hij daarvan zou hebben. Ze gaven er hoog over op, maar hij had daarop gezegd dat hij in geen geval met dat gezelschap mee wou gaan, ook al zou de zoon of broer van de hertog van Cardona 64 erbij zijn. Het enige dat hij verlangde te bezitten waren drie deugden: liefde, geloof en hoop. Zou hij daarentegen wel een metgezel nemen, dan zou hij van hem hulp verwachten in geval hij honger zou krijgen of, mocht hij vallen, dat die hem dan overeind zou helpen. Dat zou dan met zich meebrengen dat hij op den duur zijn vertrouwen op hem ging stellen en voor hem een genegenheid ging koesteren. Dat vertrouwen nu, die genegenheid en die hoop wilde hij juist alleen in God stellen. Wat hij op die manier had gezegd, dat had hij ook zo in zijn hart gevoeld.

Vanuit diezelfde gedachten kwam het verlangen om niet slechts alleen, maar ook zonder proviand aan boord te gaan. Toen hij dan van zijn inscheping werk begon te maken, kreeg hij wel van de scheepskapitein gedaan dat deze hem voor niets zou meenemen, omdat hij geen geld had, maar alleen op voorwaarde dat hij wat beschuit zou meebrengen als hij aan boord kwam, om in zijn onderhoud te kunnen voorzien. Voor niets ter wereld zouden ze hem anders aan boord nemen.

36. Toen hij dan van die beschuit werk wilde maken, kreeg hij hevige gewetensangsten: 'Is dat nou je hoop op God en je geloof in Hem, dat Hij je niet in de steek zou laten?' enzovoorts. Dit had zo'n uitwerking op hem dat hij er grote moeite mee had. Toen hij ten slotte niet wist wat te doen, omdat hij voor beide kanten aannemelijke redenen zag, besloot hij zich over te geven in handen van zijn biechtvader. Hij legde hem dus uit hoezeer hij ernaar verlangde de volmaaktheid te volgen en datgene te doen wat meer tot eer van God was. Ook vertelde hij wat de oorzaken geweest waren dat hij was beginnen twijfelen of hij proviand mee moest brengen. Het besluit van de biechtvader was dat hij het noodzakelijke bijeen moest bedelen en dat dan mee moest nemen.

Toen hij er bij een dame om bedelde, vroeg deze hem met welk reisdoel hij zich dan wel wilde inschepen. Even stond hij in twijfel of hij het haar zou vertellen, en ten slotte durfde hij haar niet meer te zeggen dan dat hij naar Italië ging en naar Rome. Haast ontsteld had zij toen gezegd: 'Naar Rome? Nou, van wie daar naar toe gaan moeten maar afwachten hoe ze terugkomen.' 'Ze bedoelde daarmee dat men in Rome weinig vooruitgang maakte in de dingen van de geest. Dat hij niet had durven zeggen dat hij naar Jeruzalem ging, was uit vrees voor de ijdele roem' 65. De vrees daarvoor drukte hem zo, dat hij zelfs niet durfde te vertellen waar hij vandaan kwam, of van welke familie hij stamde.

Toen hij ten slotte zijn beschuit bij elkaar had, ging hij aan boord. Op het strand merkte hij echter dat hij nog vijf of zes blanca's 66 op zak had, die hij nog over had van wat hij ontvangen had bij zijn bedelronde van deur tot deur. Dat was trouwens zijn gewone manier om in zijn levensonderhoud te voorzien. Hij liet ze achter op een bank, die daar aan het strand stond.

37. Toen hij inscheepte, had zijn verblijf in Barcelona nauwelijks meer dan twintig dagen geduurd. Toch had hij, voordat hij aan boord ging, ook in Barcelona naar zijn gewoonte alle geestelijke personen

64 De Cardona's behoorden tot de hoogste adel van Castilië.

65 Zie over deze vrees voor de ijdele roem ook het voorwoord van Gonçalves.

66 Blancas's : de kleinste Spaanse munt uit die tijd.

opgezocht om met hen te kunnen praten, al woonden ze ook in kluizen ver van de stad. Maar noch in Barcelona, noch in Manresa had hij in al die tijd dat hij daar geweest was, personen kunnen vinden die hem zo hielpen als hij verlangde. Behalve dan die vrouw in Manresa, van wie eerder verteld is dat zij hem had gezegd dat zij God zou vragen dat Jezus Christus hem mocht verschijnen. Alleen van haar had hij de indruk dat zij dieper in geestelijke dingen was doorgedrongen. Aldus raakte hij dat gespannen verlangen om geestelijke personen op te zoeken na zijn vertrek uit Barcelona helemaal kwijt.

[Terug naar inhoud](#)

HOOFDSTUK IV

38. Ze hadden zo'n krachtige wind in de zeilen dat ze voor de overtocht van Barcelona naar Gaeta 67 maar vijf dagen en nachten nodig hadden, al had wel iedereen behoorlijk in angst gezeten vanwege de zware storm. In heel die streek heerste de angst voor de pest, maar toch begaf hij zich, zodra ze van boord gegaan waren, op weg naar Rome. Van de andere opvarenden sloten er zich een paar bij hem als metgezellen aan: een moeder samen met haar dochter die jongenskleren droeg, en nog een jongen. Ze volgden hem, omdat ook zij bedelden. Zo kwamen ze bij een boerderij aan, waar ze een groot vuur aantroffen en veel soldaten er omheen. Deze gaven hen te eten en ook veel wijn te drinken, waarbij ze zo uitnodigend deden dat het leek of ze hen dronken wilden voeren. Daarna haalden ze hen uit elkaar. Moeder en dochter kregen boven een kamer, de pelgrim werd samen met de jongen in een stal ondergebracht. Midden in de nacht hoorde hij daarboven luid roepen. Hij stond op om te gaan kijken wat er aan de hand was en trof de moeder en dochter beneden op de binnenplaats aan, hevig schreiend en jammerend dat ze hen wilden verkrachten. Toen hij dat zag, kwam er zo'n verontwaardiging in hem op dat hij een enorme stem opzette en uitriep: 'Kan dit zo maar?' en meer van dergelijke geërgerde klachten. Hij zei dat op zo'n doeltreffende manier, dat iedereen in huis bang werd en niemand hen nog enig kwaad deed. De jongen was al gevluht zodat ze met z'n drieën waren toen ze zich, midden in de nacht, weer op weg begaven.

39. Niet ver daar vandaan lag een stad, maar toen ze daar aankwamen bleken de stadspoorten gesloten 68. Omdat ze niet naar binnen konden, brachten ze toen de nacht maar door in een kerk in de buurt, waar het inrengende. De volgende morgen wilde men voor hen de stad niet opendoen. Buiten de stad echter vonden ze geen aalmoes, ook al gingen ze nog op weg naar een kasteel dat daar niet zo ver vandaan scheen te zijn. Daar aangekomen voelde hij zich van de vermoeienissen van de zeereis en van al het overige zo verzwakt, dat hij niet meer verder kon en daar achterbleef Moeder en dochter trokken verder richting Rome.

Er kwam die dag veel volk de stad uit en toen hij vernam dat het de meesteres van dit gebied 69 was die

67 De havenstad Gaeta hoorde bij het koninkrijk Napels, dat, geregeerd door een zijtak van het huis van Aragón, onder de Spaanse politieke invloedssfeer viel. Barcelona - Gaeta is in dat licht een wat minder vreemde vaarroute.

68 Gesloten niet vanwege de nacht, maar vanwege de angst voor de pest, zodat er overdag een strenge controle werd uitgeoefend bij het binnengaan van de steden en 's nachts de poorten gestoten werden gehouden.

69 Het zou kunnen dat het hier om de plaats Fondi gaat. In dat geval zou de betreffende meesteres of señora van dat gebied de Gravin Beatrice Appiani geweest zijn.

daar aankwam, ging hij voor haar staan en, legde hij haar uit dat het enkel door verzwakking kwam dat hij ziek was en dat hij haar daarom verzocht hem tot de stad toe te laten opdat hij er op zoek kon gaan naar iets van een geneesmiddel. Ze stond hem dat zonder enige moeilijkheid toe. Zo begon hij in de stad te bedelen en kreeg hij heel wat geld bij elkaar. Twee dagen bleef hij daar om op krachten te komen. Daarna begaf hij zich weer op weg. Op Palmzondag kwam hij in Rome aan 70.

40. Zodra ze daar hoorden dat hij voor Jeruzalem geen geld bij zich had, begon ieder die met hem sprak hem de tocht af te raden. Met allerlei argumenten verzekerden ze hem dat hij zonder geld onmogelijk een plaats aan boord zou krijgen. Maar hij droeg een grote zekerheid in zijn ziel zodat hij gewoon niet kon twijfelen en ervan overtuigd was dat er wel een manier te vinden moest zijn om in Jeruzalem te komen. Nadat hij zich had voorzien van de zegen van paus Adrianus VI 71, vertrok hij acht à negen dagen na Pasen naar Venetië.

Toch had hij zo'n zes of zeven dukaten bij zich, die ze hem hadden gegeven met het oog op de reis van Venetië naar Jeruzalem. Enigszins overwonnen door de vrees die ze bij hem hadden opgeroepen dat hij zonder geld geen plaats aan boord zou kunnen krijgen, had hij die aangenomen. Maar twee dagen na zijn vertrek uit Rome begon hij in te zien dat het eigenlijk een gebrek aan vertrouwen was geweest. Vanaf dat moment drukte het als een zware last op hem dat hij die dukaten aangenomen had en vroeg hij zich af of het niet beter zou zijn ze zo maar ergens achter te laten. Maar ten slotte besloot hij ze met gulle hand uit te delen aan wie hem daarom vroeg. Meestal waren dat arme mensen. Hij deed dat zelfs zo royaal, dat hij nadien bij aankomst in Venetië enkel nog wat kleingeld over had, wat hij die nacht beslist nodig had.

41. Overigens sliep hij onderweg, tot aan Venetië toe, in poortgebouwen, omdat ze vanwege de pest wachters uitgezet hadden. Op een keer gebeurde het dat hij 's morgens bij het opstaan iemand aanstootte, die bij het zien van zijn gezicht ontzettend schrok en op de vlucht sloeg: zo bleek moet hij eruit gezien hebben.

Zo trok hij verder en kwam in Chioggia 72 aan. Daar kregen hij en enkele gezellen die zich bij hem aangesloten hadden, te horen dat ze hen in Venetië niet zouden binnenlaten. Zijn metgezellen besloten toen naar Padua te gaan om zich daar van een gezondheidsverklaring te voorzien, en zo vertrok hij samen met hen. Hij kon ze echter niet goed bijhouden omdat ze er een stevige wandelpas in hadden. Toen het donker begon te worden, lieten ze hem in een open veld achter. Daar verscheen hem Christus

70 Dit levert een aanknopingspunt voor enige datering: in 1523 viel Palmzondag op 29 april. Rekent men vanaf deze datum terug, dan moet hij ongeveer op 25 maart in Gaeta aangekomen zijn, op ongeveer 20 maart uit Barcelona zijn vertrokken en dus ongeveer eind februari of begin maart Manresa hebben verlaten.

71 Zo'n pauselijke zegen hoorde bij een echte bedevaart naar Jeruzalem en zegt iets over de kerkelijke betrokkenheid van de pelgrim. Van de andere kant had het ook iets louter formeels: de zegen werd langs bureaucratische weg verleend en geadmistreerd. Van dit laatste getuigt nog het Vaticaanse archief waar van de verleende toestemming nog steeds akte te vinden is, gedateerd op 31 maart 1523 en op naam van Enecus (voor Iñigo) de Loyola, clericus van het diocees Pamplona, waarbij de toevoeging over het behoren tot de geestelijk stand van het diocees Pamplona op het feit berust dat hij, heel jong nog, door zijn vader al voor de geestelijke stand was bestemd en met het oog daarop al de kruinschering had ontvangen.

72 Een vissersstad aan de uiterste zuidpunt van de Venetiaanse lagune, tevens beginpunt van de kortere en veiligere weg over zee naar Venetië. Over Padua was aanzienlijk om.

op de manier waarop Hij meestal verscheen - zoals boven al ter sprake kwam - en gaf hem veel kracht. Nog in die troost kwam hij de volgende morgen bij de stadspoort van Padua aan en zonder een verklaring na te maken, wat zijn metgezellen naar ik meen wel gedaan hebben, ging hij de stad binnen zonder dat de wachters hem iets vroegen. Datzelfde overkwam hem ook hij het verlaten van de stad. Zijn metgezellen stonden daar erg verbaasd over. Die hadden zich net van een verklaring voorzien om naar Venetië te kunnen gaan, maar daarover maakte hij zich geen enkele zorg.

42. Bij aankomst in Venetië kwamen de wachters aan boord van het veer en onderzochten iedereen die aan boord was, één voor één; alleen hem lieten ze ongemoeid. Bedelend voorzag hij er in zijn onderhoud en slapen deed hij op het plein voor de San Marco, maar er was geen ogenblik dat hij eraan dacht om naar het huis van de ambassadeur van de keizer te gaan, of dat hij enige bijzondere moeite deed er iets op te vinden dat hij de overtocht zou kunnen maken. Hij had een grote zekerheid in zijn ziel dat het aan God was hem een manier aan de hand te doen om naar Jeruzalem te gaan. Dat bevestigde hem zo sterk, dat ze hem met geen enkel argument aan het twijfelen konden brengen en nergens bang mee konden maken.

Op een dag liep een rijke Spanjaard 73 hem tegen het lijf. Deze vroeg hem wat hij deed en waar hij heen wilde. Toen hij hoorde wat hij van plan was, nam hij hem met zich mee naar huis om te eten. Hij hield hem daarna nog enkele dagen hij zich totdat er voorbereidingen werden getroffen voor het vertrek. Nu had de pelgrim als sinds Manresa de gewoonte om als hij samen met anderen aan tafel zat, nooit iets te zeggen tenzij dan om in het kort op het een of ander te antwoorden. In plaats daarvan luisterde hij naar wat er gezegd werd en ontleende daar aanleidingen aan om over God te spreken. Dat deed hij dan na afloop van de maaltijd.

43. Die gewoonte was er de oorzaak van geweest dat die welgestelde man zich met heel zijn huisgezin zo aan hem gehecht had, dat ze hem bij zich hadden willen houden en hem gedwongen hadden bij hen in huis te blijven. De gastheer zelf had hem naar de doge van Venetië gebracht opdat hij met hem een gesprek zou hebben; dat wil zeggen dat hij hem een entree en tevens een audiëntie had bezorgd. Nadat de doge de pelgrim aanhoord had, had hij opdracht gegeven voor hem een plaats te reserveren aan boord van het schip waarmee de regeringsfunctionarissen naar Cyprus zouden gaan. Er waren daar dat jaar weliswaar heel wat pelgrims voor Jeruzalem aangekomen, maar het merendeel van hen was weer naar huis gegaan vanwege de nieuwe situatie die door de inname van Rhodos 74 was ontstaan. Niettemin waren er nog dertien op het pelgrimsschip dat het eerste vertrok en bleven er nog zo'n acht of negen 75, over voordat van de regeringsfunctionarissen. Vlak voordat dit zou vertrekken,

73 De aanduiding 'hombre rico español' zegt niet alleen dat de man rijk was, maar ook dat hij tot de hogere adel behoorde. Meer is er van hem niet bekend. Wel verwijst de pelgrim in nummer 50 van het Verhaal naar 'die twee' bij wie hij voor zijn vertrek naar Venetië te gast geweest was. Het schijnt dat de ander geen Spanjaard was maar Marco Antonio Trevisano, lid van de Venetiaanse senaat.

74 Rhodos kon niet meer als toevluchtsoord dienst doen voor de pelgrims, omdat het in het voorgaande jaar door de Turken veroverd was op de ridders van de orde van Sint-Jan.

75 Vanwege het kleine aantal voer er dat jaar eigenlijk geen echt pelgrimsschip uit. Ze werden verdeeld over de twee handelsschepen waarop ook passagiers meevoeren. De eenentwintig man tellende groep bestond uit vier Spanjaarden, waaronder 'de pelgrim', drie Zwitsers en drie Duitsers van wie er een uit Tirol kwam, en ten slotte elf man uit Vlaanderen en Nederland. Het eerste schip koos al op 14 juni zee, met aan boord onder anderen de nieuwe gouverneur van Cyprus, nogal wat handelsafgevaardigden, vier Spaanse pelgrims en vier anderen, onder wie een zekere

werd onze pelgrim zwaar ziek. Een paar dagen lang had hij flinke koorts. Daar kwam nog bij dat hij, juist op de dag dat het schip zou vertrekken, een purgeermiddel had ingenomen. Vandaar dat de arts, aan wie de huisgenoten gevraagd hadden of hij zich voor Jeruzalem mocht inschepen, als antwoord gaf dat hij dat best mocht als hij dan zo nodig daar begraven wilde worden. Toch ging hij die dag aan boord en, amper vertrokken, moest hij zo enorm overgeven, dat hij zich erg opgelucht voelde en weer helemaal begon op te knappen. Aan boord van dat schip kwamen enkele schunnigheden voor die een publieke schande waren, waar hij zonder enig pardon iets van zei.

44. De Spanjaarden aan boord gaven hem de raad dat niet te doen, omdat de bemanning onderling al besprak of ze hem niet ergens op een eiland zouden achterlaten. Onze Heer wilde echter dat ze spoedig op Cyprus aankwamen, waar ze dat schip verlieten 76 en over land naar een andere haven gingen, Salinas genaamd, zo'n tien mijl verderop. Daar gingen ze aan boord van het pelgrimsschip en net als op dat andere bracht hij ook hier voor zijn onderhoud niets anders mee dan de hoop die hij op God stelde. Gedurende al die tijd verscheen hem dikwijls onze Heer, die hem veel troost en kracht gaf. Maar nadat ze uit Cyprus vertrokken waren en in Jaffa aankwamen, had hij daarbij de indruk iets ronds en groots te zien, als was het van goud 77. Zoals gebruikelijk ging het op ezels verder naar Jeruzalem. Twee mijl voor Jeruzalem zei een Spanjaard - hij scheen van adel te zijn en heette Diego Manes - met veel devotie tot alle pelgrims, dat het misschien goed zou zijn als ieder zich in zijn geweten zou voorbereiden en als ze daartoe in stilte verder zouden rijden, omdat ze even verderop aan een plaats zouden komen waarvandaan men de heilige stad kon zien liggen.

45. Dat vonden ze allemaal goed en ieder begon in zichzelf te keren. Even voordat ze de plaats bereikten vanwaar men de stad kon zien liggen, zagen ze de broeders met het kruis 78 die op hen stonden te wachten, en stegen ze af. Toen hij de stad zag liggen, had hij een grote troostervaring en naar wat de anderen zeiden, was dat bij allemaal zo. Het ging gepaard met een blijdschap die van een andere

Peter Flüssli uit Zurich, uit wiens reisverslag deze bijzonderheden bekend werden.

76 Aanvankelijk was het alleen de bedoeling geweest de gouverneur en zijn gevolg in de havenstad Famagusta achter te laten en dan weer uit te varen richting Beiroet. Daar zouden dan de pelgrims van boord gegaan zijn om hun tocht over land voort te zetten. Na aankomst in de Cypriotische haven hoorden ze echter dat er een ernstige pestepidemie heerste in Syrië en ze dat land beter konden vermijden. Vandaar dat ze toen besloten over land naar Salinas of Larnaca te gaan, dat zo'n vijftig kilometer verderop lag en van waaruit wel vaker schepen naar Jaffa uitvoeren. Daar aangekomen troffen ze echter het andere schip, dat opthoud had gehad, zodat op het laatste stuk alle eenentwintig pelgrims weer tezamen waren op hetzelfde schip.

77 Behalve dat deze zin een onderscheid aangeeft in de verschijningswijze van Christus vergeleken met de tot dan toe gebruikelijke (zie de nummers 29 en 41), wordt er tevens in aangegeven vanaf wanneer dit plaatsvond, namelijk vanaf de aankomst in het Heilig Land. De verschillende handschriften leveren op dit punt weliswaar wat problemen op ten aanzien van de juiste interpunctie, maar niet voldoende om over de juiste betekenis twijfel te doen ontstaan.

78 Dat was de gebruikelijke manier waarop de franciscaanse broedergemeenschap van Jeruzalem de pelgrims afhaalde. Overigens is het door de achtergrondinformatie van het reisverslag van Peter Füssli des te opvallender hoe de pelgrim voor de details die buiten de opzet van zijn Verhaal vallen geen oog heeft. Zoals bijvoorbeeld voor het feit dat ze wel een week hebben moeten wachten aan boord van het schip, terwijl de gezagvoerder in Jeruzalem de aankomst van de pelgrims was gaan melden, totdat deze eindelijk terugkwam met een gewapende Turkse escorte die de groep pelgrims naar Jeruzalem heeft geleid.

aard scheen dan de natuurlijke; en bij het bezoeken van de heilige plaatsen 79 voelde hij steeds diezelfde devotie.

Zijn vaste voornemen was het om in Jeruzalem te blijven en steeds die heilige plaatsen te bezoeken; ook had hij, naast die devotie, zich voorgenomen om de zielen te helpen. Hij had daartoe aanbevelingsbrieven meegebracht voor de gardiaan 80. Toen hij hem die ter hand stelde, vertelde hij erbij dat het zijn bedoeling was om daar voor zijn devotie te blijven. Over zijn tweede motief, dat hij zielen wilde helpen, zweeg hij, want dat vertelde hij aan niemand, terwijl hij dat eerste al dikwijls openlijk had verteld. De gardiaan antwoordde dat hij niet goed zag hoe dat blijven van hem zou moeten, want dat het huis zo noodlijdend was dat hij niet eens zijn medebroeders kon onderhouden. Hij had om die reden zelfs besloten er een paar met de pelgrims mee terug te sturen. De pelgrim gaf hem ten antwoord dat hij van het huis helemaal niets anders verlangde, dan dat ze zijn biecht zouden horen als hij daarvoor zo af en toe eens langskwam. Daarop zei de gardiaan dat het op die manier wel zou gaan, maar dat hij moest wachten tot de provinciaal er was, die bij mijn weten voor dat gebied de hoogste overste van de orde was en die zich in Betlehem bevond.

46. Met die belofte gerustgesteld begon de pelgrim enkele brieven te schrijven aan geestelijke personen in Barcelona. Hij had er één geschreven en was met de volgende bezig, toen men hem kwam roepen namens de gardiaan. Het was daags voordat de pelgrims weer zouden vertrekken 81. De provinciaal vertelde hem in vriendelijke bewoordingen, dat hij had gehoord van zijn goede bedoeling om bij die heilige plaatsen te blijven. Hij had er goed over nagedacht, maar was van oordeel dat het niet kon gezien de ervaring met anderen. Want er waren er al veel geweest die datzelfde verlangen hadden gehad. Sommigen van hen waren gevangen genomen, anderen gestorven. De orde bleef dan met de verplichting zitten om de gevangenen los te kopen. Vandaar dat hij zich klaar moest maken om de volgende dag met de pelgrims mee te gaan.

Zijn antwoord was daarop geweest dat hij het zich heel vast had voorgenomen en meende dat geen enkele reden hem ervan mocht weerhouden. Daarbij gaf hij hem eerlijk, maar ook bescheiden, te verstaan dat hij om geen enkele vrees het plan zou laten varen, ook al dacht de provinciaal daar anders

79 Dit bezoek aan de heilige plaatsen was door de franciscanen ongeveer als volgt georganiseerd. Daags na aankomst bezochten ze de heilige plaatsen in Jeruzalem zelf. Dat was op 5 september. Op 6 september was er 's ochtends een eucharistieviering in de Heilig Grafkerk en in de namiddag een kruiswegoefening. Op 7 september werden Betanië bezocht en de Olijfberg; 8 en 9 september gingen ze naar Betlehem en de 10de brachten ze een bezoek aan de vallei van Josafat en de Kedron beek. De 11de 's avonds werden ze ingesloten in de Heilig Grafkerk voor een nachtwake, waarna er twee rustdagen gehouden werden. De 14de ten slotte ging het op ezels naar Jericho en de Jordaan, waarbij op de terugweg enkele Zwitsers en Spanjaarden geprobeerd hebben of ze op de berg van Jezus' bekoring konden komen, wat ze niet gelukt is.

80 Van wie de pelgrim deze aanbevelingsbrieven had gekregen, is niet bekend. Overigens is het waarschijnlijk niet de gardiaan geweest, met wie hij het eerst sprak, maar diens Nederlandse (?) plaatsvervanger. De gardiaan van het klooster Monte Sion was immers tevens overste over de andere franciscaanse huizen in het Heilig Land en wordt in het Verhaal even verderop aangeduid als de 'provinciaal' die afwezig was. Hij was bovendien apostolisch gedelegeerde voor de Latijnse Kerk in Palestina, ook wel provisor genaamd.

81 Het vertrek uit Jeruzalem vond plaats op 23 september. Na de dagtocht naar Jericho zijn ze verder in Jeruzalem en in huis gebleven, omdat nieuwe Turkse troepen aanvoer de situatie voor de christenen aanzienlijk verslechterd had.

over, tenzij diens andere mening hem onder zonde zou verplichten 82. Daarop zei de provinciaal dat zij van de Apostolische Stoel de bevoegdheid hadden gekregen om, naar gelang het hen goed leek, iemand vandaar te laten vertrekken dan wel te laten blijven, en ook om degenen die hen niet wilden gehoorzamen te excommuniceren; en dat zij in dit geval van mening waren dat hij niet moest blijven.

47. Toen zij hem de bullen wilden laten zien, Op grond waarvan zij hem konden excommuniceren, zei hij dat hij die niet hoefde te zien en de eerwaarden ook zo wel geloofde. Omdat zij met de bevoegdheid die zij hadden, er zo over dachten, zou hij hen gehoorzamen.

Toen hij na afloop hiervan terugkeerde naar de plaats waar hij daarvoor had zitten schrijven, kreeg hij het sterke verlangen om, voordat hij zou vertrekken, nog eens de Olijfberg te gaan bezoeken, nu het immers niet de wil van onze Heer was dat hij bij die heilige plaatsen zou blijven. Op de Olijfberg bevindt zich een steen vanwaar onze Heer naar de hemel opsteeg. Nu nog kan men er de afdruk van de voetstappen zien. Dit was het wat hij nog eens wilde bekijken. Door niets te zeggen en geen gids mee te nemen - en dat wil wat zeggen, want wie daar zonder Turkse gids uitgaat, loopt groot gevaar - wist hij aan de anderen te ontkomen en alleen naar de Olijfberg te gaan. Daar wilden de wachters hem niet binnenlaten, waarop hij ze een mes gaf van het schrijfgerei dat hij bij zich had. Nadat hij er onder overvloedige troost had gebeden, kreeg hij het verlangen naar Betfage te gaan. Eenmaal daar, drong het tot hem door dat hij er op de Olijfberg eigenlijk niet goed op gelet had aan welke kant de rechervoet en aan welke kant de linkervoet stond. Opnieuw ging hij erheen en om binnengelaten te worden gaf hij de wachter meen ik een schaar.

48. Toen het in het klooster ontdekt was dat hij er zomaar zonder gids op uit getrokken was, deden de broeders hun uiterste best hem te vinden. Zo kwam het dat hij bij het afdalen van de Olijfberg een zogenaamde 'christen van de gordel' 83 tegenkwam, die in het klooster in dienst was en die hem met een grote stok en met vertoon van grote ergernis duidelijk maakte, dat hij hem een pak slaag wilde geven. Toen deze hem bereikt had, greep die hem stevig bij de arm. Hoewel hij zich gewillig liet meevoeren, verslapte de goede man geen moment zijn greep. Terwijl hij die weg ging, zo vastgehouden door de 'christen van de gordel', gaf onze Heer hem veel troost, want hij had de indruk dat hij steeds Christus boven zich zag. Die overvloedige troost duurde de hele tijd, totdat ze bij het klooster aankwamen.

[Terug naar inhoud](#)

HOOFDSTUK V

49. De volgende dag vertrokken ze en na aankomst op Cyprus verdeelden de pelgrims zich over verschillende schepen. Er lagen in de haven drie of vier schepen voor Venetië. Een was van de Turken, een ander was heel klein en het derde was erg rijk en imposant en behoorde aan een welvarend Venetiaan 84. Enkele pelgrims vroegen, aan de kapitein van dit laatste schip of hij onze pelgrim mee wilde nemen.

82 De pelgrim blijkt hier zelf de eerste geweest te zijn die aan zijn vastberadenheid de grens stelde van een onder zonde verplichtend ander oordeel van de kerkelijke overheid.

83 De Syrische christenen, die als dienstknechten werkten in het franciscaner klooster Monte Sion, werden zo genoemd vanwege de gordel waarmee ze hun overgooier bijeenbonden.

84 Uit Füssli's reisverslag blijkt het van de koopman Jeronimo Contarini geweest te zijn. Vergelijkt men dit verslag met het Verhaal dan wordt niet precies duidelijk met welk schip de pelgrim uiteindelijk is meegegaan. Het zou het andere schip geweest kunnen zijn dat door Füssli, naast de Malepiera waar hij zelf mee teruggevaren is, eveneens met name

Maar zodra de kapitein vernam dat die geen geld had, wilde hij dat niet, hoewel velen van degenen die hem erom vroegen, de pelgrim prezen, enz. Hij antwoordde, dat als het een heilige was, hij dan maar net als Sint-Jacobus moest oversteken 85, of iets dergelijks. Dezelfde pleitbezorgers kregen het heel gemakkelijk van de kapitein van het kleine schip gedaan.

Op de dag dat de schepen vertrokken, hadden ze gedurende de morgen een gunstige wind in de zeilen. In de namiddag stak er echter een storm op waardoor ze van elkaar verwijderd raakten. Het grote schip verging vlak bij de eilanden die bij Cyprus horen, alleen de opvarenden werden gered. Het schip van de Turken verging met man en muis in dezelfde storm. Het kleine vaartuig had het wel zwaar te verduren maar bereikte tenslotte een haven in Apulië en dat alles midden in de winter, terwijl het erg koud was en sneeuwde. De pelgrim droeg enkel een broek van ruwe stof die tot aan zijn knieën kwam. Hij liep op blote voeten, maar had wel sandalen aan. Verder droeg hij een wambuis van zwarte stof, aan de schouders ruwweg opengesneden, en een kort manteltje dat bijna kaal was.

50. Hij kwam half januari 1524 in Venetië aan, nadat hij - gerekend vanaf zijn vertrek van Cyprus - de twee volle maanden november en december op zee had doorgebracht, plus nog de halve maand januari.

In Venetië trof hem een van die twee 86 aan, die hem voor zijn vertrek naar Jeruzalem in huis hadden opgenomen. Deze gaf hem een aalmoes van vijftien à zestien julio's 87 en bovendien een stuk stof dat hij meerdere keren dubbel vouwde en vervolgens op zijn maagstreek bond, omdat het zo ontzettend koud was. Sinds genoemde pelgrim had begrepen dat het Gods wil was dat hij niet in Jeruzalem bleef, overdacht hij steeds maar bij zichzelf wat hij nu moest doen. Ten slotte helde hij er meer toe over om enige tijd te gaan studeren om de zielen te kunnen helpen en besloot naar Barcelona te gaan.

Zo vertrok hij uit Venetië naar Genua. Op een dag was hij in de kathedraal van Ferrara juist klaar met zijn devoties, toen een arme hem om een aalmoes vroeg. Hij gaf hem een marchetto, een geldstuk dat vijf à zes quattrini 88 waard is. Na deze kwam een ander en aan hem gaf hij een ander geldstuk van iets meer waarde. Aan de derde gaf hij een julio, omdat hij niets anders meer had. Maar omdat de armen in de gaten kregen dat hij aalmoezen gaf, bleven ze maar komen. Ten slotte kwamen ze met een hele groep tegelijk om een aalmoes vragen. Hij antwoordde dat ze hem moesten vergeven, maar dat hij niets meer had.

51. Zo vertrok hij uit Ferrara naar Genua. Onderweg ontmoette hij enkele Spaanse soldaten, die hem die nacht goed behandelden. Ze stonden er versteld van dat hij die weg volgde, omdat hij ongeveer midden tussen de beide legers door moest, dat van de Fransen en dat van de keizer 89. Ze drongen erop

genoemd wordt: de Maran. In dat geval was hij op de terugweg de enige pelgrim aan boord.

85 Een toespeling op de legende volgens welke het lichaam van de apostel Jacobus op wonderbare wijze door twee van zijn leerlingen naar Spanje gebracht is. Deze legende was als oorsprongsverhaal verbonden aan Santiago de Compostella in noordwest Spanje, dat tijdens de Middeleeuwen een in heel Europa bekende bedevaartplaats was.

86 Zie wat daarvoor gezegd is in aantekening 73.

87 Een julio was ongeveer het tiende deel van een gouden dukaat en ontleende zijn naam aan paus Julius II.

88 De Venetiaanse marchetto, ongeveer een twintigste van de Venetiaanse lire, wordt hier verduidelijkt met het destijds elders in Italië meer bekende muntstuk quattrino.

89 Karel V en Frans I (van Frankrijk) waren weliswaar met elkaar in oorlog om het hertogdom Milaan, maar in de tijd dat de pelgrim tussen de legers door trok, viel de strijd nogal mee. Pas het jaar daarna, in 1525, vond de beslissende

aan dat hij verder zou afzien van de hoofdweg en een andere, veiliger weg zou nemen, die ze hem wezen. Maar hij volgde hun raad niet op en vervolgde zonder omwegen zijn eigen weg, met als gevolg dat hij aan een platgebrande en verwoeste stad kwam en tot aan de avond niemand tegenkwam die hem iets te eten gaf

Maar tegen zonsondergang kwam hij aan bij een ommuurde stad, waar de wachters - in de veronderstelling dat hij een spion was - hem meteen inrekenden. Ze namen hem mee naar een huisje vlak bij de poort, waar ze hem begonnen te ondervragen, zoals men meestal doet wanneer er verdenking bestaat. Op alle vragen antwoordde hij dat hij van niets wist. Ze kleedden hem uit en onderzochten hem helemaal, tot en met zijn sandalen en al zijn lichaamsdelen, om te zien of hij niet ergens een brief bij zich had. Toen ze op geen enkele manier iets aan de weet konden komen, pakten ze hem vast om hem naar de kapitein te brengen, want die zou hem wel aan het spreken krijgen. Toen hij zei dat ze hem dan minstens met zijn manteltje om daarheen konden brengen, wilden ze hem dat niet geven en namen ze hem zo mee in de eerder beschreven broek en wambuis.

52. Onderweg had de pelgrim iets als een voorstelling van toen ze Christus meenamen, hoewel het geen visioen was als die andere keren. Ze voerden hem door drie grote straten waarbij hij helemaal geen droefheid voelde, eerder blijdschap en tevredenheid. Nu had hij de gewoonte om iedereen, wie het ook was, gewoon met 'u' aan te spreken. Daarin vond hij devotie, omdat Christus en de apostelen zo spraken. Terwijl hij daar echter door die straten liep, speelde het door zijn fantasie dat het in die hachelijke situatie beter zou zijn die gewoonte maar te laten varen en de kapitein met 'uw edele' aan te spreken; en dat ging gepaard met wat angst voor de foltering die men hem zou kunnen aandoen. Omdat hij daaraan onderkende dat het een bekoring was, zei hij bij zichzelf: 'Als het zo zit, zal ik hem niet met 'uw edele' aanspreken, geen buiging voor hem maken en ook mijn muts niet voor hem afzetten.'

53. Bij het huis van de kapitein aangekomen, lieten ze hem in een benedenkamer achter. Even later sprak de kapitein met hem. Zonder enige hoofse vormelijkheid in acht te nemen gebruikte hij voor zijn antwoorden maar weinig woorden en hield hij na elk woord opmerkelijk lang stil. De kapitein hield hem voor een dwaas en zei dat ook tegen degenen die hem meegebracht hadden: 'Die is niet goed wijs. Geef hem terug wat van hem is, en gooi hem er dan uit.'

Nauwelijks stond hij weer buiten, of hij ontmoette een Spanjaard die daar woonde. Deze nam hem mee naar huis, waar hij hem wat gaf om zijn honger te stillen en bovendien alles wat hij voor de nacht nodig had. 's Morgens vertrok hij weer en hij liep door totdat hij in de namiddag door twee soldaten vanuit een toren opgemerkt werd. Deze kwamen naar beneden, namen hem gevangen en brachten hem bij de kapitein, die een Fransman was. Die vroeg hem onder andere waar hij vandaan kwam, en toen hij hoorde dat hij van Guipúzcoa 90 was, zei hij: 'Ik kom ook uit die buurt.' Het schijnt dat hij van vlakbij Bayonne kwam. Meteen zei hij: 'Neem hem mee, geef hem te eten en behandel hem goed.'

Op deze tocht van Ferrara naar Genua maakte hij nog veel andere onbeduidende voorvallen mee. Ten slotte kwam hij in Genua aan, waar hij herkend werd door een Bask die Portundo heette, met wie hij

slag bij Pavia plaats waarbij de Franse koning door de keizerlijke troepen gevangen werd genomen en naar Madrid werd overgebracht.

90 Zo heette het Baskenland waar de pelgrim opgroeide en zo heet nu nog de provincie waarvan San Sebastian de hoofdstad is.

vroeger contact had gehad in de tijd dat hij nog aan het hof van de katholieke koning diende 91. Door diens toedoen kreeg hij een plaats aan boord van een schip dat naar Barcelona voer. Onderweg heeft het weinig gescheeld of hij was nog door Andrea Doria 92 gevangen genomen. Die maakte jacht op het schip omdat hij toentertijd aan Franse zijde stond.

[Terug naar inhoud](#)

HOOFDSTUK VI

54. In Barcelona aangekomen maakte hij Isabel Roser 93 en een zekere magister Ardévol 94 deelgenoot van zijn neiging tot studeren. Beiden leek het erg goed. Hij van zijn kant bood aan, hem voor niets les te geven, zij van haar kant om hem van datgene te voorzien wat hij voor zijn onderhoud nodig had. Nu kende de pelgrim in Manresa een monnik, naar ik meen van de heilige Bernardus 95, een echt geestelijk man. Hij verlangde ernaar bij hem te wonen om te leren zich met meer gemak aan het geestelijke te kunnen geven en ook om de zielen vooruit te kunnen helpen. Dus antwoordde hij dat hij het aanbod aannam, mits hij in Manresa niet de gunstige gelegenheid zou vinden die hij verhoopte. Maar toen hij daarheen gegaan was, vernam hij er dat de monnik gestorven was. Dus maakte hij na terugkeer in Barcelona vol ijver een begin met de studie.

Hij ondervond daarbij echter van één ding veel hinder: toen hij met vanbuiten leren begon, zoals dat voor de beginselen van de grammatica nu eenmaal nodig is, kreeg hij nieuwe inzichten in geestelijke dingen en nieuwe smaak, en dat op zo'n manier dat hij niets vanbuiten geleerd kreeg en het hem niet lukte ze van zich af te zetten, hoe hij er ook tegen streed.

55. Hij dacht hier dikwijls over na en zei bij zichzelf. 'Noch als ik ga bidden, noch als ik de mis bij-

91 De dienst die de pelgrim vroeger vervuld had, van zijn veertiende tot zijn zesentwintigste (dertigste; vgl. hoofdstuk 1, noot 31) jaar, was eigenlijk niet aan het hof van de katholieke koning, maar bij diens opperschatmeester Don Juan Velázquez de Cuellar. In dienst van zijn meester zal hij wel vaak zijn meegekomen naar het koninklijk hof en moet daar onder andere Rodrigo Portundo hebben leren kennen, die bij het weerzien inmiddels opperbevelhebber van de Spaanse galeivloot bleek.

92 Dit is de beroemde en beruchte Andrea Doria (1466-1560) die als tegenstander gevreesd maar als partizaan geëerd werd met titels als 'Bevrijder' en 'Vader des Vaderlands'. Begonnen als Genovees condottiere en admiraal liep hij later naar de Franse zijde over en koos, na enige tijd in dienst van de paus geweest te zijn, uiteindelijk definitief de zijde van Karel V.

93 Al bij zijn eerste oponthoud van drie weken in Barcelona (maart 1523) had de pelgrim Isabel Roser leren kennen. Zij had hem toen opgemerkt terwijl hij tussen de kinderen, vooraan in de kerk, naar een preek zat te luisteren en hem na afloop daarvan bij haar aan tafel genodigd. Sindsdien is zij zijn grote weldoenster geworden, al de jaren van zijn studie door.

94 Jeronimo Ardévol baccalaureus (zie Voorwoord, aantekening 16) in de artes, heeft de pelgrim eerst een jaar privé les gegeven. Toen hij daarna de leerstoel voor de grammatica verwierf aan de leergangen (Studium Generale) in Barcelona, nam hij zijn teerling mee naar de klas. Studeren betekende voor de drieëndertigjarige pelgrim overigens bij het begin beginnen: Latijnse grammatica temidden van de jeugd.

95 Dat de monnik van Bernardus was, betekent waarschijnlijk dat hij tot de cisterciënzers van het klooster San Paulo behoorde, dat aan de Cardoner lag. Naar de kerk van dat klooster was hij onderweg toen hij die verlichting kreeg waarover in nummer 30 van het Verhaal sprake is.

woon, overkomen mij zulke levendige inzichten.' Zo kwam hij er beetje bij beetje toe te onderkennen dat, dat een bekoring was. Nadat hij gebeden had, ging hij naar de Heilige Maria ter Zee 96 naast het huis van de meester die hij had gevraagd hem in die kerk een ogenblik te willen aanhoren. Toen ze daar waren gaan zitten, vertelde hij hem getrouw al wat er zich in zijn ziel afspeelde en hoe weinig vordering hij om die reden tot dan toe gemaakt had, maar dat hij genoemde meester de volgende belofte deed: 'ik beloof u in deze twee jaar nooit uw lessen te missen, zolang ik in Barcelona water en brood kan vinden waarmee ik me kan onderhouden.' Omdat hij die belofte heel serieus had gedaan, had hij nooit meer van die bekoringen.

De maagpijn die hij in Manresa had opgelopen om reden waarvan hij schoenen was gaan dragen was hij inmiddels kwijtgeraakt en sinds hij naar Jeruzalem was vertrokken, had hij zich wat zijn, maag betref goed gevoeld. Om die reden kreeg hij tijdens zijn studie in Barcelona het verlangen om weer tot de vroegere boetvaardigheden terug te keren. Zo begon hij in de zolen van zijn schoenen gaten te maken die hij beetje bij beetje vergrootte. Toen de winterkou aanbrak droeg hij alleen nog maar het bovenstuk.

56. Na verloop van twee jaar studie, waarin hij naar ze hem zeiden veel vorderingen gemaakt had, zei zijn leermeester hem dat hij al best de 'artes' 97 zou kunnen volgen en hij raadde hem aan naar Alcalá 98 te gaan. Toch liet hij zich eerst nog door een doctor in de theologie examineren. Deze raadde hem hetzelfde aan.

Zo vertrok hij alleen naar Alcalá, hoewel hij, meen ik, al enkele gezellen 99 had. In Alcalá aangekomen begon hij te bedelen en van aalmoezen te leven. Op zekere dag, toen hij al zo'n tien tot twaalf dagen op die manier leefde, zagen een geestelijke en enkele anderen die bij hem waren, hem zo bedelen. Ze begonnen hem uit te lachen en te beschimpen, zoals men meestal doet met hen die bedelen ook al zijn ze gezond. Nu kwam daar juist de beheerder van het nieuwe gasthuis van Antezana¹⁰⁰ voorbij, die dat duidelijk niet goed kon hebben. Deze riep hem bij zich en bracht hem naar het gasthuis. Daar gaf hij hem een kamer en al wat hij nodig had.

57. In Alcalá studeerde hij ongeveer anderhalf jaar. Omdat hij tijdens de vasten van 1524 arriveerde

96 De Heilige Maria ter Zee is de grote gotische kerk in de havenbuurt van Barcelona.

97 Zijn meester bedoelde dat hij het Latijn nu wel voldoende machtig was om de colleges in de filosofie te kunnen volgen en de daaraan verbonden repetitielessen mee te kunnen maken.

98 Dat wil zeggen dat hij de raad krijgt zich in te schrijven aan de nog jonge universiteit van Alcalá, die zo'n zestien jaar tevoren door de aartsbisschop van Toledo, Francisco de Jiménez de Cisneros, was opgericht en die in korte tijd een grote aantrekkingskracht verworven had. Om een idee te hebben van de overgang die dit voor de pelgrim betekende: eerst één enkele privé-leraar, daarna naar de leergangen waar alles bij elkaar drie docenten aan verbonden waren en nu naar Alcalá, waar ze alleen al voor de filosofie vier docenten hadden en waar in de theologische faculteit de verschillende hoofdstromingen een eigen leerstoel hadden. Om nog maar te zwijgen van de grote toevloed van studenten.

99 Hun namen volgen even verderop in nummer 58, maar dan zijn het er al vier. Hier gaat het nog alleen om Juan de Arteaga y Avendano, Lopez de Cáceres en Calixto de Sa. Van geen van drieën is bekend hoe hij met de pelgrim in contact was gekomen.

100 Dit nieuwe gasthuis heette eigenlijk 'Onze Meesteres van Barmhartigheid', maar werd kortweg naar de gulle stichter Antezana genoemd.

in Barcelona, waar hij twee jaar heeft gestudeerd, moet hij in 1526 in Alcalá zijn aangekomen, waar hij de Termini van Soto, de Physica van Albertus en de Meester der Sententiën bestudeerd heeft 101.

Tijdens zijn verblijf in Alcalá oefende hij zich in het geven van geestelijke oefeningen en het uitleggen van de christelijk leer, wat vrucht droeg tot eer van God. Er waren er veel die tot een gedegen kennis kwamen van geestelijke dingen en er smaak in kregen, terwijl anderen allerlei bekoringen hadden. Zo was er iemand die er niet in slaagde zich te tuchtigen toen ze dat wilde, want het was net alsof ze haar de hand

vasthielden. Er gebeurden meer van dergelijke dingen 102. (De angst niet vergeten die hijzelf op een nacht doorstond 103.) Daardoor werd er onder de mensen nogal wat over gepraat, vooral ook omdat overal waar hij de leer uitlegde steeds zo'n grote toeloop ontstond.

Al gauw nadat hij in Alcalá was aangekomen, had hij Don Diego de Eguía 104 leren kennen die inwoonde bij zijn broer die in Alcalá een drukkerij had en het er goed van kon doen. Beiden hielpen hem met aalmoezen voor het ondersteunen van de armen en degene van wie het huis was, had bovendien de drie gezellen van de pelgrim 105 bij zich opgenomen. Toen hij hem op een keer voor enkele noden om een aalmoes kwam vragen, zei Don Diego dat hij geen geld had, maar hij maakte een kist voor hem open waarin hij een en ander bewaarde en hij gaf hem daaruit beddengoed in verschillende kleuren, een paar kandelaars en meer van dergelijke dingen. De pelgrim wikkelde alles in een laken, nam het op de schouder en ging er de armen mee helpen.

101 College lopen was er niet bij. Het ging weer om privé-studie, waarbij hij nogal vaak gestoord werd door bezoek en armenzorg. De teksten die hij bestudeerde waren op de eerste plaats de Termini van Soto, wat een aanduiding was voor de logica-cursus die Domingo Soto daar nog in 1524 gegeven had en waarvan waarschijnlijk aantekeningen in omloop waren; vervolgens een handboek over fysica, wat waarschijnlijk het natuurfilosofische werk van Albertus de Grote was, getiteld *Physicorum Libri VII*; tenslotte de *Sententiarum, Libri Quattuor*, waaraan de auteur Petrus Lombardus zijn bijnaam 'meester der Sententiën' te danken had en dat als integratie van bijbelse en patristische theologie al sinds vier eeuwen dienst deed als klassiek handboek voor de studie van theologie, de 'Summa' van Thomas ten spijt.

102 Uit de akten van de processen van Alcalá, die zo dadelijk ter sprake komen, blijkt het hier vooral te gaan om het flauwvallen van enkele meisjes uit de kring rond de pelgrim. Deze schreef dat op naam van de plotselinge omkeer in hun leven en de diepe troosteloosheid die het terugdenken aan vroeger soms met zich mee kon brengen.

103 De opmerking tussen vierkante haken staat als kanttekening in de tekst (zie de Verantwoording) en schijnt betrekking te hebben op de hevige angst die de pelgrim in die tijd een keer op een nacht doorstond voor een veelvoud van 'de slechte geest'. Hij overwon die angst ten slotte op een manier die hij ook in de Geestelijke Oefeningen aangeeft als de eerste tactiek tegen de 'vijand van de menselijke natuur', door namelijk flink van zich af te bijten en zich in godsvertrouwen sterk te maken. Hij vond er die nacht deze woorden voor: 'Als jullie van God enige macht over mij gekregen hebben, ga dan je gang maar. Zo niet, wat maken jullie je dan druk?'

104 Don Diego was priester en zou later toetreden tot de Sociëteit van Jezus, die Ignatius en zijn vrienden zullen stichten. Zijn broer Miguel, uitgever en drukker van de universiteit, zal in 1526 een Spaanse vertaling uitgeven van Erasmus' *Enchiridion militis christiani*, het 'Handboek van de christen-soldaat'. Het werd een bestseller en ook de pelgrim zou erin lezen, maar zonder er troost in te vinden. Anderzijds schijnt de pelgrim Miguel de Eguia te hebben aangespoord een nieuwe uitgave van de Nalvolging van Christus op de markt te brengen, wat ook gebeurde.

105 De gezellen, aan wie het Verhaal overigens opvallend weinig aandacht besteedt, zijn de pelgrim blijkbaar achterna gereisd. Wat verderop in het verhaal blijken ze verspreid te wonen.

58. Zoals al gezegd is, werd er in heel de omgeving nogal gepraat over wat zich in Alcalá afspeelde, waarbij de een het zus vertelde en de ander zo. Het geval kwam zelfs de inquisiteurs in Toledo 106 ter ore. Toen deze naar Alcalá waren gekomen, werd de pelgrim door zijn gastheer gewaarschuwd. Deze vertelde hem dat men hen de 'pijdragers' noemde en ik meen zelfs 'alumbrados' 107, en dat ze gefolterd zouden worden. Zij openden onmiddellijk een gerechtelijk vooronderzoek naar hun leefwijze, aan het eind waarvan ze weer naar Toledo terugkeerden zonder hen te dagvaarden, want dat was het enige waarvoor ze gekomen waren. Het proces lieten ze verder aan vicaris Figueroa over, die nu bij de keizer is 108. Deze dagvaardde hem enkele dagen nadien en zei hem dat er door de inquisiteurs een gerechtelijk vooronderzoek was geopend naar hun leefwijze en dat er noch in hun leer, noch in hun manier van leven enige dwaling geconstateerd was; dat ze wat dat aanging dus zonder enig beletsel konden blijven doen wat ze tot dan toe gedaan hadden.

Maar omdat ze geen religieuzen waren, leek het hem niet juist dat ze allemaal in hetzelfde habijt rondliepen. Het leek hem beter - en hij gaf hen dan ook het bevel - dat die twee daar, waarbij hij op de pelgrim en Artiaga wees, hun kleren zwart zouden verven en dat die andere twee, Calixto en Carceres, ze bruin zouden verven. Juanico, een jonge Fransman, kon dan blijven zoals hij was.

59. De pelgrim zei dat ze zouden doen wat hen bevolen was. 'Maar,' zei hij, 'ik weet niet wat voor vooruitgang dit soort inquisities bewerkstelligen, want aan die en die wilde onlangs een priester al niet meer het sacrament uitreiken en ten aanzien van mij deden ze ook al moeilijk. Wij zouden wel eens willen weten of men bij ons eigenlijk een ketterij gevonden heeft.' 'Nee,' zei Figueroa, 'want als ze die zouden vinden, zouden ze u verbranden.' 'Ze zouden zelfs u verbranden,' zei de pelgrim, 'als ze bij u een ketterij vonden.' Ze verfden hun kleren zoals hun was bevolen en zo'n vijftien tot twintig dagen later

106 In de processtukken worden twee inquisiteurs met name genoemd. De een was de voormalige theologieprofessor en universiteitsrector Doctor Miguel Carrasco, kanunnik van de San Juste. De ander was kanunnik Alonso Mejia, leerbevoegd in de theologie maar nog geen doctor en nog niet zo lang officieel inquisiteur van het aartsbisdom, in welke functie hij het jaar daarop de universiteit van Salamanca zou visiteren.

107 Dat ze alumbrados of verlichten genoemd worden, was ernstig, want daardoor werden ze geplaatst in een naar geest en ervaring zoekende beweging die zich afzette tegen kerkorde en hiërarchie en naar aanleiding waarvan de inquisitie juist het jaar daarvoor een edict had uitgevaardigd, waarin 48 stellingen werden veroordeeld die aan deze alumbrados werden toegeschreven. In het broeierige geestelijke klimaat van Alcalá bestond een veelheid van gebedsgroepen, bijbelgroepen, gespreksgroepen, leesgroepen waarin gezocht werd naar geestelijke verdieping. In die groepen zaten naast studenten ook veel religieuzen en leken. Vaak werden die groepen door leken geleid. In de bezinningshuizen (recolectorios) van de franciscanen in Castilië kwamen veel groepen samen om een nieuwe en veilige weg naar God in te oefenen: het gebed van inkeer (recogimiento) aan de hand van de eerste mystieke teksten in het Spanje van de zestiende eeuw.

Gaandeweg hebben meer en meer mensen de franciscaanse mystiek verkeerd begrepen en tot een al te eenvoudige weg naar God gereduceerd. Alle aandacht ging naar de persoonlijke ervaring en naar innerlijk gebed, Kerk en sacramenten, mondgebed, boete en vasten waren niet aan de orde. Wie zich door God laat leiden (de weg van de dejamiento), kan niets verkeerd doen; wie door de Geest van God wordt verlicht (alumbrado), kan zonder moeite de bijbel lezen en interpreteren. Dit gedachtegoed was in Castilië ontstaan vanaf 1516 - een tijd waarin een vergelijkbare strekking zichtbaar werd in het Duitsland van Luther.

108 Juan Rodriguez de Figueroa was destijds in Alcalá de algemeen vicaris voor de aartsbisschop van Toledo en stond ten tijde dat het Verhaal verteld werd in dienst van Karel V.

beval Figueroa de pelgrim bovendien er niet ongeschoeid bij te lopen, maar schoenen aan te trekken. Ook dat deed hij met dezelfde rust als al het andere dat men hem op dat vlak beval. (Niet vergeten wat Bustamante me vertelde 109.)

Vier maanden later was het Figueroa zelf die een onderzoek naar hen liet instellen. Behalve de gewone oorzaken was daar meen ik ook enigszins aanleiding toe dat een bepaalde vrouw, gehuwd en bovendien van een zekere stand, de pelgrim bijzonder was toegedaan. Om niet gezien te worden kwam ze gesluierd, zoals in Alcalá de Henares gebruikelijk is, in de ochtendschemer naar het gasthuis. Maar zodra ze binnen was deed ze de sluier af en ging ze naar de kamer van de pelgrim. Maar ook die keer deden ze hen niets. Ze werden zelfs niet gedagvaard na afsluiting van het onderzoek en er werd hun niets gezegd.

60. Nog eens vier maanden later 110, toen hij al in een huisje buiten het gasthuis woonde, kwam er op een dag een gerechtsdienaar aan zijn deur, die hem riep en zei: 'Wilt u even met mij meekomen.' Toen hij hem in de gevangenis achterliet, zei hij hem: 'Tot nader order mag u hier niet vandaan gaan.' Dat was in de zomer en omdat hij niet onder strenge bewaking stond, kwamen er velen bij hem op bezoek (onder andere Miona, die biechtvader was) 111 en deed hij hetzelfde als toen hij nog vrij was: hij gaf er onderricht en oefeningen. Geen moment dacht hij eraan een advocaat of zaakwaarnemer te nemen, hoewel velen zich daartoe aanboden. Vooral herinnert hij zich Doña Teresia de Cárdenas 112, die iemand naar hem toe stuurde om hem te bezoeken en hem dikwijls aanbood hem daar uit te halen. Maar hij ging op geen enkel aanbod in en zei steeds: 'Hij om wiens liefde ik hier binnenging, Hij zal me er ook wel uithalen als Hij daarmee gediend is.'

61. Zeventien dagen 113 zat hij in de gevangenis zonder ondervraagd te worden en zonder de reden

109 De opmerking tussen vierkante haken staat als kanttekening in de tekst; zie de Verantwoording. De genoemde Bustamante was voor zijn intrede in de Sociëteit secretaris van de bisschop van Toledo geweest en wist waarschijnlijk nog zo'n voorbeeld te vertellen van een dergelijk 'bevel op dat vlak'.

110 Combineert men de datering uit de processtukken met de in het Verhaal vermelde gevangenschapduur van 42 dagen, dan blijkt deze tweede tijdsaanduiding niet juist. De meest voor de hand liggende verklaring is dat Luis Gonçalves in zijn eigenhandig geschreven korte aantekeningen ergens 'na vier maanden' had staan en dit bij het uitschrijven tot twee maal toe heeft opgenomen.

111 Ook hier betreft het een kanttekening in de oorspronkelijke tekst, waar voor de naam Miona een afkorting gebruikt is: Ma. Manuel Miona was in Alcalá docent theologie en tijdens het verblijf van de pelgrim diens biechtvader. Hij werd dat opnieuw toen hij na enige tijd de pelgrim achterna reisde naar Parijs. Het is erop uitgelopen dat hij toetrad tot de Sociëteit.

112 Doña Teresia Enriquez, de vrouw van de opperschatmeester Gutierrez de Cárdenas, stond behalve om haar milddadigheid jegens de armen en de gevangenen tevens bekend om haar grote devotie voor Christus' tegenwoordigheid in de eucharistie. Ze had daar zelfs een bijnaam aan te danken: la loca del Sacramento, de dwaze van het Sacrament.

113 Op basis van de gegevens zou hier eigenlijk 27 hebben moeten staan. Waarschijnlijk berust de afwijking op een verschrijving of verkeerde lezing bij het kopiëren van het Verhaal. Zou dit niet het geval zijn, dan zou er naast dat verhoor in de gevangenis waarvan de stukken bewaard gebleven zijn, nog een ander verhoor plaatsgevonden moeten hebben.

te weten. Tenslotte kwam Figueroa naar de gevangenis en ondervroeg hem over veel dingen 114 zelfs of hij de sabbat liet onderhouden 115. Ook vroeg hij hem of hij twee bepaalde vrouwen kende, moeder en dochter 116. Op dit laatste antwoordde hij met ja. Of hij dan van hun vertrek op de hoogte geweest was nog voordat ze waren weggegaan. Bij de eed die hem was afgenomen, verzekerde hij dat hij daarvan niet op de hoogte geweest was. Toen legde de vicaris hem de hand op de schouder en zei, terwijl hij liet merken dat hij daar blij om was: 'Dat was de reden waarom u hierheen gebracht bent.'

Tot de velen die de pelgrim volgden, hoorden, namelijk ook een moeder, samen met haar dochter. Allebei waren ze weduwe en de dochter was nog erg jong en knap om te zien. Ze hielden zich beiden, maar toch vooral de dochter, veel met geestelijke dingen bezig. Zo sterk zelfs dat ze, hoewel ze van adel waren, te voet en helemaal alleen - of ze ook bedelden weet ik niet - naar de Verónica van Jaén 117 waren gegaan. Daar was in Alcalá veel over te doen geweest. Doctor Ciruelo 118, die zo'n beetje hun beschermheer was, verkeerde in de mening dat de gevangene ze daartoe had aangezet en had er daarom voor gezorgd dat hij in hechtenis genomen werd. Toen de gevangene zag waar het de vicaris eigenlijk om te doen was, zei hij hem: 'Wilt u dat ik daar wat verder op inga?' Deze antwoordde daarop met ja. 'Dan moet u weten,' zei de gevangene, 'dat die twee vrouwen er bij mij heel vaak op terugkwamen dat ze toch zo graag door de wereld zouden trekken om van gasthuis tot gasthuis de armen te dienen. Ik van mijn kant heb ze steeds van dat plan afgebracht, omdat de dochter nog zo jong was en zo knap om te zien enzovoorts. Ik heb ze gezegd dat ze, als ze de armen wilden bezoeken, dat in Alcalá konden doen en dat ze het allerheiligst Sacrament konden vergezellen.' Na afloop van dit gesprek ging Figueroa weer weg evenals zijn notaris die van alles aantekeningen gehouden had.

62. Calixto zat in die tijd in Segovia, maar toen hij van de arrestatie vernam, kwam hij onmiddellijk terug en hoewel hij nog maar nauwelijks van een zware ziekte was hersteld, voegde hij zich toch bij de pelgrim in de gevangenis. Maar deze zei hem dat hij er beter aan deed zich eerst bij de vicaris te gaan melden. Die behandelde hem heel vriendelijk en zei hem weer naar de gevangenis te gaan, dit keer op zijn uitdrukkelijk bevel, omdat het echt nodig was dat hij daar zou blijven totdat die vrouwen terug zouden zijn en men kon zien of zij zouden bevestigen wat hij gezegd had. Een paar dagen bracht Calixto

114 Uit de processtukken blijkt dat hij vooral geïnteresseerd was in dat merkwaardige flauwvallen (vergelijk aantekening 102). Het ging daarbij vooral om de jonge meisjes uit de kring rond de pelgrim. De twee oudere vrouwen die er ook last van hadden, getuigden van zichzelf dat het bij hen van de 'mal de madre' of histerie kwam, waar ze vroeger aan geleden hadden.

115 De Reconquista (herovering) van het Spaanse grondgebied op joden en moren heeft zeven eeuwen geduurd, tot aan de val van Granada in 1492. Vanaf dat jaar wordt de katholieke godsdienst de enige toegestane godsdienst in Spanje: joden en moren moeten het land verlaten of ze moeten zich christelijk laten dopen. Degenen die zich lieten dopen werden, evenals hun nakomelingen, christianos nuevos genoemd, nieuwe christenen. Om aan verdrukking en vervolging te ontkomen waren sommigen van het slechts in naam christen geworden; onder hen waren veel joden. Op deze situatie zinspeelt de vraag over het onderhouden van de sabbat.

116 Het waren Doña Maria del Vado en haar dochter Luisa Velasquez.

117 In Jaén, dat meer dan driehonderd kilometer van Alcalá vandaan was, werd een beeltenis van het gelaat van de lijdende Christus vereerd dat door de volksmond de 'Verónica van Jaén' werd genoemd.

118 Deze doctor Ciruelo stond in Alcalá in hoog aanzien omdat hij een van de professoren geweest was die aan de wieg van de universiteit gestaan hadden. Nog door de kardinaal oprichter zelf van de universiteit was hij aangesteld als speciaal docent voor de thomistische theologie.

in de gevangenis door, maar toen de pelgrim zag dat het zijn lichamelijke gezondheid geen goed deed omdat hij nog niet helemaal hersteld was, liet hij hem eruit halen door bemiddeling van een dokter met wie hij goed bevriend was.

Vanaf de dag dat de pelgrim de gevangenis in ging tot aan de dag dat ze hem er uithaalden, gingen er tweeënveertig dagen voorbij. Aan het eind daarvan de twee godvruchtige vrouwen waren toen al terug - kwam de notaris naar de gevangenis om hem de uitspraak voor te lezen. Deze luidde dat hij vrij was, dat hij en zijn gezellen zich dienden te kleden net als de andere studenten en dat ze vier jaar lang niet over geloofszaken mochten spreken tot ze meer gestudeerd hadden, omdat ze van de letteren 119 nog niets afwisten. Eerlijk gezegd wist van hun vieren de pelgrim nog het meest en zelfs hij had nauwelijks enige basiskennis. Overigens was dat steeds het eerste wat hij zei als ze hem ondervroegen.

63. Met die uitspraak raakte hij wat in twijfel over wat hij nu zou doen, want hij had de indruk dat ze hem tot het vooruithelpen van de zielen de toegang hadden versperd, waarvoor ze hem geen andere redenen opgaven dan het feit dat hij niet gestudeerd had. Ten slotte besloot hij naar Fonseca te gaan, de aartsbisschop van Toledo 120, en hem de zaak in handen te leggen.

Hij vertrok uit Alcalá en trof de aartsbisschop in Valladolid. Nadat hij hem getrouw verteld had wat er was voorgevallen, verklaarde hij hem te zullen doen wat hij zou verordenen, ook al zou hij niet meer onder diens jurisdictie staan en niet meer verplicht zijn zich in deze aan diens oordeel te houden. Daarbij sprak hij hem gewoon met 'u' aan, zoals hij dat bij iedereen deed. De aartsbisschop was erg vriendelijk voor hem en toen hij begreep dat de pelgrim naar Salamanca wilde vertrekken 121, zei hij dat hij ook daar vrienden had evenals een college 122 en dat hij hem met dat alles graag van dienst zou zijn. Meteen gaf hij opdracht hem bij zijn vertrek vier escudo's 123 te geven.

[Terug naar inhoud](#)

HOOFDSTUK VII

64. Toen hij in Salamanca was aangekomen en in een kerk aan het bidden was, herkende een godvruchtige vrouw hem als een van 'het gezelschap' 124. De vier gezellen waren immers al heel wat

119 Zie wat hierover gezegd is in aantekening 58.

120 Dat aartsbisschop Alonso de Fonseca y Acevedo door de pelgrim in Valladolid werd aangetroffen, kwam doordat deze daar op 5 juni 1527 erfprins Philips had moeten dopen.

121 De woorden 'toen hij begreep dat de pelgrim naar Salamanca wilde vertrekken' komen alleen in de Latijnse vertaling voor en schijnen dus op rekening van de vertaler Annibal du Coudret te komen. Niettemin suggereren ze terecht - zo lijkt het - dat het idee om naar Salamanca te gaan van de pelgrim zelf is gekomen. Dat daar in Alcalá tussen de pelgrim en zijn gezellen al sprake van geweest is, lijkt ook bevestigd te worden door het feit dat deze laatsten al in Salamanca waren voordat de pelgrim er na zijn bezoek aan de aartsbisschop ook aankwam; zie hierover nummer 64 van het verhaal.

122 De bisschop financierde er het Jacobus-college dat onderdak en onderhoud verschafte aan de arme studenten.

123 De escudo verving sinds 1523 de gouden dukaat.

124 Het Spaans heeft hier 'de la Compañía', wat gezien de Spaanse naam van de jezuïetenorde - la Compañía de Jesús - de tekst een bijzonder reliëf geeft. In het Verhaal vormen die tekstgedeelten waar verwante terminologie voorkomt, samen een indicatie voor de manier waarop de pelgrim, om het in de woorden van Nadal te zeggen, 'door

dagen daar. Ze vroeg hoe hij heette en bracht hem daarop naar het onderkomen van de gezellen. Toen men in Alcalá de uitspraak gedaan had dat ze zich als studenten moesten kleden, had de pelgrim gezegd: 'Toen u ons beval onze kleren te verven hebben we dat gedaan. Wat u nu vraagt kunnen we niet doen, want we hebben niets om ze te kunnen kopen.' Toen had de vicaris zelf ze van kleren en mutsen voorzien en van alles wat hij de studentendracht hoort. In die kleren waren ze nu Alcalá vertrokken 125.

In Salamanca biechtte hij bij een dominicaner-monnik in de Sint-Stephanus. Op een keer, een dag of tien, twaalf na aankomst, zei de biechtvader hem: 'De paters van het huis willen u spreken.' Hij zei: 'In Gods naam dan.' Het lijkt me het beste', zei de biechtvader, 'als u zondag hier komt eten. Maar voor één ding waarschuw ik u alvast: dat ze namelijk heel wat van u willen horen.' Dus kwam hij 's zondags, samen met Calixto. Na tafel gingen de subprior, in afwezigheid van de prior, de biechtvader en ik dacht nog een andere monnik samen met hen naar een kapel. De subprior begon op vriendelijke toon en vertelde wat voor goed nieuws ze over hun leefwijze en gewoonten hadden gehoord, dat ze er namelijk als apostelen op uit trokken om te preken. Graag zouden ze over die dingen meer bijzonderheden willen horen en daarom vroeg hij hun eerst wat ze dan wel gestudeerd hadden. De pelgrim antwoordde: 'Degene die van ons allen nog het meest gestudeerd heeft, ben ikzelf.' Hij gaf hem er onomwonden rekenschap van hoe weinig hij gestudeerd had en hoe gering zijn basiskennis daartoe geweest was.

65. Meteen daarop: 'Wat preken jullie dan?' 'Wij preken niet,' zei de pelgrim, 'maar met sommigen spreken we op vertrouwelijke manier over de dingen van God, zoals na tafel bij enkele mensen die soms uitnodigen.' 'Maar,' zei de monnik, over welke dingen van God spreekt u dan? Dat zouden we graag willen horen.' 'Wij spreken,' zei de pelgrim, 'nu eens over de ene, dan weer over de andere deugd en dat vol lof; nu eens over de ene, dan weer over de andere ondeugd, en dat onder afkeuring.' 'U hebt niet gestudeerd,' zei de monnik, 'en u spreekt over deugden en ondeugden? Niemand kan daarover spreken tenzij op een van de twee manieren: ofwel op basis van studie, ofwel uit kracht van de heilige Geest. Welnu, het is niet op basis van studie. Dus is het uit kracht van de heilige Geest. (Over datgene wat van de heilige Geest komt, zouden we wel eens wat meer willen horen.) 126

Op dit punt aangekomen, dacht de pelgrim een ogenblik bij zichzelf na, want die manier van argumenteren leek hem niet goed. Nadat hij een ogenblik had gezwegen, zei hij dat het niet nodig was daar nog op door te gaan. Maar de monnik hield aan en zei: 'Dus nu er zoveel dwalingen de ronde doen,

God geleid werd' naar de grondlegging van een gezelschap van Jezus. Om deze lijn ook in de Nederlandse tekst herkenbaar te maken, heb ik zoveel mogelijk vastgehouden aan de term 'gezel' en samenstellingen daarvan als gezelschap, vergezellen en metgezel.

125 Zo'n teruggrijpen op iets dat chronologisch gezien eigenlijk eerder verteld had moeten worden, komt in het Verhaal wel vaker voor, evenals het vooruitlopen op iets dat eigenlijk pas later aan bod zou moeten komen. Wat in zo'n geval chronologisch niet op z'n plaats lijkt, heeft dan praktisch zeker een thematische functie. Hier lijkt de gedachte aan de kleren die ze in Alcalá hadden gekregen, opgeroepen door de zojuist ter sprake gebrachte herkenning door een vrouw die hij niet kende.

126 Het gedeelte tussen vierkante haken staat als kanttekening in de tekst - zie de Verantwoording - en onderstreept niet alleen hoe de pelgrim op een syllogistische manier in een spiritualistische hoek werd gedreven, maar ook hoe daarvoor bij de monniken een zekere interesse leek te bestaan, die overigens, zoals nog zal blijken, maar al te gemakkelijk in irritatie omsloeg.

van Erasmus 127 en van zoveel anderen die de wereld misleid hebben, wilt u geen andere uitleg geven van wat u zegt?’

66. De pelgrim zei: ‘Pater, over wat ik verteld heb, zal ik geen woord méér zeggen, tenzij ten overstaan van mijn overheden die me daartoe kunnen verplichten.’

Hiervóór had de pater gevraagd waarom Calixto in dergelijke kleding was gekomen. Deze droeg namelijk een korte overgooier, een grote sombrero op het hoofd, een stok in de hand en een paar laarzen die tot ongeveer halverwege zijn benen kwamen. Doordat hij bovendien nog erg groot was, was het helemaal geen gezicht meer. De pelgrim had daarop verteld dat ze in Alcalá gevangengenomen waren en dat men hen bevolen had zich als studenten te kleden. Ook dat deze metgezel van hem, vanwege de warmte, zijn studententoog aan een arme geestelijke had gegeven. Hierop had de monnik zo wat binnensmonds gemompeld, terwijl hij had laten merken dat het hem niet beviel: ‘Naastenliefde begint anders bij zichzelf’

Om het verhaal weer op te nemen: toen de subprior geen ander woord meer uit de pelgrim kreeg, zei hij: ‘Blijven jullie dan maar hier, dan zullen wij er wel voor zorgen dat jullie alles vertellen.’ Daarop waren alle monniken wat gehaast weggegaan, nadat de pelgrim eerst nog gevraagd had of men wilde dat zij in de kapel zouden blijven, of waar ze anders wilden dat ze zouden blijven; waarop de subprior geantwoord had dat ze in de kapel moesten blijven. Meteen lieten de monniken alle deuren vergrendelen en traden ze in overleg met de rechters.

Toch bleven die twee nog drie dagen in het klooster voordat bun iets van rechtswege werd gezegd. Eten deden ze samen met de monniken in de refter. Bijna altijd was hun kamer vol met monniken die even langs kwamen en steeds sprak de pelgrim over onderwerpen waar hij het meestal over had, met het gevolg dat er onder hen al iets van een verdeeldheid ontstond, omdat er veel waren die lieten merken dat het hen iets gedaan had.

67. Toen de drie dagen voorbij waren, kwam er een notaris die hen naar de gevangenis bracht. Men stopte hen echter niet bij de misdadigers beneden, maar in een hoog gedeelte waar er veel vuil lag omdat het oud en onbewoond was. Allebei werden ze aan dezelfde ketting vastgebonden, ieder bij zijn voet. De ketting zat vast aan een paal die midden in het huls stond, en was zo’n tien tot dertien span lang. Telkens wanneer de een iets wilde doen, moest de ander hem vergezellen. Heel die nacht bleven ze wakker. Toen men de volgende dag in de stad van hun gevangenneming hoorde, liet men hen een en ander in de gevangenis brengen waar ze op konden slapen en bovendien een overvloed aan alles wat ze

127 De laatste opmerking over Erasmus was de echo van de theologische en universitaire actualiteit van die dagen. Als het gesprek tussen de pelgrim en de monniken plaatsvindt, is het de tweede helft van juli 1527. In Valladolid, waar de pelgrim enkele weken voordien nog een onderhoud had gehad met de aartsbisschop, wordt op dat moment een theologencongres gehouden onder voorzitterschap van de grootinquisiteur en aartsbisschop van Sevilla, Alonso Manrique. Uitgenodigd zijn alle prominente Spaanse theologen. Thema van het congres vormt de vraag naar de theologische rechtzinnigheid van Erasmus’ geschriften. Een voorbereidende commissie heeft uit diens werken een lijst van eenentwintig theologische stellingen samengesteld en die aan het congres ter discussie voorgelegd. Voornaamste tegenstander van de veelgelezen Nederlandse auteur zijn de theologen van de franciscaner en dominicaner orde. Het congres heeft bijna anderhalve maand geduurd. Maar ze kwamen er niet uit en gingen uit elkaar zonder een verklaring uit te geven over de vraag of Erasmus nu wel of niet rechtzinnig was in zijn theologische opvattingen.

nodig hadden. Steeds kwamen velen hen bezoeken en de pelgrim ging door met zich te oefenen in het spreken over God, enzovoorts.

Baccalaureus Frías 128 kwam om hen ieder apart te ondervragen en de pelgrim gaf hem al zijn papieren, wat de Oefeningen waren, opdat men ze zou onderzoeken. Op de vraag of ze gezellen hadden, antwoordden ze met ja; ook zeiden ze waar die woonden. Op bevel van de baccalaureus ging men daar meteen heen en bracht Cáceres en Artiaga naar de gevangenis. Juanico, die naderhand monnik is geworden, lieten ze achter. Ze stopten hen echter niet boven bij de andere twee, maar beneden waar de gewone gevangenen zaten. Ook nu wilde hij geen advocaat of zaakwaarnemer nemen.

68. Enkele dagen later werd hij voor vier rechters geroepen: de drie doctoren Sanctisidoro, Paravinhas en Frias 129 en als vierde de baccalaureus Frias. Alle vier hadden ze de Oefeningen ingekeken. Ze ondervroegen hem over veel zaken, niet alleen over de Oefeningen, maar ook over theologie zoals over de Drie-eenheid en over het Sacrament en hoe hij die geloofspunten verstond. Hij maakte eerst zijn gebruikelijke opmerkingen vooraf. Maar op bevel van de rechters sprak hij toch en wel op zo'n manier dat ze er niets op aan te merken hadden. Baccalaureus Frias, die zich bij dergelijke zaken altijd meer liet gelden dan anderen, vroeg hem over een geval van kerkelijk recht. Ze verplichtten hem op alles te antwoorden, hoewel het eerste wat hij zei steeds was dat hij niet wist wat de vakgeleerden over deze zaken zeiden. Daarna bevalen ze hem het eerste gebod uit te leggen op de manier waarop hij dat gewoonlijk deed. Hij zette zich daartoe en bleef er zolang bij stilstaan en zei zoveel over dat gebod, dat ze geen zin hadden hem nog meer te vragen.

Daarvoor, toen ze het over de Oefeningen hadden gehad, hadden ze sterk geïnsisteerd op don bepaald punt dat daarin aan het begin stond 130: namelijk wanneer een gedachte dagelijkse zonde is en wanneer doodzonde. Ze wilden weten waarom hij dat zonder studie toch uitmaakte. Hij had daarop geantwoord: 'Of het waar is of niet dat maakt u maar uit; en als het niet waar is, veroordeel het dan.' Ten slotte

128 Baccalaureus (zie aantekening 16 bij het Voorwoord) Frias was de vicaris-generaal van de bisschop van Salamanca en tevens visitator van het bisdom. Het schijnt dat ook hij op het congres geweest is, maar er alleen niet voor de volle duur was gebleven.

129 Van deze commissie ad hoc zijn Sanctisidoro en Frias beiden doctor in het kerkelijk recht - de eerste zonder leerstoel als emeritus docent, de laatste met leerstoel aan de universiteit van Salamanca. Paravinhas zou de licentiaat Alonso Gómez de Paradinas zijn. Baccalaureus Sancho de Frias moest het onderzoek leiden.

130 Wat toen nog aan het begin stond, is in de eindredactie van de Geestelijke Oefeningen wat verderop terecht gekomen in de tekst van het algemeen gewetensonderzoek: 'Er zijn twee manieren om geestelijk voordeel te trekken uit een slechte gedachte die van buiten komt. Ten eerste, er komt bijvoorbeeld de gedachte op een doodzonde te doen, maar ik weersta ze onmiddellijk zodat die gedachte overwonnen is. Ten tweede, dezelfde slechte gedachte komt bij me op en ik weersta ze. Maar keer op keer komt die gedachte terug, en telkens weersta ik ze totdat die gedachte overwonnen is. Deze tweede manier is verdienstelijker dan de eerste.

Er is sprake van dagelijkse zonde wanneer ik aan diezelfde gedachte om een doodzonde te doen gehoor geef en erbij verwijl of enig zinnelijk genoegen erin zoek, of wanneer ik op een of andere manier verzuim zo'n gedachte van mij af te zetten. Een doodzonde begaat men op twee manieren. Ten eerste, wanneer men instemt met de slechte gedachte om ze daarna ook uit te voeren, of om ze uit te voeren indien de kans zich zou voordoen. Ten tweede, wanneer men de zonde feitelijk bedrijft. Die zonde is groter om drie redenen: ten eerste, vanwege de langere tijdsduur; ten tweede, vanwege de grotere intensiteit; ten derde, vanwege de grotere schade voor de twee personen.' (G.O. 33-37).

gingen ze weg zonder ook maar iets te veroordelen.

69. Onder de velen die naar de gevangenis kwamen om met hem te spreken, bevond zich eens Don Francesco de Mendoza, tegenwoordig kardinaal van Burgos 131, samen met baccalaureus Frias. Toen ze hem op vertrouwelijke toon vroegen hoe hij zich voelde in de gevangenis en of het hem zwaar viel gevangen te zijn, antwoordde hij: 'ik zal u antwoorden wat ik vandaag een dame geantwoord heb die, toen ze me gevangen zag, woorden van medelijden uitsprak. Ik zei haar: daarmee toont u dat u er niet naar verlangt omwille van de liefde van God gevangen te zijn. Lijkt u de gevangenis dan zo iets ergs? Dan zeg ik u dat er in heel Salamanca niet zoveel boeien en kettingen zijn, of ik verlang er omwille van de liefde van God nog veel meer.' In die tijd gebeurde het dat alle gevangenen ontsnapten en dat alleen de twee gezellen die bij hen zaten er niet vandoor gingen. Toen men 's morgens de deuren open vond en hen alleen aantrof, zonder iemand anders, gaf dat aan allen veel stichting en werd er in de stad veel over gesproken. Kort daarop gaf men hun heel het huis dat ernaast stond als gevangenis.

70. Na tweeëntwintig dagen gevangenschap werden ze geroepen om de uitspraak te aanhoren. Die luidde dat er geen enkele dwaling gevonden was, noch in hun levenswijze, noch in hun leer. Ze konden blijven doen wat ze daarvoor gedaan hadden, dat wil zeggen onderricht geven in de leer en spreken over de dingen van God, maar nooit zouden ze mogen uitmaken of dit of dat doodzonde of dagelijkse zonde was zolang er niet vier jaar voorbij waren waarin ze meer gestudeerd hadden. Toen die uitspraak voorgelezen was, deden de rechters erg vriendelijk, alsof ze wilden dat ze aanvaard werd. De pelgrim zei echter dat hij weliswaar alles zou doen wat de uitspraak oplegde, maar dat hij haar niet aanvaardde. Want zonder hem ergens in te veroordelen snoerden ze hem de mond, zodat hij zijn naasten niet naar vermogen kon helpen. Hoe doctor Frías ook aandrong en vriendelijk deed, de pelgrim zei niet meer dan dat hij zou doen wat hem bevolen was, zolang hij zich althans binnen het rechtsgebied van Salamanca bevond.

Meteen daarop werden ze uit de gevangenis ontslagen en begon hij aan God aan te bevelen en te overdenken wat hij moest doen. In Salamanca blijven leek hem erg bezwaarlijk, want door dat verbod om uit te maken wat doodzonde en wat dagelijkse zonde was, leek hem voor het vooruithelpen van de zielen de toegang versperd.

71. Zo kwam het dat hij ertoe besloot naar Parijs te gaan om te studeren.

Toen de pelgrim, nog in Barcelona, had overlegd of hij zou studeren en hoelang, was voor hem de hele kwestie geweest of hij na zijn studie in een religieuze orde zou treden of zo door de wereld zou trekken. Toen in hem de gedachte was opgekomen om in een religieuze orde te treden, was daar terstond het verlangen bijgekomen om dan in een orde te treden die vervallen was en weinig hervormd. Hij wilde immers in een orde treden om er meer te kunnen lijden, en wellicht - zo dacht hij bij zichzelf - zou God daardoor ook hen helpen. God gaf hem een groot vertrouwen dat hij alle beledigingen en beschimpingen die ze hem dan zouden aandoen, goed zou kunnen verdragen.

Omdat hij nu tijdens de gevangenschap in Salamanca nog steeds diezelfde verlangens had om de zielen vooruit te helpen en omdat hij ten dienste daarvan op de eerste plaats wilde gaan studeren, bovendien wilde proberen er enkelen te verzamelen die hetzelfde voornemen hadden en ook diegenen wilde

131 Bij dat bezoek aan de pelgrim was hij nog geen kardinaal, maar stond hij als beginnend leraar voor de klas en gaf Grieks, amper negentien jaar oud.

proberen te behouden die hij al had, kwam hij, toen hij besloten had om naar Parijs te gaan, met deze laatste overeen dat zij daar zouden wachten, terwijl hij al zou gaan om te zien of er iets op te vinden was waardoor ook zij zouden kunnen studeren.

72. Veel vooraanstaande personen drongen er sterk bij hem op aan dat hij niet zou gaan, maar konden hem geen moment zo verkrijgen. Integendeel. Vijftien à twintig dagen na zijn ontslag uit de gevangenis vertrok hij alleen, met wat boeken bij zich op een ezeltje. Eenmaal in Barcelona aangekomen werd hem daar door al zijn bekenden de tocht naar Frankrijk ontraden vanwege de hevige oorlogen die er woedden. Ze gaven hem daar voorbeelden van, tot in alle bijzonderheden, zoals bijvoorbeeld dat men de Spanjaarden op braadroosters legde. Maar geen moment kon men hem bang maken.

[Terug naar inhoud](#)

HOOFDSTUK VIII

73. Zo vertrok hij richting Parijs - alleen en te voet. Ergens in de loop van februari 132 kwam hij daar aan. Hij rekende mij voor dat, dat in 1528 of 1527 geweest moest zijn. (Toen hij namelijk in Alcalá gevangen zat, werd de erfprins van Spanje 133 geboren. Aan de hand hiervan laat zich alles dateren, ook wat daaraan voorafgegaan is.) 134 Hij vond onderdak in een huis bij enkele Spanjaarden en ging van daaruit humaniora studeren aan het college Montaigu 135. De reden daarvan was dat hij vond dat het hem nogal aan basiskennis ontbrak, omdat men hem met zo'n haast in de studie had laten verder gaan. Zo studeerde hij met de kinderen, volgens het programma en de methode van Parijs. Op vertoon van een wisselbrief uit Barcelona 136 gaf een koopman hem direct na aankomst in Parijs vijftwintig escudo's. Hij gaf die in bewaring aan een van de Spanjaarden uit dat pension, die ze echter in korte tijd er doorheen draaide en niets had om hem terug te betalen. De pelgrim had er dus al niets meer van over toen de vasten voorbij was, zowel om genoemde reden, maar ook omdat hij zelf onkosten gemaakt had. Noodgedwongen ging hij toen bedelen en er zat zelfs niets anders op dan het huis waar hij woonde te verlaten.

74. Hij kreeg onderdak in het gasthuis Sint-Jacobus, voorbij de kerk van de onnozele Kinderen. Voor

132 Uit een brief van de pelgrim aan zijn hospita in Barcelona blijkt dat de precieze datum van aankomst in Parijs 2 februari geweest is.

133 Bedoeld is Philips II die op 21 mei 1527 in Valladolid geboren werd.

134 Het gedeelte tussen vierkante haken staat in de oorspronkelijke tekst als kanttekening. Zie de Verantwoording.

135 De Parijse universiteit uit die dagen moet men zich voorstellen als een agglomeraat van colleges. Het waren er al met al tegen de zestig. Zo'n college had niet alleen een eigen docentenstaf en lesprogramma, maar vormde tevens een leefgemeenschap van docenten en studenten. Onder de laatsten waren vier categorieën. Men had er de cursisten die op de beurs studeerden van een weldoener van het college, zoals bijvoorbeeld de koning van Portugal dat was voor het Barbara-college waar hij vijftig studieplaatsen financierde (op de tweehonderd die er in het totaal waren). Ook waren er pensionisten die gewoon het volle pension betaalden uit eigen middelen. Dan waren er de portionisten die slechts een gedeelte van de kostprijs hoefden te betalen. Ten slotte waren er de externen die elders onderdak hadden en alleen de lessen volgden. Zo is de pelgrim begonnen als extern van Montaigu.

136 Hij werd in zijn geldzorgen bijgestaan door Isabel Roser, die er zelfs inzamelingen voor hield onder haar kennissen en door Iñes Pascuals vaste bijdrage van honderd dukaten per jaar.

de studie was dat niet zo gunstig omdat het gasthuis op een flinke afstand van het college Montaigu lag 137. Om de deur nog open te vinden moest men voor het luiden van het Angelus binnen zijn en men kon pas bij daglicht naar buiten. Op die manier kon hij de lessen niet zo goed bijwonen 138. Het bedelen voor zijn onderhoud vormde bovendien nog een andere belemmering. Nu was het al zo'n vijf jaar geleden dat hij last had gehad van maagpijn, zodat hij weer wat meer boete ging doen en wat langer ging vasten. Nadat hij zich een tijdlang aan deze leefwijze had gehouden, van enerzijds gasthuis en anderzijds bedelen, constateerde hij dat hij in zijn studie weinig vooruitgang maakte en begon hij te overdenken wat hij zou doen. Nu wist hij dat er op de colleges studenten waren die in dienst van de regenten stonden en toch tijd overhielden om te studeren. Vandaar dat hij besloot op zoek te gaan naar een meester.

75. Bij de overweging van dit voornemen vond hij troost in de voorstelling dat de meester Christus zou zijn en dat hij de ene student de naam van Sint-Petrus zou geven, een ander die van Sint-Jan en zo aan ieder een apostelnaam. Wanneer de meester me iets opdraagt, zal ik denken dat Christus me iets opdraagt en wanneer een ander me iets opdraagt, zal ik denken dat Sint-Petrus me iets opdraagt. Hij deed er alle moeite voor om een meester te vinden. Hij besprak het met baccalaureus Castro 139, met een kartuizer monnik die veel meesters kende, en met anderen. Maar men slaagde er maar niet in voor hem een meester te vinden.

76. Toen hij er niets op wist te vinden, zei ten slotte op een dag een Spaanse monnik hem dat hij er beter aan zou doen elk jaar naar Vlaanderen 140 te gaan. Hij zou daar hooguit twee maanden mee verliezen, maar dan ook met de middelen terugkomen waarmee hij een heel jaar zou kunnen studeren.

137 Dit gasthuis lag aan de rechter Seine-oever, terwijl Montaigu aan de linker oever lag, op een afstand van drie kilometer.

138 In de dagorde die ze op Montaigu aanhielden, herkent men nog de hand van Jan van Standonck, die tegen het eind van de vijftiende eeuw het college hervormd had naar de geest van de Broeders van het Gemene Leven, dat wil zeggen: geschoeid op de leest van de 'Moderne Devotie'. Om vier uur stonden ze er al op en begonnen na het morgengebed meteen met de eerste lessen. Om zes uur volgde de gezamenlijke eucharistieviering met aansluitend het ontbijt. Om acht uur werden de lessen weer hervat, die tot tien uur doorgingen. Daar sloot onmiddellijk de eerste disputatie op aan, wat zoveel was als een herhalingsuur in de vorm van een in elkaar gestoken twistgesprek. Om elf uur was het middageten, gevolgd door een tweede disputatie. Naast herhalingen waren dat overigens tevens oefeningen in het Latijn spreken. De middagpauze duurde tot drie uur, waarna er weer tot vijf uur les was. De vespers sloten daarop aan, evenals het avondeten. Na een laatste repetitie uur (de disputaties vervingen voor een groot deel ook de studietijden) was er om half acht avondgebed. Daarna ging men naar bed.

139 Deze baccalaureus Castro was een paar jaar ouder dan de pelgrim, haalde begin 1529 zijn magistertitel in de filosofie en in 1532 zijn doctorstitel in de theologie. Op dit punt in het Verhaal is het nog de pelgrim die aan Castro raad vraagt. In nummer 77 blijken de rollen omgekeerd.

140 Om deze raad goed te verstaan moet men zich de Spaanse politieke en economische situatie uit die tijd voor de geest halen. Dan betekent 'Vlaanderen' immers een centrum van Spaanse handelsactiviteit en dus een ideale plaats om welvarende landgenoten te ontmoeten die voor zijn verdere studie wel wat over zouden hebben. Brugge en Antwerpen waren daarbij het voor de hand liggende reisdoel. Het schijnt overigens maar drie keer nodig geweest te zijn. De eerste keer in de vastentijd van 1529, na bijna een jaar van 'gasthuis en bedelen'; daarna nog twee keer tijdens de zomermaanden van 1530 en 1531.

Dat idee beval hij God aan en het leek hem een goed middel. Hij volgde die raad op en bracht elk jaar uit Vlaanderen zoveel mee dat hij er op de een of andere manier mee toekwam. Een keer stak hij zelfs naar Engeland over, waar hij meer aalmoezen vandaan bracht dan hij gewoonlijk de andere jaren deed.

77. Na zijn eerste terugkeer uit Vlaanderen begon hij zich intenser aan geestelijke gesprekken te wijden dan hij daarvoor gedaan had. Bijna tegelijkertijd gaf hij oefeningen aan drie personen, te weten Peralta, baccalaureus Castro die aan de Sorbonne was en Amador, een Bask die op Sint-Barbara zat 141. Dezen brachten in hun leefwijze grote veranderingen aan en gaven onmiddellijk al hun bezittingen, tot zelfs hun boeken toe, aan de armen. Ze begonnen in Parijs aalmoezen te vragen en namen hun intrek in het gasthuis Sint-Jacobus, waar voordien nog de pelgrim had gewoond, die daar overigens juist om bovengenoemde redenen uitgetrokken was. Aan de universiteit veroorzaakte dat een grote opschudding, omdat die eerste twee personen van aanzien waren en een grote bekendheid genoten. De Spanjaarden openden onmiddellijk de aanval op die twee magisters. Toen het hun met al hun redeneringen en argumenten niet lukte hen ervan te overtuigen naar de universiteit terug te keren, trokken ze er gewapenderhand op uit en haalden hen uit het gasthuis.

78. Ze brachten hen naar de universiteit en kwamen daar het volgende overeen: pas na beëindiging van hun studie zouden ze hun voornemens ter uitvoer brengen. Baccalaureus Castro ging later naar Spanje, preekte enige tijd in Burgos en werd toen kartuizermonnik in Valencia. Peralta vertrok te voet naar Jeruzalem als pelgrim. Toen hij zo door Italië trok, werd hij door een kapitein tegengehouden die familie van hem was. Deze zag kans hem bij de paus te brengen, die hij zover wist te krijgen hem te bevelen naar Spanje terug te keren. Een en ander gebeurde niet meteen, maar pas enkele jaren later.

In Parijs ontstond er, vooral onder de Spanjaarden, veel lasterpraat tegen de pelgrim. Magister noster de Gouvea 142 beweerde zelfs dat hij Amador, die op zijn college zat, het hoofd op hol had gebracht en zei vastbesloten te zijn hem de eerste de beste keer dat hij op Sint-Barbara zou komen een zaalstraf 143 te laten geven vanwege het verleiden van de studenten.

79. De Spanjaard, in wiens gezelschap hij aanvankelijk geweest was en die zijn geld er doorgedraaid had, was zonder hem terug te betalen over Rouen naar Spanje vertrokken. In Rouen was hij echter in afwachting van een mogelijkheid voor de overtocht ziek geworden. Toen de pelgrim dat te weten kwam door een brief die hij van de zieke ontving, kreeg hij het verlangen hem te gaan bezoeken en helpen. Ook dacht hij hem in die omstandigheden ervoor te kunnen winnen om de wereld te verlaten en zich

141 Net als Castro had ook Peralta nog kort daarvoor zijn doctoraal gedaan en zich in de rij geschaard van wat het Parijse universitaire milieu niet zonder trots met magistri nostri of 'onze magisters' aanduidde. Beiden waren Spanjaarden (Castro uit Burgos en Peralta uit Toledo) evenals Amador de Elduayen. Deze laatste was net als de pelgrim uit het diocees Pamplona, stamde uit een adellijke familie en had zich in 1526 laten inschrijven. Hij woonde op Sint-Barbara.

142 Deze Diego de Gouvea, door het Parijse universitaire milieu als een magister 'van ons' aangeduid, was de uit Zuid-Portugal afkomstige rector of regent van het Barbara-college. Ofschoon de vijftig studieplaatsen van de koning van Portugal een grote steun voor het college waren, bleef het toch een hele toer om het college financieel draaiende te houden. Vandaar dat Couvea vaak weg moest om nieuwe bronnen aan te boren. Toen de rel om onder andere zijn college-leerling Amador begon, was hij afwezig. Bij zijn terugkeer hoorde hij ervan, wat de reactie opleverde die in het Verhaal verteld wordt.

143 De zaalstraf was een soort spitsroedenlopen. De gene die gestraft werd, moest in aanwezigheid van alle studenten de rij van docenten langs, die hem er dan met hun rietje van langs gaven.

geheel en al aan de dienst van God te wijden 144. Om dit te kunnen bereiken kwam in hem het verlangen op om die achtentwintig mijl van Parijs naar Rouen te voet af te leggen, ongeschoeid en zonder eten of drinken. Toen hij hierover bad, voelde hij zich echter erg bevreesd. Ten slotte ging hij naar de Sint-Dominicuskerk. Daar besloot hij toch zo te gaan, omdat zijn grote vrees dat hij God daarmee op de proef zou stellen toen al voorbij was.

De volgende morgen, op de dag dat hij zou vertrekken, stond hij vroeg op. Tijdens het aankleden kwam er weer zo'n angstgevoel in hem op dat het bijna leek alsof hij zich niet kon aankleden. Toch verliet hij ondanks die innerlijke weerstand nog voor het goed en wel dag was het huis en de stad. Maar hij raakte die angst niet kwijt en dat bleef maar aanhouden tot aan Argenteuil - dat is een kasteel op drie mijl van Parijs in de richting van Rouen, waar naar men zegt het kleed van onze Heer bewaard wordt 145. Terwijl hij zo geestelijk tobbed aan dat kasteel voorbij trok en de weg weer omhoog voerde, begon het over te gaan en kwam er een grote troost over hem en een geestelijke kracht, die hem zo opgewekt stemde dat hij het in die velden begon uit te roepen en met God begon te spreken enzovoorts.

Die avond vond hij samen met een arme bedelaar onderdak in een gasthuis en had die dag wel veertien mijl afgelegd. De volgende nacht sliep hij ergens in het hooi en de derde dag bereikte hij Rouen. Al die tijd bleef hij zonder eten of drinken en ging hij ongeschoeid, zoals hij zich ook had voorgenomen. In Rouen troostte hij de zieke en hielp hem aan boord van een schip om naar Spanje te gaan. Hij gaf hem brieven mee die hij daar schreef aan de gezellen in Salamanca: Calixto, Caceres en Artiaga 146.

80. Om op deze gezellen niet meer te hoeven terugkomen: het verging hun verder als volgt.

Volgens afspraak schreef de pelgrim hen vanuit Parijs heel dikwijls om hen te laten weten hoe weinig kans hij zag hen voor studie naar Parijs te laten komen. Niettemin nam hij de moeite om Doña Leonor de Mascarenhas 147 te schrijven dat ze Calixto zou helpen met aanbevelingsbrieven voor het hof van de koning van Portugal, zodat hij een van de beurzen zou kunnen krijgen die deze in Parijs verstrekte 148. Doña Leonor gaf de aanbevelingsbrieven aan Calixto. Bovendien gaf ze hem een ezel voor de tocht

144 Hier eindigt het Spaanse gedeelte van de tekst en begint het Italiaanse gedeelte. Zie wat Gonçalves hierover zegt in nummer 5 van zijn voorwoord.

145 Uit andere teksten van Ignatius blijkt waar hij aan moest denken als het ging over 'het kleed van onze Heer: smaad, valse getuigenissen, beledigingen en voor de gek gehouden worden, wat iets anders is dan gedreven door een geestdriftige bekeringsijver zonder eten en barvoets in alle vroegte Parijs verlaten, waar hij juist gekomen was 'om er meer te kunnen lijden'. Het heeft er met andere woorden veel van weg dat de pelgrim hier in het voorbijgaan zelf een bekering doormaakte waardoor de angst plaats maakte voor een hervonden eenheid met zijn God en Heer.

146 Juanico wordt hier niet meer genoemd. Dat lijkt in te houden dat in de opmerking uit nummer 67 - 'Juanico die naderhand monnik geworden is' - het woord 'naderhand' opgevat moet worden als kort nadien.

147 Deze Doña Leonor de Mascarenhas was tot 1526 hofdame geweest aan het Portugese hof, waarna ze in het gezelschap van haar meesteres prinses Isabella, Infante van Portugal, meegegaan was naar het Spaanse hof. Ze werd voedster zowel als opvoedster van de kinderen uit Isabella's huwelijk met Karel V. Toen Isabella stierf, behield ze die taak ook ten aanzien van de kinderen uit het huwelijk dat Karel daarna sloot. Het schijnt dat de pelgrim haar ontmoet heeft toen hij in Valladolid was. De ontmoeting heeft diepe indruk op haar gemaakt en haar leven lang zou zij ijveren voor de jonge Sociëteit.

148 Zie hierover aantekening 135 en 142 in dit hoofdstuk.

evenals geld voor de onkosten. Calixto is ook inderdaad naar het hof van de koning van Portugal gegaan, maar is met meer naar Parijs gekomen. In plaats daarvan ging hij na zijn terugkeer in Spanje samen met een of andere geestelijke vrouw naar het India van de keizer¹⁴⁹. Weer terug in Spanje ging hij nadien nog eens naar datzelfde India, waarop hij rijk geworden naar Spanje terugkeerde en in Salamanca iedereen versteld deed staan die hem nog van vroeger kende.

Cáceres ging terug naar Segovia, waar hij vandaan kwam, en begon daar een leven te leiden waaruit duidelijk bleek dat hij zijn vroegere voornemen vergeten was. Artiaga kreeg een benoeming als commendador¹⁵⁰. Toen later het Gezelschap al in Rome was, werd hem een episcopaat in India aangeboden. Hij heeft toen de pelgrim geschreven dat hij dat graag aan iemand van het Gezelschap zou afstaan, maar toen deze hem daar negatief op antwoordde, ging hij zelf naar het India van de keizer, werd er bisschop en stierf onder wat merkwaardige omstandigheden. Toen hij namelijk ziek lag, stonden er twee flessen water bij hem, ter verfrissing. In de een zat volgens doktersvoorschrift gewoon water, in de ander 'Turks water'¹⁵¹, wat vergif is. Bij vergissing gaven ze hem de tweede fles, wat hem zijn leven kostte.

81. De pelgrim keerde uit Rouen naar Parijs terug en merkte daar dat er door het voorval met Castro en Peralta veel over hem gepraat werd en dat de inquisiteur naar hem had laten vragen. Hij wilde echter niet op een nieuwe oproep wachten en ging uit zichzelf naar de inquisiteur om hem te zeggen dat hij gehoord had dat men hem had gezocht. De inquisiteur was magister noster Ory¹⁵², een dominicaner monnik. De pelgrim zei hem dat hij tot alles bereid was wat men van hem verlangde, maar dat hij hem verzocht de zaak met spoed af te handelen, omdat hij op het feest van Sint-Remigius¹⁵³ aan de cursus van de 'artes' wilde beginnen; dat hij graag wilde dat deze kwestie dan achter de rug was, zodat hij met meer aandacht bij zijn studie zou kunnen zijn. De inquisiteur liet hem echter niet meer roepen. Alleen zei hij hem dat het inderdaad waar was dat ze hem over zijn doen en laten hadden verteld, enzovoorts.

82. Kort daarop was het het feest van Sint-Remigius, dat wil zeggen de eerste oktober, en begon hij de cursus van de 'artes' te volgen bij magister Juan de la Pena¹⁵⁴. Toen hij eraan begon, had hij het voornemen gemaakt om diegenen te behouden die zich hadden voorgenomen de Heer te dienen, maar niet nog verder door te gaan met anderen te zoeken, opdat hij met meer gemak zou kunnen studeren. Toen hij echter colleges begon te volgen, kreeg hij weer diezelfde, bekoringen als toen hij in Barcelona grammatica studeerde¹⁵⁵. Telkens als hij college liep, kon hij er met zijn aandacht niet bij blijven vanwege de vele geestelijke dingen die er dan in hem opkwamen. Omdat hij merkte dat hij op die manier weinig vorderingen maakte in de letteren, stapte hij naar zijn docent en beloofde hem gedurende de hele cursus geen enkel college te zullen missen, zolang hij voor zijn onderhoud water en brood zou

149 Het Indië van de keizer is het Spaanse Indië dat wij nu aanduiden met Latijns-Amerika.

150 Dat betekent dat hij lid werd van de ridderorde van Santiago, waaraan een vast inkomen of 'commende' verbonden was.

151 Eigenlijk staat er 'water van Suleiman', maar vanwege de onduidelijke achtergrond daarvan volgde ik hier de Duitse vertaling waarvan ik de algemenere aanduiding overnam.

152 Polanco weet te vertellen dat het doctor Ortiz geweest is die bij Ory een aanklacht ingediend had. Ortiz was van Montaigu en voelde zich verantwoordelijk voor Peralta.

153 Het feest van Remigius viel op 1 oktober en vormde het begin van het academisch jaar.

154 Ook Juan de la Peña was een Spanjaard, afkomstig uit het bisdom Sigüenza.

155 Zie hierover nummer 54 en 55 van het Verhaal.

vinden. Toen hij die belofte eenmaal gedaan had, had hij geen last meer van dat soort devoties die op zo'n ongelegen moment kwamen en maakte hij rustig vooruitgang in zijn studie. In deze tijd had hij contact met magister Pierre Favre en magister Francisco Javier, die hij evenwel pas later door middel van de Oefeningen voor de dienst van God won 156. In de tijd dat hij de cursus liep, vervolgde men hem niet zoals daarvoor gebeurde. Toen naar aanleiding daarvan doctor Frago 157 op een keer tegen hem zei, dat het hem verwonderde dat ze hem zo met rust lieten en niemand hem last bezorgde, antwoordde hij daarop: 'Dat komt omdat ik nu met niemand over de dingen van God spreek. Maar zodra de cursus afgelopen is, zullen dat soort dingen wel weer terugkomen.'

83. Terwijl zij met elkaar aan het praten waren, kwam een monnik doctor Frago vragen of hij voor hem naar een ander onderdak wilde uitzien, omdat in het huis waar hij een kamer had er volgens hem velen aan de pest gestorven waren. In die tijd begon zich immers in Parijs juist de pest voor te doen. Doctor Frago en de pelgrim wilden in dat huis een kijkje gaan nemen en namen een vrouw mee die veel verstand had van die ziekte. Nadat ze er binnen geweest was, bevestigde ze dat het de pest was. De pelgrim wilde ook naar binnen en toen hij er een zieke aantrof, troostte hij deze en raakte met zijn hand de wond aan. Na hem een beetje getroost en bemoedigd te hebben, ging hij op zijn eentje daar vandaan; zijn hand begon pijn te doen en het leek hem dat hij de pest had. Deze inbeelding was zo hevig dat hij haar niet de baas kon, totdat hij opeens heftig zijn vingers in de mond stak, ze er een tijd in ronddraaide en bij zichzelf zei: 'Als je dan aan je hand de pest hebt, zal die ook aan je mond hebben. 'Toen hij dat gedaan had, was hij zowel die inbeelding kwijt als de pijn aan zijn hand.

84. Maar bij zijn terugkeer op het college Sint-Barbara, waar hij toen een kamer had en de cursus volgde, gingen diegenen van het college die wisten dat hij in het pesthuis geweest was hem uit de weg en wilden hem niet binnenlaten. Daardoor was hij gedwongen enkele dagen buiten te blijven.

In Parijs is het onder degenen die de 'artes' studeren gebruikelijk om in het derde jaar, ter verkrijging van het baccalaureaat, 'de steen te nemen' 158 zoals zij dat noemen. Dat kost echter een escudo, zodat nogal wat armen zich dat niet kunnen permitteren. De pelgrim begon eraan te twijfelen of het wel goed was 'de steen te nemen'. Toen hij erg in twijfel was en er niet uitkwam, besloot hij de zaak in handen te leggen van zijn docent. Toen deze hem aanraade 'de steen te nemen', deed hij dat. Toch waren er die daar kwaad van spraken en heeft minstens één Spanjaard het hem kwalijk genomen.

Al in die tijd had hij in Parijs veel last van zijn maag. Om de twee weken kreeg hij een aanval van maagpijn. Dat duurde dan wel meer dan een uur en het bezorgde hem tevens koorts. Een keer duurde die maagpijn zelfs zo'n zestien à zeventien uur. Hij had toen de cursus van de 'artes' al achter de rug,

156 Dat 'contact' lag voor de hand, want toen de pelgrim op 1 oktober 1529 zijn intrede deed op Sint-Barbara kwam hij bij Pierre Favre en Francisco de Javier op dezelfde kamer. Het onderscheid tussen het 'contact' van die eerste tijd en 'de oefeningen' van later is weleens niet zo strikt te verstaan dat men zou denken dat de pelgrim elk gesprek over geestelijke zaken meed. Hij hielp vooral Favre om door gewetensonderzoek, gebed, regelmatige biecht en eucharistieviering tot grotere innerlijke vrede en persoonlijke rijping te komen. De dertig daagse oefeningen echter gaf hij hem pas in 1534.

157 Doctor Frago gaf exegese aan het college van Sorbonne.

158 Naar alle waarschijnlijkheid sloeg de uitdrukking 'de steen nemen' op de manier waarop het examen afgenomen werd: de examinandus diende op een steen plaats te nemen ter accentuering van zijn nederige plaats ten overstaan van de examinatoren.

enkele jaren theologie gestudeerd en de gezellen 159 gewonnen, terwijl ondertussen de ziekte almaar heviger geworden was zonder dat hij er een geneesmiddel voor had kunnen vinden, hoewel hij toch van alles geprobeerd had.

85. Het enige dat volgens de artsen tenslotte overbleef en dat hem zou kunnen helpen, was het klimaat van zijn geboortestreek. Ook de gezellen vonden dat hij dit moest doen en drongen daar sterk op aan.

Nu hadden ze in die tijd al gezamenlijk overleg gepleegd over wat hen te doen stond: ze zouden naar Venetië en van daaruit naar Jeruzalem gaan en daar hun leven in dienst stellen van het heil van de zielen. Mochten ze geen toestemming krijgen om in Jeruzalem te blijven, dan zouden ze terugkeren en naar Rome gaan om zich aan de plaatsbekleder van Christus aan te bieden, opdat die hen dan te werk zou stellen waar het hem meer tot eer van God leek en tot het heil van de zielen. Ook hadden ze zich voorgenomen om in Venetië een jaar lang de mogelijkheid van inscheping af te wachten. Mocht er binnen dat jaar geen schip naar de Levant gaan, dan zouden ze van hun Jeruzalem gelofte ontslagen zijn en naar de paus gaan enzovoorts 160.

Tenslotte liet de pelgrim zich door de gezellen overhalen, temeer omdat de Spanjaarden onder hen nog wat zaken te regelen hadden die hij dan kon afhandelen. De afspraak was dat hij, zodra hij zich weer goed zou voelen, hun zaken zou gaan afhandelen. Daarna zou hij naar Venetië oversteken en daar op de gezellen wachten.

86. Dat was in 1535, terwijl de gezellen volgens afspraak pas in 1537 zouden vertrekken, op het feest van Sint-Paulus' bekering - hoewel ze vanwege de op handen zijnde oorlogen uiteindelijk al in november 1536 vertrokken. Toen de pelgrim zelf op het punt stond te vertrekken hoorde hij dat men hem bij de inquisiteur had aangeklaagd en een proces tegen hem was begonnen. Toen hij dat eenmaal wist en zag dat ze hem niet opriepen, ging hij uit zichzelf naar de inquisiteur om hem te zeggen wat hij gehoord had. Hij vertelde hem dat hij op het punt stond om naar Spanje te vertrekken en dat hij bovendien gezellen

159 Die 'gezellen' waren intussen zes in getal: Favre, Javier, Lainez, Salmeron, Rodriguez en Bobadilla. Maar over hen gaat het Verhaal met. Opvallend is dat de vier gezellen die niet volgehouden hebben, meer aandacht hebben gekregen.

160 De pelgrim en zijn zes gezellen verbinden zich ertoe naar Jeruzalem te gaan om er 'de zielen te helpen'. Dat gebeurt tijdens een eucharistieviering in de kapel van de Montmartre op 15 augustus 1534. Ze leggen dan ook vast wat ze zullen doen als ze niet in Jeruzalem zouden kunnen blijven of de stad niet zouden kunnen bereiken, dit in verband met de Turkse vloot op de Middellandse Zee. In dat geval zullen ze zich aan de paus aanbieden, opdat hij hen zou zenden waar de nood het grootst is. In deze Parijse beslissing ligt de kiem waaruit de Sociëteit van Jezus zal ontstaan.

Omdat er in 1537 geen schepen naar het Heilig Land vertrekken, gaan de pelgrim en zijn gezellen in 1538 naar de paus, die het kleine groepje dan wil verspreiden over zeer verschillende plaatsen zoals Rome, Siena, Indië en Latijns-Amerika. Ineens zien de gezellen zich daardoor voor de vraag geplaatst of zij als groep met elkaar verbonden willen blijven. Tijdens een beraadslaging van drie maanden beslissen ze in de vastentijd van 1539, dat ze met elkaar verbonden zullen blijven en dat de gehoorzaamheid aan een van hen de band zal zijn die hen bij elkaar moet houden. Hoe ze met elkaar verbonden willen zijn en wat hun leef- en werkwijze zal zijn, leggen ze vast in vijf kleine hoofdstukken, die ze aan de paus voorleggen. Op 27 september 1540 geeft de paus zijn goedkeuring aan de oprichting van de Sociëteit van Jezus.

had. Daarom vroeg hij hem een uitspraak te willen doen. De inquisiteur zei dat er inderdaad sprake was van een aanklacht, maar dat het hem niets belangrijks leek; hij wilde alleen zijn geschriften van de Oefeningen zien. Toen hij die had ingekeken, was hij er vol lof over en vroeg hij de pelgrim of hij er een afschrift van mocht hebben. Deze gaf hem dat, maar drong er niettemin op aan dat er met het proces verdergegaan zou worden tot en met een uitspraak. Omdat de inquisiteur daar niet op inging, kwam hij toen zelf met een publiek notaris en getuigen naar diens huis en liet hij van dit alles akte opmaken.

[Terug naar inhoud](#)

HOOFDSTUK IX

87. Toen een en ander gebeurd was, besteeg hij een klein paard dat de gezellen voor hem gekocht hadden en begaf hij zich alleen op weg naar zijn geboortestreek. Onderweg voelde hij zich al een stuk beter.

Na aankomst in de provincie 161 verliet hij de gewone weg en nam die door de bergen, die een stuk eenzamer was. Hij had die al even gevolgd, toen hij twee gewapende mannen opmerkte die hem tegemoet kwamen. Nu was die weg enigszins berucht vanwege moordenaars. Vandaar dat hij, kort nadat ze hem waren gepasseerd, terugkeerden en hem met grote haast achterop kwamen gereden, wat angst had. Toch sprak hij hen aan en vernam toen dat het dienaren van zijn broer 162 waren, van wie zij opdracht hadden gekregen hem te gaan zoeken. Want het schijnt dat deze uit Bayonne in Frankrijk, waar ze de pelgrim herkend hadden, bericht had gekregen dat hij in aantocht was. Daarna waren ze weer verder gereden, terwijl hij dezelfde weg had aangehouden. Vlak voordat hij bij het dorp aankwam, kwam hij die twee, die hem zoals gezegd tegemoet gereden waren, opnieuw tegen. Ze probeerden van alles om hem mee te krijgen naar het huis van zijn broer, maar het lukte hen niet. In plaats daarvan ging hij naar het gasthuis 163. Wat later, op een geschikt tijdstip, trok hij er in het dorp op uit om een aalmoes.

88. Met velen die hem in dat gasthuis kwamen bezoeken, begon hij over de dingen van God te spreken en met diens genade bracht hij heel wat vrucht voort. Al meteen na aankomst besloot hij de kleine kinderen elke dag onderricht te geven in de christelijke leer. Zijn broer probeerde hem daar met kracht van af te brengen door te beweren dat er toch niemand zou komen, maar hij antwoordde daarop dat één al genoeg was. Eenmaal begonnen waren het er veel die bleven komen om naar hem te luisteren. Onder hen was zelfs zijn broer.

Behalve dat hij onderricht gaf in de christelijke leer, preekte hij ook op zon- en feestdagen, tot heil en hulp van de zielen. Men legde er zelfs vele mijlen voor af om naar hem te komen luisteren. Ook deed hij moeite om enkele misbruiken af te schaffen en met de hulp van God stelde hij wat sommigen betreft weer orde op zaken. Zo zorgde hij er bijvoorbeeld voor dat het gokken op straffe van gerechtelijke vervolging verboden werd, door degene die over de rechtspraak ging daarvan te overtuigen.

Er was daar nog een ander misbruik in zwang. De meisjes in die streek gaan altijd blootshoofds en

161 Bedoeld is de Baskische provincie Guipúzcoa. Huize Loyola lag vlakbij het dorpje Azpeitia, zo'n twee kilometer verderop het dal in, tegen de bergen aan. De pelgrim naderde Azpeitia echter van de andere kant

162 De bedoelde broer is Martin García; zie hoofdstuk 1, aantekening 37.

163 Van de kant waar hij vandaan kwam, was het gasthuis een van de eerste huizen van het dorp.

bedekken het hoofd pas wanneer ze trouwen. Maar er zijn er veel die met een priester of een andere man samenleven en hem trouw blijven alsof ze zijn vrouw zijn. Dit is zelfs zo gewoon dat dergelijke concubines er zich niet voor schamen te zeggen dat ze om die of die het hoofd bedekt hebben en ze staan er ook om bekend.

89. Dit gebruik was de oorsprong van veel kwaad. De pelgrim wist de gouverneur zo ver te krijgen dat hij een wet uitvaardigde, dat ieder die om de een of ander het hoofd bedekte hoewel ze niet zijn vrouw was, een gerechtelijke tuchting zou krijgen. Op deze manier begon dit misbruik te verdwijnen.

Wat de armen betreft, zorgde hij voor een regeling die voorzag in een openbare en regelmatige bedeling. Ook zorgde hij ervoor dat driemaal daags het Angelus werd geluid, 's ochtends, 's middags en 's avonds, opdat de mensen zouden bidden als in Rome.

Hoe goed hij zich overigens in het begin ook voelde, toch werd hij na enige tijd ernstig ziek. Eenmaal hersteld besloot hij te vertrekken om de zaken te gaan afhandelen die de gezellen hem hadden opgedragen. Ook besloot hij geen geld mee te nemen voor onderweg. Zijn broer was daar erg over ontstemd, want hij schaamde zich ervoor dat hij te voet wilde gaan. 's Avonds kwam de pelgrim hem in zoverre tegemoet, dat hij tot aan de grens van de provincie samen met zijn broer en zijn verwanten te paard zou reizen.

90. Maar toen ze eenmaal buiten de provincie waren, steeg hij af. Zonder ook maar iets aan te nemen ging hij te voet naar Pamplona. Vandaar ging hij naar Almazan, waar pater Lainez 164 vandaan komt. Vervolgens naar Sigüenza en Toledo, en van Toledo naar Valencia. In al die plaatsen van de gezellen wilde hij niets aannemen, hoewel men hem aanzienlijke gaven aanbood en erop aandrong dat hij ze zou aannemen. In Valencia sprak hij met Castro 165, die kartuizer geworden was.

Toen hij zich voor Genua wilde inschepen, vroegen degenen die hem in Valencia bijzonder toegedaan waren dat hij dat niet zou doen, want ze zeiden dat Barbarossa 166 op zee was met veel galeien enzovoorts. Maar hoewel ze veel dingen vertelden die op zich voldoende waren om hem bang te maken, kon toch niets hem aan het twijfelen brengen. Nadat hij aan boord gegaan was van een groot schip maakte hij onderweg die storm mee die al eerder vermeld is in verband met het feit dat hij drie keer in doodsgevaar geweest is 167.

91. Na aankomst in Genua nam hij de weg naar Bologna. Op die tocht heeft hij veel doorstaan, vooral die keer dat hij de weg kwijt raakte en toen maar in de buurt van een rivier bleef. Deze stroomde in de

164 Zie over Lainez het Ten Geleide, aantekening 10. Nadat de pelgrim in de buurt van Pamplona een brief had bezorgd van Francisco de Javier aan zijn broer Capitán Juan de Azpilcueta, is hij in Almazán de ouders van Diego Laínez gaan bezoeken en in Toledo de ouders van Salmerón.

165 Het is dezelfde Juan Castro die hij in Parijs had leren kennen en die hij in de zomer van 1529 oefeningen gegeven had, tegelijk met Peralta en Amador. Het schijnt dat hij geprobeerd heeft Castro alsnog te bewegen zich bij hem en de gezellen aan te sluiten, zoals hij dat ook bij Peralta in Toledo en bij Artiaga in Madrid geprobeerd zou hebben. Zonder succes overigens.

166 Barbarossa was de bijnaam van de beruchte Turkse vlootaanvoerder Khair-ed-Din, die in die dagen als piraat de Middellandse Zee onveilig maakte.

167 Zie hierover de nummers 32 en 33 van het Verhaal.

diepte, terwijl het pad er boven langs voerde. Naarmate hij dat pad volgde, werd het almaar smaller. Op een gegeven moment was het zelfs zo smal dat hij met meer voor- of achteruit kon. Op handen en voeten begon hij toen verder te kruipen en legde op die manier een flink stuk af terwijl hij in hevige angst verkeerde, want hij elke beweging dacht hij dat hij naar beneden zou storten in de rivier. Dit is de grootste lichamelijke inspanning en vermoeienis die hij ooit heeft doorstaan. Maar tenslotte bracht hij het er levend af Toen hij Bologna in wilde gaan en daartoe over een houten bruggetje moest, viel hij ervan af. Overdekt met modder en druipnat kwam hij overeind. Zo bracht hij veel van de omstanders aan het lachen. Terwijl hij de stad binnentrok, begon hij om aalmoezen te vragen. Maar ook al trok hij de hele stad rond, hij kreeg er zelfs geen stuiver. Hij lag in Bologna 168 enige tijd ziek, waarna hij naar Venetië ging, steeds op dezelfde manier.

[Terug naar inhoud](#)

HOOFDSTUK X

92. De tijd dat hij in Venetië was, oefende hij zich in het geven van de Oefeningen en in andere geestelijke gesprekken. Van degenen aan wie hij ze gaf zijn de meer bekenden: magister Pietro Contarini, magister Caspar de Doctis en een Spanjaard die Roças heette¹⁶⁹. Bovendien was daar nog een Spanjaard, baccalaureus Hoças¹⁷⁰, die veel omging met de pelgrim maar ook met de bisschop van Chieti¹⁷¹. Hoewel hij er wel wat voor voelde de Oefeningen te doen, bracht hij dat toch niet ten uitvoer. Ten slotte besloot hij er toch een begin mee te maken. Toen hij er zo'n drie of vier dagen mee bezig was, kwam hij er bij de pelgrim eerlijk voor uit en vertelde hij dat hij bang was dat men hem in de Oefeningen een of andere verkeerde leer zou willen aanpraten. Iemand had hem namelijk iets dergelijks verteld. Om die reden had hij ook bepaalde boeken meegebracht om er zijn toevlucht toe te kunnen nemen in geval men hem wilde misleiden. Deze heeft veel aan de Oefeningen gehad en besloot aan het eind daarvan het leven van de pelgrim te volgen. Hij was ook de eerste die stierf¹⁷².

168 Het schijnt dat een Spaans college, dat behoorde tot de universiteit van Bologna, zich over de zieke ontfermd heeft. Toen hij weer beter was, heeft hij er nog even de theologiestudie hervat, maar merkte al gauw dat het klimaat van Bologna niets voor hem was. Vandaar dat hij meteen doorgegaan is naar Venetië, waar hij in de loop van januari 1536 aankwam.

169 Pietro Contarini, een priester uit de hoogadellijke kringen van Venetië, met alleen daarom 'bekend' maar ook vanwege het goede werk dat hij deed door de financiële zorgen van het ziekenhuis voor ongeneeslijk zieken (d.w.z. geslachtszieken) op zich te nemen. Caspar de Doctis was verbonden aan de nuntiatuur in Venetië en vandaar 'bekend'. Beiden waren bovendien bekenden van degenen voor wie het Verhaal op de eerste plaats verteld werd: de jezuiteten. Pietro Contarini heeft voor de jonge Sociëteit een goed woordje gedaan bij zijn ver familielid Caspar kardinaal Contarini en Caspar de Doctis was de Sociëteit zo toegedaan dat hij - overigens met behoud van zijn seculiere staat en functies - ten slotte de eenvoudige sociëteitsgeloften heeft afgelegd. Over de Spanjaard Roças is verder niets bekend.

170 Over baccalaureus Hoças is weinig meer bekend dan hetgeen het Verhaal vertelt, tenzij dan dat hij uit Malaga afkomstig was.

171 De tekst heeft 'Cette', maar het lijkt zinniger 'Chieti' te lezen, want dat houdt in dat die ander met wie Hoças ook veel contact had, bisschop Gian Pietro Caraffa was die even verder in het Verhaal wordt aangeduid als 'de nieuwe Theatijnse kardinaal' (nummer 93) en met wie de pelgrim blijkbaar in met zo'n beste verhouding stond.

172 Dat wil zeggen: de eerste van de Sociëteit. Hij stierf in Padua, waar hij samen met Jean Codure (zie aantekening 174) voor enige tijd werkzaam was alvorens ze verder trokken naar Rome.

93. In Venetië kreeg de pelgrim ook weer met gerechtelijke vervolging te maken, omdat er veel waren die beweerden dat men in Spanje en in Parijs zijn beeltenis verbrand had¹⁷³. De zaak ging zover dat er een proces kwam. De uitspraak luidde in het voordeel van de pelgrim.

De negen¹⁷⁴ andere gezellen kwamen begin 1537 in Venetië aan¹⁷⁵. Daar splitsten ze zich op en gingen in verschillende gasthuizen helpen. Na twee of drie maanden gingen allen naar Rome om voor de tocht naar Jeruzalem de pauselijke zegen te gaan halen. De pelgrim ging niet mee, vanwege doctor Ortiz,¹⁷⁶ en vanwege de nieuwe Theatijnse kardinaal¹⁷⁷. Van Rome kwamen de gezellen terug met een wissel ter waarde van twee - of driehonderd escudo's. Ze hadden die als aalmoes gekregen voor hun reis naar Jeruzalem, maar hadden ze alleen in de vorm van een wissel willen aannemen. Toen ze later niet naar Jeruzalem konden gaan, gaven ze die weer terug aan degenen van wie ze hem gekregen hadden.

De gezellen kwamen net zo naar Venetië terug als ze gegaan waren, dat wil zeggen te voet en bedelend, maar in drie groepen verdeeld en wel zo dat er steeds verschillende nationaliteiten bij elkaar waren.

93. In Venetië werden zij die nog geen priester waren, gewijd. Toestemming daartoe kregen ze van de nuntius die destijds in Venetië was, de latere kardinaal Verallo. Ze werden gewijd op titel van armoede¹⁷⁸ en ze legden allen de geloften van armoede en zuiverheid af.

94. In dat jaar voeren er geen schepen naar de Levant, omdat de Venetianen hun betrekkingen met de Turken verbroken hadden. Zo kwam het dat zij, toen ze zagen dat ze voorlopig niet op een overtocht hoefden te rekenen, zich over het gebied van de Venetiaanse republiek verspreidden met de bedoeling een jaar te wachten zoals ze destijds overlegd hadden. Als dat jaar voorbij zou gaan zonder dat er een mogelijkheid zou zijn om de overtocht te maken, dan zouden ze naar Rome gaan. Het viel de pelgrim te beurt om met Favre en Lainez naar Vicenza te gaan. Ze vonden er buiten het dorp een huis dat vensters noch deuren had. Daar bleven ze. Ze sliepen op wat stro dat ze erheen gebracht hadden. Alle dagen gingen er twee van hen tot tweemaal toe op uit om in het dorp een aalmoes te gaan vragen, maar kwamen met zo weinig terug dat ze er nauwelijks van konden leven. Gewoonlijk aten ze wat gekookt brood, als ze dat tenminste hadden. Degene die thuis bleef zorgde ervoor. Op deze manier gingen

¹⁷³ Zo'n bewering hield in dat hij daar veroordeeld zou zijn, dat hij zich door vlucht aan voltrekking van het vonnis onttrokken had en dat ze hem toen bij verstek gevonnis hadden door 'zijn beeltenis te verbranden'. De uitspraak werd gedaan door de zojuist vermelde Caspar de Doctis. Volgens pater Nadal was het de latere paus Paulus IV - de op 22 december 1536 kardinaal geworden Gian Pietro Caraffa - die er achter zat.

¹⁷⁴ In afwezigheid van de pelgrim waren er drie Franse gezellen bijgewonnen - Jean Codure, Paschase Broët en Claude le Jay - wat vooral het werk van Pierre Favre geweest was, die ze de oefeningen gegeven had.

¹⁷⁵ Zie hierover nummer 86 van het Verhaal. Ze kwamen op 8 januari 1537 aan. De pelgrim is dan al ruim een jaar daar.

¹⁷⁶ Zie hierover nummer 81 van het Verhaal met aantekening.

¹⁷⁷ Zie aantekening 171 en 173.

¹⁷⁸ De juridische gronden voor de priesterwijding werden onderscheiden in: ad titulum beneficii, patrimonii, sufficientis litteraturae, aut paupertatis. De pelgrim en de gezellen kozen voor de laatste twee, maar hier wordt alleen de laatste vermeld. Achter zulke onderscheidingen zat de vraag wie in hun onderhoud moest voorzien.

veertig dagen voorbij, terwijl ze zich aan niets anders wijdden dan aan het gebed.

95. Na afloop van die veertig dagen voegde magister Jean Codure 179 zich bij hen en met z'n vieren besloten ze met preken te beginnen. Nadat ze alle vier naar een ander plein waren gegaan, begonnen ze op dezelfde dag en hetzelfde uur te preken, nadat ze eerst luidkeels en met wuivende muts de mensen bijeengeroepen hadden. Deze preken baarden veel opzien in de stad en veel personen waren ontroerd van devotie. Ze kregen nu ook in ruime mate wat voor hun lichamelijk welzijn nodig was.

Die tijd dat hij in Vicenza was, had hij veel geestelijke visioenen en haast voortdurend vertroosting. Dat was in Parijs het tegendeel geweest. Vooral toen hij zich begon voor te bereiden op zijn priesterwijding in Venetië en op het lezen van de mis, had hij tijdens at die tochten grote bovennatuurlijke 'bezoeken' van het soort dat hij in Manresa meestal had.

Ook was het nog tijdens zijn verblijf in Vicenza dat hij vernam dat een van de gezellen in Bassano 180 ziek lag en in doodsgevaar verkeerde. Zelf was hij toen ook niet goed en had koorts, maar hij begaf zich niettemin op weg en liep zo snel dat Favre, zijn metgezel, hem niet bij kon houden. Op die tocht ontving hij van God de zekerheid dat de gezel niet aan die ziekte zou sterven en hij vertelde dat aan Favre. Zijn komst naar Bassano betekende voor de zieke een grote troost en deze genas snel.

Later kwamen ze allemaal naar Vicenza en ze zijn daar een tijdlang met z'n tienen geweest. Enkel en gingen er in de dorpen rond Vicenza op uit om aalmoezen te vragen.

96. Toen het jaar voorbij was en ze geen mogelijkheid voor de overtocht hadden kunnen vinden, besloten ze naar Rome te gaan. Deze keer ging ook de pelgrim mee, want toen de gezellen de vorige keer waren gegaan, hadden zich de twee personen waarover hij in twijfel verkeerd had, erg welwillend getoond. Onderweg naar Rome hadden ze zich opgesplitst in drie of vier groepen. De pelgrim was samen met Favre en Lainez. Op deze tocht werd hij op een heel bijzondere manier door God 'bezocht'.

Hij had namelijk na zijn priesterwijding bij zichzelf besloten een jaar lang te wachten met de mis op te dragen om er zich op voor te bereiden en onze Meesteres te vragen hem bij haar Zoon te willen plaatsen. Terwijl hij nu op zekere dag, een paar mijl voordat hij in Rome zou aankomen, in een kerk was en daar zat te bidden, voelde hij zo'n verandering in zijn ziel en zag hij zo duidelijk dat God de Vader hem bij Christus zijn Zoon plaatste, dat hij er gewoonweg niet aan zou durven twijfelen dat God de Vader hem bij zijn Zoon plaatste 181. (En ik die deze dingen schrijf, zei tegen de pelgrim toen hij me dit vertelde, dat

179 Deze was samen met Diego Hoçes in Treviso. Toen Hoçes naar Bassano was gegaan om de zieke Rodriguez (zie de volgende aantekening) te verzorgen, kwam -Jean Codure naar Vicenza.

180 De zieke was Simon Rodriguez die samen met Claude le Jay naar Bassano getrokken was. Het schijnt dat de 'ziekte' van deze gezel samenhang met een bij tijd en wijle terugkerende aanvechting van zijn besluit om de pelgrim te volgen.

181 In de Sociëteitstraditie wordt deze ervaring aangeduid als 'het visioen van La Storta', vanwege het vermoedelijke plaatsje - La Storta - waar de pelgrim deze verandering in zijn ziel gewaar werd. Uit de summiere aanduiding in het Verhaal wordt toch minstens zoveel duidelijk dat deze gebedservaring geplaatst moet worden in de interpretatieve context van:

- de groeiende betrokkenheid op Christus zoals deze uit het hele Verhaal naar voren komt;
- het feit dat hij onderweg is naar Rome als alternatief einddoel van zijn pelgrimstocht;
- het uitstel van zijn eerste mis en de beleving van zijn priesterschap in samenhang met het bereiken van dit nieuwe

Lainez dit verteld had met nog andere bijzonderheden, zoals hij het destijds gehoord had. Daarop zei hij me dat al wat Lainez erover vertelde waar was, want dat hij het zich nu niet meer zo in bijzonderheden herinnerde, maar dat hij zeker wist dat hij destijds, toen hij het verteld had, niets dan de waarheid gezegd had. Ditzelfde zei hij me ook naar aanleiding van andere dingen.) 182

97. Toen ze daarna in Rome aankwamen, zei hij tegen de gezellen dat hij de vensters gesloten zag. Daar wilde hij mee zeggen dat ze daar veel tegenspraak te verduren zouden krijgen. Ook zei hij: 'We moeten onszelf veel in acht nemen en geen vertrouwelijke gesprekken voeren met vrouwen, tenzij ze in hoog aanzien staan.' Wat dit laatste betreft nog het volgende: later in Rome hoorde magister Francisco 183 eens een vrouw de biecht en bezocht haar een enkele keer om over geestelijke zaken te spreken. Naderhand werd die vrouw zwanger bevonden, maar gelukkig wilde de Heer dat de ware schuldige ontdekt werd. Hetzelfde overkwam ook Jean Codure bij een van de geestelijke dochters, die samen met een man betrapt werd.

98. Van Rome uit ging de pelgrim naar Monte Cassino om aan dokter Ortiz de Oefeningen te geven en hij bleef daar veertig dagen lang. In die tijd zag hij op een keer hoe bacca laureus Hoçes de hemel binnenging, waarbij hij veel tranen en grote geestelijke vertroosting ondervond. Hij zag dat zo duidelijk, dat als hij het tegendeel zou zeggen, hij de indruk had een leugen te vertellen. Van Monte Cassino bracht hij Francesco de Estrada 184 met zich mee.

Terug in Rome oefende hij zich in het helpen van de zielen. Ze woonden toen nog in de wijngaard 185, terwijl van de verschillende personen aan wie hij toen tegelijkertijd geestelijke oefeningen gaf, er een bij de Santa Maria Maggiore woonde en een ander bij de Ponte Sisto. Daarna begonnen de vervolgingen. Eerst begon Miguel 186 last te veroorzaken en over de pelgrim kwaad te spreken. Deze liet hem echter

eindoel;

- de gebedsvorbereiding daarop, waarin hij zich tot onze Meesteres richt om via haar bemiddeling (vergelijk nummer 63 van de Geestelijke Oefeningen) het verlangde te krijgen;
- de eigen dynamiek van zijn gebedservaring, hier slechts even aangeraakt, maar waarvoor het 'Geestelijk Dagboek dat in nummer 100 van het Verhaal ter sprake komt, het basisdocument vormt.

182 De laatste alinea tussen vierkante haken staat in de tekst als kanttekening - zie hierover de Verantwoording. De opmerking onderstreept de waarde van Lainez' getuigenis over het visioen van La Storta als het erom gaat 'nog andere bijzonderheden' te vernemen. Binnen de opzet van het Verhaal - namelijk een verslag van de geestelijke ontwikkelingsgang van de pelgrim - blijft Ignatius' eigen formulering de belangrijkste. Hetzelfde geldt voor de 'andere bijzonderheden', die Lainez vanwege bewaard gebleven documenten kan toevoegen aan andere voorvallen uit het Verhaal.

183 Bedoeld is Francisco de Javier, beter bekend als Sint-Franciscus Xaverius.

184 Francesco de Estrada was eerst in dienst geweest bij kardinaal Caraffa. Toen deze hem na twee jaar samen met andere Spanjaarden ontsloeg, wilde hij naar Napels gaan om daar in Spaanse krijgsveld te treden. Een ontmoeting met de pelgrim deed hem van gedachte veranderen: het werd de dienst van God en hij stoot zich aan bij de gezellen.

185 Dat ze 'in de wijngaard' woonden wil zeggen: in het huis van Quirinio Garzoni dat ze hadden gekregen en dat in een wijngaard stond op de hellingen van de Monte Pincio, vlak bij de Trinità dei Monti.

186 Deze Miguel is de uit Navarra afkomstige Miguel Landivar of Landinar. In Parijs was hij dienaar van Francisco de Javier geweest en was toen zo kwaad geworden op de pelgrim die hij verweet hem zijn meester afgenomen te hebben,

voor de rechter roepen, nadat hij die eerst een brief van Miguel had laten zien, waarin deze zich lovend over de pelgrim uitliet. De rechter ondervroeg Miguel en de uitspraak luidde dat deze uit Rome verbannen werd.

Daarna begonnen Mudarra en Barreda hen te vervolgen door van de pelgrim en zijn gezellen te beweren dat het voortvluchtigen 187 waren uit Spanje, Parijs en Venetië. Tenslotte hebben beiden echter ten overstaan van de rechter en van de legaat die destijds in Rome was 188, bekend dat zij over hen geen kwaad woord te zeggen hadden, noch over hun doen en laten, noch over hun leer. De legaat beval toen dat er over heel die zaak verder niet meer gesproken zou worden, maar daar nam de pelgrim geen genoegen mee en hij zei dat hij een einduitspraak verlangde. De legaat noch de rechter voelden daar iets voor en evenmin degenen die tot dan toe de pelgrim gunstig gezind geweest waren. Maar ten slotte, enkele maanden nadien, keerde de paus terug naar Rome. De pelgrim ging toen naar Frascati 189 om hem te spreken te krijgen en legde hem zijn redenen voor. De paus had daar begrip voor en beval dat er een officiële uitspraak gedaan zou worden. Deze luidde in zijn voordeel, enzovoorts.

Er werden in Rome met de hulp van de pelgrim en de gezellen enkele vrome werken opgezet, zoals het Catechumenaat, het Martha-huis, het Weeshuis, enzovoorts 190. De andere dingen kan magister Nadal

dat hij hem bijna vermoord had. Daarna was hij de gezellen nagereisd naar Venetië en had aansluiting gezocht, maar het was niks geworden. Ten slotte probeerde hij ze zwart te maken in Rome.

187 De kwestie 'Mudarra en Barreda: 'was minder persoonlijk gekleurd dan met Miguel Landivar het geval was, maar was er zeker niet minder heftig om. Het begon ermee dat de gezellen van de pelgrim openlijk in hun preken stalling namen tegen de augustijn Mainardi, die gedurende de vasten van 1538 een prekencyclus had gehouden waarin hij nogal lutheraans aandoende ideeën verwerkt had op het punt van de leer over genade en vrijheid. Mudarra en Barreda nu behoorden tot de voornaamste aanhangers van Mainardi en ontketenden een campagne tegen de pelgrim en de gezellen waarin ze onder andere probeerden hen ervan te beschuldigen 'voortvluchtigen' te zijn. Met die beschuldiging hadden ze al eerder te maken gehad, precies een jaar geleden in Venetië.

188 Paus Paulus III was afwezig in verband met bemiddelingspogingen tussen Frans I in Frankrijk en Karel V. Enkele dagen voor zijn vertrek had hij kardinaal Gian Vincenzo Caraffa tot legaat benoemd voor de lopende aangelegenheden van de stad Rome.

189 In juli was de paus teruggekeerd, maar direct weer vertrokken - dit keer naar zijn zomerverblijf in Frascati. Daar had de pelgrim eind augustus een audiëntie bij hem (hij schreef er uitvoerig over in een brief aan Isabel Roser) met als resultaat dat er een officieel kerkelijk onderzoek ingesteld werd dat enkele maanden geduurd heeft. 18 November werd ten slotte de einduitspraak gedaan *'in favore'* Bij het onderzoek werden onder andere Figueroa (de vicaris uit Alca15), Ory (de inquisiteur uit Parijs) en de Doctis (de vicaris van de nuntius in Venetië) betrokken. Alle drie waren toevallig net in die tijd in Rome.

190 Het catechumenaat, aanvankelijk gewoon aan eigen huis, groeide uit de ijverige prediking in de joodse wijk van Rome, waar ze inmiddels niet zo ver vandaan woonden. Later kreeg het een eigen huis. Het Martha-huis was voor de vrouwen van het slechte pad (*'las mujeres de mala vida'*) en bedoeld om ze een leefmilieu te geven waar ze gemakkelijker aan levensverbetering toekwamen. Was dat eenmaal gebeurd, dan werden ze begeleid naar een eventueel huwelijk of een eventuele intrede in een religieuze gemeenschap. Dit gebeurde niet door de pelgrim en de gezellen zelf, maar door een door hen in het leven geroepen *Compagnia delta Grazia* waarin de drang tot sociaal

wel vertellen 191.

[Terug naar inhoud](#)

NAWOORD

99. Nadat hij deze dingen had verteld, vroeg ik de pelgrim op de 20ste oktober 192 over de Oefeningen en de Constituties. Ik wilde namelijk weten hoe hij ze gemaakt had. Hij zei me dat hij de Oefeningen niet allemaal ineens gemaakt had, maar dat hij van sommige dingen, die hij bij zichzelf in zijn ziel had geobserveerd en nuttig bevonden, de indruk had dat ze ook voor anderen nuttig zouden kunnen zijn; dat hij ze daarom op schrift 193 gesteld had, zoals bijvoorbeeld dat over het onderzoeken van het geweten op die manier met lijnen 194 enzovoorts. Met name vertelde hij me over 'de keuzen 195, dat hij dat geput had uit die wisseling van geest en gedachten die hij destijds had gehad toen hij nog in Loyola ziek lag vanwege zijn been 196. Hij zei me dat hij het 's avonds met me over de Constituties zou hebben.

Diezelfde dag kwam hij me voor het avondeten roepen, terwijl over zijn gelaat een meer dan gewone ingetogenheid lag. Hij legde me toen een soort van verklaring af die hierop neerkwam, dat hij de bedoeling en de eenvoud toelichtte waarmee hij deze dingen had verteld. En hij zei dat hij er zeker van was dat hij niets meer zou vertellen, en dat hij onze Heer nog dikwijls had beledigd sinds hij begonnen was Hem te dienen, maar dat hij nooit meer in een doodzonde had toegestemd; dat hij veeleer steeds in

engagement omwille van Christus van nogal wat vooraanstaande dames een uitweg vond. Ook voor de weeskinderen werd een *Compagnia* opgericht en al gauw was er een eigen huis voor de jongens en een eigen huis voor de meisjes. 191 Met deze opmerking eindigt het eigenlijke Verhaal van de pelgrim. Welke 'andere dingen' Nadal nog zou kunnen vertellen, is niet duidelijk. Het ligt het meest voor de hand te denken aan dingen die vergelijkbaar zijn met de net vertelde 'vrome werken'. Waarom Nadal? Daarvoor dient men te bedenken dat Luis Gonçalves da Cimara op het punt stond te vertrekken en dat Nadal zou meegaan. Dan betekent de opmerking zoveel als: voor andere bijzonderheden kun je onderweg nog bij Nadal terecht.

192 De aanduiding uit het Voorwoord, dat hij nog daags voor zijn vertrek met 'onze Vader' over dit onderwerp heeft gesproken (dus op 22 oktober), is hiermee in strijd. De voorkeur moet gegeven worden aan deze datering uit nummer 99, als een oudere tekst.

193 Hier en daar herinnert het Verhaal aan de schrijvende pelgrim: het uittreksel uit de op het ziekbed gelezen boeken (11); het met zorg bewaarde en onder veel troost meegedragen boek, waarin hij enkele dingen wilde aantekenen in Manresa (18); 'al zijn papieren, wat de Oefeningen waren' (67) en tenslotte 'zijn geschriften van de Oefeningen' (86). Deze aanduidingen doen een groei vermoeden, die hier weliswaar niet verder wordt toegelicht, maar wel duidelijk wordt onderstreept met 'niet allemaal ineens'.

194 Het betreft een methode om aantekeningen te houden van het aantal keren dat men toch nog in een bepaalde fout of gebrek vervallen is, nadat men er de strijd tegen heeft aangebonden. Het is te vinden in de nummers 24 tot 31 van de Geestelijke Oefeningen.

195 Met de aanduiding 'de keuzen' is niet direct duidelijk aan welk tekstgedeelte de Loyola-ervaring nu precies ten grondslag ligt.

196 Zie hierover de nummers 6, 7 en 8 van het Verhaal.

devotie was gegroeid - dat is in het gemak God te kunnen vinden - en dat hij die nu zelfs meer had dan ooit in heel zijn leven: op welk tijdstip hij God ook wilde vinden, telkens vond hij Hem 197 -. En dat hij ook nu vaak visioenen had, vooral die waarvan boven sprake was, dat hij Christus zag als zoon 198. Dit overkwam hem vaak wanneer hij belangrijke dingen ging bespreken, waardoor hij dan bevestiging vond.

100. Wanneer hij de mis las, had hij ook veel visioenen, en dat hij die ook heel vaak had toen hij de Constituties maakte. En dat hij dat nu des te gemakkelijker kon bevestigen, omdat hij elke dag opschreef wat hij in zijn ziel meemaakte en het zodoende nu op schrift had. Hij liet me een stevige bundel geschriften zien, waaruit hij me een flink stuk voorlas. Het merendeel bestond uit visioenen die hij ter bevestiging van iets van de Constituties gezien had. Soms zag hij God de Vader, soms alle drie de Personen van de Drie-eenheid, soms onze Meesteres die ten beste sprak, soms onze Meesteres die bevestigde 199.

In het bijzonder vertelde hij me van de besluiten waarover hij gedurende veertig dagen elke dag de mis had opgedragen en dat elke dag onder veel tranen. De zaak waar het over ging was of de kerk enige inkomsten zou hebben en of het Gezelschap zich daarmee zou mogen helpen 200.

101. De methode die hij volgde bij het maken van de Constituties was: elke dag de mis opdragen en het punt waar hij mee bezig was aan God voorleggen en erover bidden. Steeds deed hij het gebed zowel als de mis onder tranen. Ik wilde die papieren over de Constituties graag allemaal zien en -vroeg hem ze me een tijdje te geven. Hij wilde dat niet doen.

[Terug naar inhoud](#)

VERANTWOORDING

Deze vertaling van de Handelingen van Vader Ignatius heb ik gemaakt op basis van de grondtekst zoals deze werd uitgegeven in de *Monumenta Historica Societatis Jesu* (Rome 1943). De in die uitgave toegepaste onderverdeling in hoofdstukken en nummers nam ik over op één uitzondering na: nummer 98 van de tekst betrok ik bij hoofdstuk X en de resterende drie nummers splitste ik als een 'nawoord' (wat het in feite ook is) van het Verhaal af. De in de grondtekst voorkomende kanttekeningen bij de nummers 8, 11, 12, 13, 14, 16, 30, 57, 59, 60, 65, 73 en 96 verwerkte ik in de tekst, maar plaatste ik tussen vierkante haken, omdat ze ten aanzien van het Verhaal als latere toevoegingen secundair zijn.

197 'God zoeken en vinden in alles' is een kerngegeven in de spiritualiteit van Ignatius.

198 In strikte zin komt daar eigenlijk alleen die verschijningswijze voor in aanmerking die hij gewaar werd in het Heilig Land: 'iets groots en ronds, als van goud'. Zie hierover nummer 44 en de aantekeningen aldaar.

199 Het betreft hier onderscheiden aspecten van de bemiddelende functie van onze Meesteres in de gebedservaring van de pelgrim.

200 Dit gedeelte van die geschriften werd later bekend als het 'Geestelijk Dagboek' van Ignatius van Loyola, dat juist van die periode is en over deze armoedekwestie gaat.

In de keuze van de titel zocht ik aansluiting bij die Franse en Duitse vertalingen, die in ons taalgebied de meeste bekendheid kregen toen de oude Nederlandse uitgave (van 1937 en nog gemaakt op basis van de Latijnse editie uit de 18de eeuw van de Bollandisten) steeds zeldzamer werd. Ik gaf de voorkeur aan het meer met de inhoud overeenkomende 'Verhaal van de pelgrim' boven het minder samenhang en doelgerichtheid suggererende 'Lotgevallen van de Zwerver', zoals die oude Nederlandse vertaling heette. Om echter mogelijke verwarring te voorkomen met de verhalen van die andere, Russische pelgrim die ook wel als 'zwerver Christi' bekend staat, voegde ik er de niet helemaal juiste ondertitel 'Ignatius van Loyola – Autobiografie' aan toe in het goed vertrouwen dat de lezer na kennisname van het Ten Gelede en het Voorwoord zelf de precieze nuance zou aanbrengen.

De vertaling is van de hand van Chr. v. Buijtenen pr., en verscheen eerder (1976) als deel 11 in de reeks *Spiritualiteit, teksten van en over innerlijk leven*, verzorgd door *benedictijns tijdschrift* (Abdij St-Adelbert, Egmond). De in die uitgave toegevoegde inleidingen bij elk hoofdstuk werden in deze nieuwe uitgave niet opgenomen. Van de vertaler verscheen immers nadien, bij gelegenheid van het jubileumjaar van Ignatius en de Sociëteit van Jezus (1990-1991), onder de titel *Ignatius of de wording van de jezuiet*, een uitgebreid en doorlopend commentaar op *Het verhaal* waarin de geestelijke weg van Ignatius stap voor stap wordt gevolgd. Het is verschenen in *Op het Kompas van het Geweten. Gewetensbeslissingen gespiegeld aan Ignatius' gewetenservaring*, samengesteld door J. Bots s.j., uitg. Colomba (1991), 75-185.

[Terug naar inhoud](#)